

בין המערכות 16

ינואר 2022

יוצא לאור על ידי "מערכות", בית התוכן המקצועי של צה"ל לצבא ולביטחון לאומי

www.maarachot.idf.il

תוכן עניינים:

גדוד בלחימה בשטח בנוי - סקירת הספר "סואץ אינה סטלינגרד" / סא"ל (מיל") ד"ר
דותן דרוק / 03.01.2022

מערכות עומק: הגדרה מחדש של המושג "ניצחון" במאבקה של הדמוקרטיה בטרור / אלוף
(בדימוס) עמי אילון, איל חיות-מן / 04.01.22

תובנות מפקד המבצע - עשרים שנים למבצע "תיבת נוח" / אלוף (מיל") אליעזר (צ'ייני)
מרום / 06.01.2022

'אם יקרה פעם נוספת': מאורעות מבצע 'שומר החומות' כמקרה של לחימה היברידית/ ד"ר
יגיל הנקין / 12.1.22

סקירה: מערך הפיתוח והייצור של כלי שייט בלתי מאוישים לשימוש צבאי בסין / רס"ן (מיל")
מנקי איתן / 16.1.22

לא מלחמה היברידית מצומצמת אלא מצב מלחמה קונספטואלי / יאיר אנסבכר / 17.1.22
מתקפת החות'ים על איחוד האמירויות והמשמעויות לישראל / עומר דוסטרי / 31.1.22

גדוד בלחימה בשטח בנוי - סקירת הספר "סואץ אינה סטלינגרד"

סא"ל (מיל') ד"ר דותן דרוק, יועץ תו"ל בקתדרה ללימודי צבא במכללות הצבאיות 03.01.2022

סואץ   מלחמת יום הכיפורים   לוחמה בשטח בנוי

מעבר להיות הספר סיפור מלחמה מרתק של מפקד המספר ממקור ראשון את מאורעות הלחימה של הגדוד שעליו פיקד במלחמת יום הכיפורים, והדיון המקצועי על לחימה בשטח בנוי, הוא יכול לנסות ולהסביר למפקדים את חוויות הקרב של מג"ד בלחימה

הלחימה בצומת המשולש, סואץ

צבאות רבים עוסקים בלחימה בשטח בנוי, מכיוון שהיא מורכבת לביצוע והכוחות הלוחמים נדרשים להתאים את אופן פעולתם ואת שיטת הפעלת אמצעי הלחימה שלהם למאפיינים הייחודיים של השטח. למרות שבעבר נלחמו צבאות רבים (בהם צה"ל) בשטחים בנויים, בתורת הלחימה הקודמת של צה"ל הקרויה "תורת הקרב" שפורסמה ב־1964 נכתב שנכון יהיה לעקוף את השטח הבנוי ולא להילחם בתוכו. עם זאת, בשתי צורות הקרב העיקריות - התקפה והגנה - פורטו הדגשים למבצעים התקפיים והגנתיים בשטח בנוי.

לצה"ל ספרי תו"ל לשטחים בנויים. בינואר 1948 פרסמה לשכת ההדרכה של "ההגנה" ספר מסוג זה, ובנובמבר 1951 הוא עודכן, הפעם בידי צה"ל, אך בעת עדכון כלל תורת הלחימה של צה"ל בשנות ה־60 של המאה ה־20, ספר זה לא עודכן והנושא הוטמע בתוך "תורת הקרב". הרצון שלא להילחם בשטחים בנויים לא היה בר מימוש עבור צה"ל, שנלחם בערים ובכפרים בכל מלחמות ישראל עד מלחמת יום הכיפורים. כוחות צה"ל לחמו בשטחים הבנויים במלחמת העצמאות, הן בהגנה על הישובים היהודיים והן בכיבוש הערים המעורבות וערים ערביות כמו כיבושה של נצרת במבצע "דקל" על־ידי חטיבה 7; ברצועת עזה במלחמת סיני;

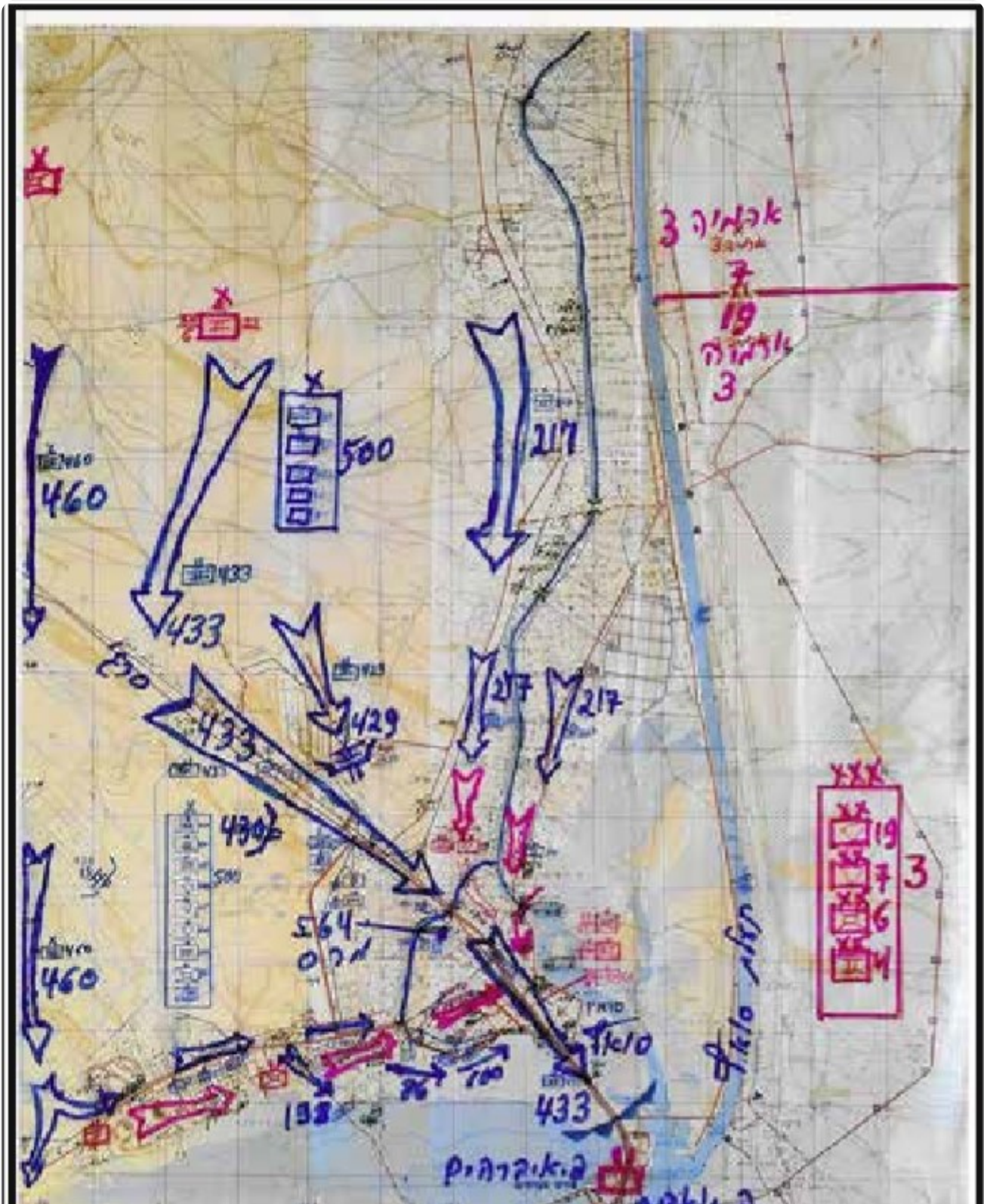
ובמלחמת ששת הימים, עת נכבשו הערים והכפרים ביהודה ושומרון ועת נכבשה ירושלים בידי חטיבות 10, 16 ו־55.

במהלך מלחמת יום הכיפורים עבר צה"ל ממגננה בחזיתות הצפון והדרום למתקפה. בצפון תקפו כוחות הפיקוד לשטח סוריה, והתייצבו בטווח של עשרות ק"מ מדמשק, כאשר עיקר לחימתם היה בשטחים פתוחים והרריים ומיעוטם בכפרים שננטשו. בחזית הדרום צלחו כוחות הפיקוד את תעלת סואץ, ולחמו לטיהור המרחב ממערב לתעלה ממערכי הגנה אווירית, מכוחות אויב מצרי ולכיתור הארמיה השלישית.

תא"ל (מיל') נחום זקן פיקד על גדוד 433 במלחמה במסגרת הקרבות בסיני, ואת סיפורו של הגדוד, אנשיו והלחימה, הוא מביא בספרו **סואץ אינה סטלינגרד**. אומנם החלק הארי של הספר עוסק בלחימת הגדוד בסואץ בשלהי המלחמה, אך לא רק על לחימת גדוד בשטח בנוי ניתן ללמוד מהסיפור אלא על כל שלבי הלחימה של הגדוד: ההתארגנות במחנה האימונים החילי (לימים באלי"ש ומל"י) ערכים, מנהיגות, יוזמה ועוד. זקן מגולל את סיפור הגדוד מקבלת הפקודה להתארגן ללחימה, ופורס בפני הקורא את האתגר של גיבוש גדוד לוחם המורכב מסגל מדריכים, מטה של יחידת אימונים, פלוגות מילואים וכן את הכנת הגדוד מבחינת ציוד הלחימה שהעיקרי בו הוא הטנקים. זקן הוביל את חטיבה 500 בלחימה במסגרת קרבות הבלמה, ולאחר מכן לחם במרחב "צידני", "נוזל" ו"חמוטל" במסגרת התקפת הנגד של אוגדה 162. בספר זקן מתאר את לחימת הגדוד, תוך התייחסות באופן אישי למפקדי המשנה בגדוד, ללוחמים ואזכור הנופלים והפצועים, ובדרך זו תורם להבנת המשמעות של יחידה לוחמת שמביאה את האדם לתוך הכאוס של המלחמה, ויוצרת משפחה שממשיכה גם לאחריה.

אחרי שהגדוד לחם בשתי גדות התעלה, הוא התארגן ללחימה לכיבוש העיר סואץ במסגרת חטיבה 500. ב־24 באוקטובר בשעה 01:30 הורה תא"ל אורי בן־ארי, סגנו של אלוף פיקוד דרום, למפקד האוגדה שלנו, אלוף ברן: לכבוש את סואץ אם אינה סטלינגרד" (עמ' 154). בדרך זו זקן מתחיל לספר את סיפור הלחימה של הגדוד בסואץ, ולדון במשימה באופן כללי ובהתניה שהוכנסה למשימה. זקן מתאר את הידיעות על השטח ועל האויב במרחב העיר, מדגיש את היעדר המודיעין בנוגע להיערכות האויב בעיר ובסביבתה ומפרט את תוכנית הקרב האוגדתית. האוגדה תכננה לפעול עם שלושה צק"חים: 217 צפונית לעיר ובפאתיה המזרחיים; 460 מערבית לעיר; ו־500 הייתה החטיבה שנדרשה לכבוש את עיקר העיר, תוך שהיא פורצת אליה מכיוון צפון מערב לדרום מזרח ומתייצבת מול פורט אַבראיהם. במסגרת תוכנית הקרב של החטיבה הוטל על הגדוד של זקן להוביל את ההתקפה על בסיס הציר הראשי של העיר, ולהתייצב מול פורט אַבראיהם.

המערכה על העיר סואץ

זקן מתאר בפירוט רב את לחימת הגדוד בעיר. הוא מסביר את השיקולים שעמדו בפניו בעת שקיבל החלטות במהלך הקרב, ואף מדגיש את הדילמות הללו כאשר לאחד הפרקים הוא נותן את הכותרת "הדילמה אם להמשיך ולתקוף, או למצוא דרך לצאת מן הגיהינום, שיתקה אותי" (עמ' 190). למרות המחיר הכבד ששילם הגדוד במהלך הלחימה, זקן ממשיך להדגיש את חובת העמידה במשימה וגם מחזק זאת בעת שהוא מביא את דברי הרמטכ"ל דאז, מוטה גור, במהלך כנס סיכום של הקרב, זמן מה לאחר המלחמה: "ההתלבטות של מפקד במצבי קיצון אם ללכת עד הסוף או לסגת – זה עניין של ערכים אישיים שיש למפקד שנמצא בשטח [...] אם התחלתם מערכה תדאגו שתצאו ממנה מנצחים. אם החלטתם לכבוש תדחפו קדימה את הכוחות עד להשלמת ביצוע המשימה במלואה. אין פשרות עם אי ביצוע המשימה" (עמ' 306). נראה כי גור הסביר בצורה ברורה את הדרישה מהמג"דים, בשעה שהמח"טים ובעיקר המאו"גים נדרשים לאפשר את הפעולה הגדודית ולתמוך בה.

פריסת הכוחות והפריצה לעיר סואף

זקן מתאר בקצרה את עיקרי הפעולות של היחידות שלחמו במרחב סואף, ובעיקר את כוחות חטיבה 500: גדודי השריון 429 ו-430, גדודי הצנחנים שהוכפפו תחתה למשימה וסיירת חרוב וגדוד 100 של אהוד ברק, שלא היו כפופים לחטיבה והופעלו בניסיון לסייע לחילוץ הגדוד מן העיר. זקן מתאר את לחימתם של הגדודים בכל הקשור ללחימה בסואף, ובייחוד הגדוד שלו. מקום מיוחד הוא נותן לתיאור החבירה של מג"ד 100 אהוד ברק לגדודו, והסיוע שהאחרון נתן לו בשלבים המאוחרים של הלחימה. כזכור, גדוד 100 בפיקודו של ברק הגיע כמה ימים קודם לכן, ב-17 באוקטובר, לסייע בחילוץ של גדוד 890 של איציק מרדכי באחד מהקרבות בחווה הסינית.

בספר זקן משלב את סיפורי הלוחמים והמפקדים, במילותיהם שלהם כפי שכתבו מיד אחרי המלחמה. עם סיום הלחימה ביקש מלוחמי ומפקדי הגדוד לכתוב את שעל ליבם, על הקרבות, על החברים ועל תחושותיהם במהלך המלחמה. את שכתבו שזר בתוך סיפור הלחימה של הגדוד ובדרך זו אפשר מבט נוסף על הלחימה - מבטם של אנשי הגדוד. בהרצאה שנתן לפני זמן מה על הספר ועל תהליך כתיבתו הסביר זקן, את הסיבה להושבת לוחמי הגדוד בסמוך לסיום המלחמה לכתיבת קורותיהם ומחשבותיהם. נראה כי בפעולה חשובה זו אפשר להם לעבד את החוויות העצומות הללו של קרבות הגדוד במלחמה, ובעיקר בסואף, ובדרך זו עשה מעשה שמפקדים רבים לא עשו בעבר. גם כיום נראה שעיבוד אירועי הלחימה יכול לכלול פעולה שכזו, ומפקד היחידה צריך להוביל אליה.

מעבר להיות הספר סיפור מלחמה מרתק של מפקד המספר ממקור ראשון את מאורעות הלחימה של הגדוד שעליו פיקד במלחמת יום הכיפורים, מדובר במסמך מרתק ומעורר מחשבה על הקרב בעיר סואף, שמרבים להתווכח בו הן במחקר של ההיסטוריה הצבאית והן בהכשרות הפיקוד הבכיר של צה"ל. זקן מניח מקור מלמד נוסף על הקרב הזה, ומראה את הזווית של היחידות שלחמו שם בפועל, כאשר מדי פעם עולה לדיון ההתניה במתן המשימה - לכבוש את סואף אם אינה סטלינגרד. תרומה חשובה ביותר היכולה להיות מספר זה היא שייקרא על-ידי מג"דים ומח"טים, ויילמד בהכשרות הפיקוד המתאימות בצה"ל. בדרך זו, מעבר לדיון המקצועי על לחימה בשטח בנוי, הוא יכול לנסות ולהסביר למפקדים את חוויות הקרב של מג"ד בלחימה.

הגדרה מחדש של המושג "ניצחון" במאבקה של הדמוקרטיה בטרור

אלוף (בדימוס) עמיחי (עמי) אילון ואיל חיות-מן

מערכות עומק: הגדרה מחדש של המושג "ניצחון" במאבקה של הדמוקרטיה בטרור

תוכן העניינים

4	מבוא
9	מהו ניצחון?
13	מלחמה בעידן של שקיפות ושל שונות
20	לזהות את האויב: סוגים שונים של ארגוני טרור
28	מאפייני המלחמה של הדמוקרטיות נגד הטרור כיום
43	ניצחון במאבקה של הדמוקרטיה בטרור: ניצחון משולב מתמשך
47	אחרית דבר

מבוא

"ביקשנו להראות שלכל דור היה סוג מלחמה משלו, אילוצים ותנאים האופייניים לו ותפיסות ייחודיות. כל תקופה אפוא צריכה שתהיה לה תאוריית מלחמה משלה"

קרל פון קלאוזביץ, **על המלחמה**¹

"מהי מדיניותנו? אשיב לכם: להילחם. בים, ביבשה ובאוויר, בכל כוחנו ובכל העוצמה... מהי מטרתנו? אני יכול לענות במילה אחת: ניצחון; ניצחון בכל מחיר, ניצחון חרף כל האימה, ניצחון, לא משנה כמה ארוכה תהיה הדרך וקשה. שכן ללא ניצחון, אין הישרדות"

וינסטון צ'רצ'יל, מתוך נאום בפני הפרלמנט הבריטי, 13 במאי 1940

מאמר זה מציע מסגרת חשיבה שחסרונה הורגש זה כבר, עבור מלחמתן של המדינות הדמוקרטיות בטרור - סוג העימות שהוא המקור לחלק הארי של האלימות הפוליטית בעולם כיום, ושמאפייניו הייחודיים מזהים אותו כסוג חדש של מלחמה.²

אנו בוחנים במיוחד מה מקפל בתוכו המונח "ניצחון" בהקשר של המלחמה נגד הטרור - מלחמה נטולת נקודות התחלה או סיום ברורות - וגורסים שיש לראות בניצחון תהליך מתמשך של שמירה על הביטחון ועל ערכי היסוד של החברה.

הניתוח יתבסס בעיקר על מאבקה של ישראל בטרור, אך יתייחס גם למקרי בוחן אחרים. אנו סבורים אמנם ששלב הטיעון תקף עבור דמוקרטיות בכללן, אך כמה מהמאפיינים המנותחים כאן עשויים להיות תלויים בהקשר פרטני.

Carl von Clausewitz, **On War**, Michael Howard and Peter Paret (eds.), Princeton University Press, Princeton, NJ, 1976, p. 593

Rupert Smith, **The Utility of Force: The Art of War in the Modern World**, Allen Lane, London, 2005, pp. 1-5, 267-331; Gabriella Blum, "The Fog of Victory", **The European Journal of International Law**, 24 (1), (February 2013), pp. 391-394; Mary Kaldor, **New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era**, 2nd ed., Stanford University Press, Redwood, CA, 2007, pp. 1-4, 72-94

טבע המלחמה

קרל פון קלאוזביץ - מחשובי התאורטיקנים של המלחמה - הבחין בין טבע המלחמה (שאליה התייחס כ"תפיסת הלחימה", (Concept of fighting) ובין אופייה ודרך ניהולה (Conduct).³ טבע המלחמה הוא קבוע. השימוש באלימות לשם השגת מטרות, בין אם מדובר בשטח, במשאבים, בהשפעה או בכבוד, הוא מאפיין קבוע של ההיסטוריה האנושית מראשיתה ואף מאז הפרה-היסטוריה, ואינו צפוי להשתנות אלא אם תחול השתנות יסודית בטבע האדם עצמו. לעומת זאת, מה שקלאוזביץ כינה "ניהולה של המלחמה" (ושאנו מגדירים כ"אופי המלחמה"), כלומר הדרכים שבהן כוח צבאי נבנה ומופעל, תלוי מאוד בטכנולוגיה ובתרבות.⁴

כפי שעוד טען קלאוזביץ, שינוי באופי המלחמה מחייב תיאוריה חדשה עבורה. לצורך הדיון להלן, נגדיר "תיאוריה של מלחמה" בתור הדרך שבה נלחמים – בניית והפעלת הכוח הצבאי – במציאות טכנולוגית ותרבותית נתונה; התיאוריה של המלחמה עוסקת באסטרטגיה, דהיינו בשאלה כיצד יש להילחם. "תיאוריה של ניצחון" היא מונח רחב יותר, שמתאר את יחסי הגומלין בין היעד המדיני (המציאות המדינית שעבורה נלחמים) ובין האסטרטגיה, שהיא האמצעי להשגתו. לאור כך, גיבוש תיאוריה של ניצחון מחייב כתנאי מקדים גיבוש תיאוריה של מלחמה.⁵

המלחמה הקרה ייצגה שינוי מהותי באופי המלחמה. היא הייתה שונה בצורה בולטת מ"מלחמות ההכרעה" שעליהן ביסס קלאוזביץ את התאוריה שלו במקור.⁶ פיתוח הנשק הגרעיני אילץ מדינות להתאים במהירות את תאוריות המלחמה שלהן: בשנים עברו היה הניצחון קשור להצלחה בשדה הקרב, ואילו במלחמה הקרה המטרה כבר לא הייתה לנצח במלחמה, אלא להימנע ממנה. לולא היו המדינות ערות לשינוי זה, התוצאות היו עלולות להיות הרוות אסון.

³ Clausewitz, 1976, 127.

⁴ Ibid.

⁵ ראו גם הדיון של מרטל, על בסיס קלאוזביץ: Martel, *Victory in War*, 6-13.

⁶ במאה ה-19, שבה נוסחה התאוריה הקלאסית של המלחמה, היו גם סוגי עימות נוספים, חלקם כאלה שהיום היינו מגדירים תחת הכותרת לוחמה נגד התקוממות, וכאלה שנעדרו הכרעה צבאית ברורה. אלא שהסוג הדומיננטי של המלחמה שהשתקף בתאוריה הצבאית היה מלחמה הכרעית.

התפרקותה של ברית המועצות סימנה את ניצחון הדמוקרטיה הליברלית ואת ראשיתו של עידן חדש. הודות להתפתחויות טכנולוגיות, תרבותיות וכלכליות, הניצחון באחד העימותים הגדולים בהיסטוריה הושג בלא שנורתה ירייה אחת - אם כי היה משקל גם להשפעות הכלכליות של מלחמות "באמצעות שליח" (פרוקסי), ולהתערבויות צבאיות דוגמת הפלישה הסובייטית לאפגניסטן. התפתחות זו הובילה לטביעת המושג "עוצמה רכה", הכורך בתוכו את ההיבטים הלא צבאיים של הכושר המדעי, הטכנולוגי, הכלכלי והתעשייתי, כמו גם את החוסן החברתי, הערכים המשותפים וההשפעה התרבותית.

המונח נזנח מאוחר יותר לטובת הגישה של "עוצמה חכמה", המכירה בכך שעוצמה רכה בפני עצמה אינה מספיקה כדי לבסס עליה תפיסת ביטחון שלמה בלי הגיבוי של עוצמה קשה והנכונות המוכחת לעשות בו שימוש.⁷ בד בבד, יכולתה של מדינה לממש את יעדיה אינה נסמכת עוד באורח בלעדי על עוצמה קשה, אלא מתבססת על השגת האיזון הנכון בין גורמים רבים ושונים המשפיעים על התוצאות.⁸

כך או כך, סיומה של המלחמה הקרה לא הביא לשינויים בחשיבה הצבאית. במקום לנסות לגבש תאוריה חדשה של מלחמה, תאורטיקנים צבאיים בחרו בדרך כלל לשוב לתאוריה הקלסית של המאה ה-19, של מאבק בין מעצמות אירופיות החולקות תרבות ומארגנות את צבאותיהן באופן דומה, ושבה הכרעה צבאית בשדה הקרב היא תנאי מקדים לניצחון פוליטי.⁹ המאבקים הצבאיים שאפיינו את הזירה העולמית שלאחר תום המלחמה הקרה - בעיקר מאבקים בין מדינות לארגונים לא מדינתיים באסיה ובאפריקה - לא השפיעו באופן ניכר על חשיבתם של מקבלי ההחלטות. דיונים בקרב אנשי צבא ואקדמיה טרם הביאו לאימוצה של מסגרת חשיבה חדשה ומקובלת.¹⁰

⁷ בכך נבדלת גישה זאת מהגישה ביחסים הבין-לאומיים התופסת כל שימוש שהוא בכוח צבאי, כבלתי לגיטימי מעצם טיבו.

⁸ Joseph S. Nye, Jr., *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, PublicAffairs, New York, 2004; Amichay Ayalon & Idit Shafran Gittleman, *Democracy's Struggle Against Terror: A View from Israel*, Israel Democracy Institute, Jerusalem, 2018, pp. 12-14.

⁹ William C. Martel, *Victory in War: Foundations of Modern Military Policy*, 2nd ed., Cambridge University Press, Cambridge, 2011, pp. 8, 341; Blum, 2013, 392; Smith, 2005, 25.

¹⁰ Smith, 2005, 1; Blum, 2013, 391, p. 421; Martel, 2011, 371-372; Rosa Brooks, *How Everything Became War and the Military Became Everything*, Simon and Schuster, New York, 2016, pp. 36, 221-222.

עלייתו של הטרור

הפיגועים שהתרחשו ב-11 בספטמבר 2001 בארצות-הברית הסבו תשומת לב רבה יותר להשפעות הטרור על המלחמה במאה ה-21. אין ספור ספרים, מאמרים, מחקרים ודיונים עסקו בהיבטים הצבאיים, המשפטיים, הטכנולוגיים, הכלכליים והמוסריים של מלחמת הדמוקרטיה בטרור. אלא שחלק הארי מתוכם התמקד בתאוריה של הלוחמה, כלומר בשאלה איך להילחם, ולא בתאוריה של הניצחון, שעוסקת במציאות המדינית שלמענה נלחמים מלחמה מסוג זה.¹¹ עד היום אין הבנה ברורה של משמעות הניצחון במסגרת המלחמה בטרור.¹² באופן מפתיע, מרבית המאמרים שכן דנים במטרות המדיניות של מלחמה זאת ובשאלה אם הושגו, מדגישים כי בשונה מ"מלחמות ההכרעה", ההצלחות הצבאיות בשדה הקרב אינן מבטיחות בשום אופן את הניצחון המדיני נגד הטרור, ולעיתים אף מרחיקות אותו.¹³

הגישות לניתוח והערכת הניצחון במלחמה של מדינות דמוקרטיות נגד הטרור משרטטות תמונה עגומה. לפי אחת הגישות, אין ביכולתן של דמוקרטיות לנקוט את האכזריות הדרושה כדי להביס ארגוני טרור.¹⁴ לפי גישה אחרת, אם מדינות דמוקרטיות מצליחות להפעיל אלימות ברמה כזו, התוצאה היא פגיעה בדמוקרטיה עצמה עד כדי סכנה לקריסתה מבפנים.¹⁵ אף אחת משתי הגישות הללו איננה מציעה תאוריה של ניצחון שתוכל לתמוך במסגרת חשיבה שלמה. הגישה המוצגת במאמר זה מניחה שהשמירה על הערכים הדמוקרטיים היא מטרות המלחמה בטרור, ולפיכך היא גם אמת המידה לניצחון.

במאמר זה נבחן את השינויים שחלו באופי המלחמה כתוצאה מהגלובליזציה וממהפכת המידע שלשיטתנו הם בסיס לסוג חדש של מלחמה, וכן את המאפיינים של האויב שמולו נערכת מלחמה זאת. שינויים אלה משנים באופן יסודי את ההגדרה

¹¹ Martel, 2011, 12, 376.

¹² אחת הסיבות לכך היא העובדה שהמלחמה של ארצות-הברית בטרור החלה כמבצע תגובתי, שבו העדיפות ניתנה ליעד טקטי, כלומר למנוע ביצוע התקפות נוספות על אדמת ארצות-הברית. אלא שהמטרה שגובשה לבסוף, הבסתו של "ציר הרשע", ביטאה באופן מובהק ניצחון במונחים של מלחמה הכרעתית.

¹³ Martel, 2011, 4, 11, 336; Brooks, 2016, 93; Blum, 2013, 392; Smith, 2005, 4–6.

¹⁴ Gil Merom, *How Democracies Lose Small Wars*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.

¹⁵ Audrey Kurt Cronin, *How Terrorism Ends: Understanding the Decline and Demise of Terrorism Campaigns*, Princeton University Press, Princeton NJ, 2009.

הקלסית של ניצחון. לאחר מכן נתייחס לניצחון כאל משתנה בלתי תלוי ונבחן כיצד חוסר היכולת לנחול ניצחון באמצעים צבאיים משפיע על האופן שבו הלחימה מתנהלת; לבסוף, נתייחס לניצחון כמשתנה תלוי ונבחן מה משמעותו במסגרת התאוריה החדשה של המלחמה המוצעת כאן.

למען הסר ספק, איננו טוענים שחלף עידן המלחמה הקלסית - צבאות נדרשים עדיין להתכונן הן ל"מלחמות קלסיות" שבהן מושגת הכרעה צבאית בשדה הקרב, והן ל"מלחמות קרות" של הרתעה. הצורך להיערך לסוגים שונים של מלחמה, שכל אחד מהם דורש בניית כוח ותפיסה מבצעית נפרדת, הוא אתגר שעומו מתמודדים קובעי המדיניות במאה ה-21.¹⁶ תקוותנו היא שהמסגרת התאורטית המוצעת במאמר זה תשמש בסיס להמשך דיון ומסגרת לעיצוב מדיניות במאבקן של מדינות דמוקרטיות בטרור.

נפתח בהצגת הגדרה לניצחון במלחמה, החשיבות שבהגדרה כזו והזיקות שבין ניצחון כמטרה מדינית ובין האסטרטגיה להשגתו. לאחר מכן נציג את המאפיינים הבסיסיים המבדילים את המלחמה בטרור כסוג נפרד של מלחמה: מהפכות המידע והגלובליזציה, שהולידו עידן של שקיפות ושל שונות במלחמה. מתוך מיקוד של הדיון במלחמות שבין מדינה דמוקרטית ובין ארגון טרור, נסווג את ארגוני הטרור בהתבסס על מטרותיהם השונות והאמצעים השונים שהם נוקטים כדי להגשימן. נתאר כמה מאפיינים ייחודיים של המלחמה בטרור, לצד השינויים הנגרמים בעטיים בתאוריה של הניצחון בסוג זה של מלחמה. לבסוף נציע מתווה חדש של תפיסת הניצחון, המחייב להבנתנו הגדרה מחדש של המושג כעולה מהשינויים שחלו באופי המלחמה.

---

¹⁶ הדגם הקרוב ביותר לכך הוא כנראה הארגון מרובה הפנים של הכוחות המזוינים של ארצות הברית כיום, UCC ("הפיקוד הקרבי המשולב") שבו 11 פיקודים קרביים שונים, שש מהם מפקדות זירה, שלהן אחריות למרחב גיאוגרפי. חמשת האחרים כוללים את פיקוד החלל, פיקוד הסב"ר (סביבת הרשת - סייבר), פיקוד המבצעים המיוחדים, פיקוד התובלה והפיקוד האסטרטגי.

מהו ניצחון?

"רב־חובל שאינו יודע לאן הוא שואף להגיע, אף רוח לא תוליכו לשם"
(מיוחס לפילוסוף והמדינאי הרומי סנקה)

מילון אוקספורד מגדיר ניצחון "עמדה או מצב של התגברות על אויב או יריב בקרב או במלחמה; עליונות או עדיפות שהושגה כתוצאה ממאבק חמוש".¹⁷ במובן הרחב יותר, הלא צבאי, ניצחון משמעו הצלחה, הישג, או התגברות על מכשול או על קושי. הוא מתייחס ליכולת של יחיד או של קבוצה להתגבר על משבר או מכשול בדרך ליעד נכסף. ידועה הגדרתו של קלאוזביץ למלחמה כ"המשך המדיניות באמצעים אחרים".¹⁸ על־פי תפיסה זאת, הניצחון איננו חלק בלתי תלוי של התאוריה הצבאית, אלא נובע מתוך היעדים המדיניים שאיתם נכנס כל צד לעימות מלכתחילה. הבחנה חשובה נוספת של קלאוזביץ היא שהתאוריה של הניצחון נובעת מהתרבות ומהטכנולוגיה בכל תקופה נתונה,¹⁹ או במילים אחרות, מתוך אותם הגורמים שגם מעצבים את תאוריית המלחמה. מדובר ביחסים של תלות הדדית, הואיל ולא ניתן לעצב "תאוריה של המלחמה" בלי הגדרה ברורה של מהו הניצחון וכיצד יש להשיגו.²⁰

הרמות השונות של הניצחון

יש שלוש רמות של ניצחון במסגרת התאוריה של המלחמה: טקטי, אסטרטגי, ואסטרטגי רבתי. ניצחון טקטי הוא ניצחון בקרב, ואינו משפיע בהכרח על המלחמה כולה. ניצחון אסטרטגי הוא רצף של ניצחונות טקטיים שמצטרפים לכדי מסה קריטית המשפיעה על תחום בעל חשיבות מדינית (למשל כיבוש חבל ארץ או הבסת צבא יריב),

¹⁷ The Oxford English Dictionary, 2nd ed., 1989, pp. xix, 610.

לפי אתר האקדמיה ללשון העברית, ניצחון הוא "התגברות על היריב במלחמה, בוויכוח, בתחרות וכדומה".

¹⁸ Clausewitz, 1976, 87.

¹⁹ Martel, 2011, 98.

²⁰ Clausewitz, 1976, 579; Martel, 2011, 6–13; Blum, 2013, 391–392.

ויוצרת את התנאים המקדימים (אף שאינה בהכרח מבטיחה) לניצחון מדיני המושג עם סיום הקרבות. ניצחון אסטרטגי רבתי, מונח שבו נעשה שימוש בהקשר של מלחמה כוללת או מלחמת עולם, הוא היכולת לחולל השפעות טרנספורמטיביות ומשנות פרדיגמה במערכת הבין-לאומית בתחומים רבים (צבאי, כלכלי, אידיאולוגי וכיוצא בזה), ולמעשה להוליד סדר עולמי חדש (דוגמאות לניצחון מסוג זה הן מלחמת העולם השנייה והמלחמה הקרה).²¹ הגדרות אלה נטועות כמובן בתאוריה מסוימת של המלחמה, אך חשיבותן בהתמקדות במציאות המדינית שעבורה המלחמה מנוהלת.

באופן תאורטי ניתן לראות ניצחון כתחשיב אובייקטיבי שבו התועלות מהמלחמה עלו על מחירה (יחס עלות-תועלת) - כשהמחירים נמדדים בנפגעים, אובדן משאבים, נזק לתשתיות וכדומה, והרווח הוא המציאות המדינית החדשה שנוצרה בעקבותיה.²² אלא שהניצחון כולל גם ממד סובייקטיבי מהותי, כיוון שגם התוצאה המבוקשת וגם האסטרטגיות שננקטות כדי לממש אותה תלויות במבנים החברתיים ובמערכת הערכים של החברה המעורבת בסכסוך; במוקד ניצבת השאלה - מהו בעיניה הטוב שממנו היא גוזרת את יעדיה במאבק.²³

כך, למשל, אסטרטגיה החותרת להכרעה צבאית מהירה דורשת השקעה עצומה של משאבים, מתוך מטרה להפוך את המלחמה לקצרה ככל הניתן. במקרה דנן מצופה שהניצחון יהיה אירוע יחידני, עתידי, ברור ומכריע, וכפי שתיאר אותו פרופ' יהושפט הרבני, "אירוע פורץ דרך".²⁴

מנגד, אסטרטגיה של התשה מחייבת סבלנות ומידה רבה של חוסן במהלך סכסוך מתמשך. ניצחון במלחמה מעין זו אינו אירוע בודד כי אם תהליך הדרגתי ואיטי או, במילים אחרות, "אירוע מתפתח". חברות עשויות לבכר סוגים אחרים של ניצחון,

²¹ Martel, 2011, pp. 34–39.

²² נאומו המפורסם של צ'רצ'יל שצוטט לעיל, עורך את השיקול האובייקטיבי הזה ודורש ניצחון בכל מחיר - בהתחשב בתוצאות הרוח האסון של תבוסה ("בלא ניצחון, לא תיתכן הישרדות").

²³ Clausewitz, 1976, 593; Max Boot, **War Made New: Technology, Warfare, and the Course of History, 1500 to Today**, Gotham Press, New York, 2006, p. 10; דימה אדמסקי, **תרבות אסטרטגית וחדשנות צבאית: השפעת התרבות האסטרטגית על המהפכה בעניינים צבאיים ברוסיה, בארצות-הברית ובישראל**, בן-שמון: הוצאת מודן, בן שמון, 2012.

²⁴ יהושפט הרבני, **מלחמה ואסטרטגיה**, תל-אביב: ההוצאה לאור של משרד הביטחון, 1999. ע"מ 443.

בהתאם למערכות הערכים שלהן ובכלל זה השקפתן על המלחמה ומידת לכידותן החברתית.²⁵

הגדרת הניצחון היא חיונית

עבור מדינות המצויות במלחמה, חיוני להגדיר מהו הניצחון כבר בפתיחתה, וזאת בשני מובנים. בהיבט האובייקטיבי של המלחמה, יש להגדיר את הרווחים שהמדינה מעוניינת להשיג כדי שניתן יהיה לשקול אותם לעומת ההפסדים הצפויים ואלה שמתרחשים בפועל; בהיבט הסובייקטיבי, הצגת חזון קונקרטי ויעדים בני השגה היא חיונית כדי לחזק את החוסן החברתי ואת רוח העם. ככל שהמלחמה ארוכה יותר, ככל שהיא מטילה עומס רב יותר על המשאבים הלאומיים, כך הופך החוסן הלאומי חשוב יותר להצלחתה.

באופן תאורטי ניתן לטעון שהצגת תמונת ניצחון אידיאלית או הצגת יעדים מדיניים בצורה מעורפלת ורב־משמעית, עשויות להיות אסטרטגיה טובה יותר לצורך העלאת המורל ולחיזוק החוסן במהלך מלחמה; אלא שאסטרטגיה כזאת, פרט לשאלת הלגיטימיות שלה בדמוקרטיה, יכולה להצליח רק בטווח הקצר. במהלך מלחמה ארוכה, הצהרות מטעות צפויות להתגלות ועשויות לגרום לחוסר אמון חמור בממשלה, כפי שאירע באופן ברור במלחמות האמריקניות בווייטנאם, באפגניסטאן ובעיראק, כמו גם במלחמת העולם הראשונה בקנה מידה רחב יותר.²⁶

גורם חשוב בניצחון ובאסטרטגיה צבאית הוא משך הלחימה הצפוי עד להשגת הניצחון, שהוא המשתנה המכתיב את היקף המשאבים ששני הצדדים יכולים להרשות לעצמם להשקיע, את התכנון האסטרטגי ואת ההשפעה של המלחמה על העורף או על האוכלוסייה האזרחית. קלאוזביץ הדגיש שבכל אסטרטגיה שהיא, אחת ההחלטות החשובות ביותר היא תשובה לשאלה "איזו מלחמה אנו נלחמים".²⁷

²⁵ ראו: Blum, 2013, 393.

²⁶ Eliot Cohen, Conrad Crane, Jan Horvath, and John Martel, 2011, 394–395; Brooks, 2016, 93 (n. 24), 379. Nagl, "Principles, Imperatives, and Paradoxes of Counterinsurgency," *Military Review*, Vol. 86, No. 2, 2006, pp. 53–49.

²⁷ Clausewitz, 1976, 88.

ואולם מרבית הדיונים התאורטיים, כמו גם הציבוריים, הנערכים בעת הזאת בשאלת הניצחון, נוטים עדיין לקבל את תאוריית המלחמה שעוצבה באירופה של ראשית המאה ה־19 – תאוריה שנובעת מעולם של מדינות לאום אחודות, הפועלות באופן רציונלי בחתירתן למימוש יעדיהן המדיניים. לעמדתנו, המלחמה והניצחון בני זמננו שונים בתכלית מאלה הקשורים לתאוריה הקלסית.

מלחמה בעידן של שקיפות ושל שונות²⁸

"המלחמה כאירוע עצום ומכריע במחלוקת ביחסים בין-לאומיים: מלחמה מסוג זה כבר אינה

קיימת"²⁹

שתיים מהמהפכות המעצבות שהתרחשו במאה ה-20, ושמשכיכות להשפיע על החיים ועל המציאות הפוליטית כיום הן מהפכת המידע, ובכלל זה האינטרנט והשפעותיו על המדיה העולמית ועל דרכי התקשורת בעולם באופן כללי יותר, והגלובליזציה של הפוליטיקה, הכלכלה והתרבות העולמית.³⁰ מהפכות אלה השפיעו באופן ניכר על המלחמה, ובייחוד על הגברת השקיפות והגיוון שבה.

התפתחויות טכנולוגיות דוגמת האינטרנט, יכולת שידור קול ותמונה וקישוריות פס רחב שינו לבלי הכר את זרימת המידע ברחבי העולם והגבילו את יכולתן של המדינות לשלוט בה.³¹ גם קהלי היעד של אמצעי התקשורת פיתחו ציפיות שונות מדיווחי חדשות, ובעת מצפים לקבל מידע בזמן אמת.

סכסוך מעצם טבעו, ובעיקר מופעי האלימות המתלווים אליו, הם בעלי ערך חדשותי בעיני מפיקי המדיה והצרכנים, וסכסוכים שמעוררים עניין בין-לאומי משודרים ללא הרף ובזמן אמת ברחבי העולם - או דרך עדשותיהם של צלמי הטלוויזיה, מצד הלוחמים עצמם, או בידי אזרחים או ארגונים לא ממשלתיים (NGOs) שעושים שימוש בטלפונים החכמים כדי להעלות תמונות לרשתות החברתיות.³² מדינות איבדו אפוא את היכולת לשלוט בשטף המידע.

---

²⁸ לניתוח מעמיק יותר של רבים מהגורמים למלחמות החדשות ראו: Amichai Ayalon, Elad Popovich, and Moran Yarchi, "From Warfare to Imagefare: How States Should Manage Asymmetric Conflicts with Extensive Media Coverage," *Terrorism and Political Violence*, 28(2) (2016), pp. 254-273.

²⁹ Smith, 2005, 1

³⁰ Kaldor, 2007, pp. 1-3

³¹ התפשטות טכנולוגיות המידע סיפקה למדינות יכולת חסרת תקדים למעקב אחר אזרחיהן ולשליטה בהן. בעוד מכמה בחינות עשויות יכולות אלה להגביר את כוחן של המדינות, הטענה כאן היא שהמדינות כבר אינן נהנות משליטה בלעדית על המידע עצמו.

³² David Betz, "The Virtual Dimension of Contemporary Insurgency and Counterinsurgency," *Small Wars & Insurgencies*, 19(4) (December 2008), pp. 510-540; Scott Douglass, "Waging the Inchoate War: Defining, Fighting, and Second-Guessing the 'Long War'," *Journal of Strategic Studies*, 30(3) (2007), pp. 391-420; Nathan Roger, *Image Warfare in the War on Terror*, Palgrave Macmillan, London, 2013.

תפקידן של המדיה ושל הגלובליזציה

לכלי התקשורת, הממוסדים והאחרים, עשויה להיות השפעה קריטית על סכסוכים. יכולתה של המדיה לעצב דעות בנושא מסוים תלויה מאוד בשאלה עד כמה איתנים אנשים בדעתם בנושא המדובר מלכתחילה, ומה היו ההתנסויות הבלתי אמצעיות שלהם עם הנושא. לרובם המוחלט של האזרחים בדמוקרטיה הליברליות במערב יש מעט מאוד דעות מגובשות מראש, אם בכלל, בכל הנוגע לענייני חוץ ולסכסוכים זרים, ועוד פחות מכך התנסות אישית בהם. מכאן, שהתמונות והדיווחים על סכסוכים נוטים להשפיע מאוד על תפיסותיהם של אנשים.³³

ואולם השפעתה של המדיה אינה עוצרת בתפיסות: תפיסותיהם של האזרחים מעצבות את הפוליטיקה בדמוקרטיה, באמצעות דפוס ההצבעה כמו גם דפוס הצריכה. במילים אחרות, כאשר מעשיו של אחד מהצדדים בסכסוך נתפסים כלא מוסריים או בלתי מידתיים, אנשים בכל רחבי העולם יכולים "להעניש" את הצד הזה, הן באמצעות הצבעה לטובת מדיניות שתכוון להגביל את פעולותיו ולגרוע מהתמיכה הבין-לאומית בו, והן באמצעות חרם על מוצריו שנועד להביא לפגיעה ישירה בכלכלתו.³⁴

אחד היעדים במלחמה הוא לזכות בתמיכת הציבור; בעולם גלובלי מדובר ביעד חשוב עוד יותר, כיוון שבעולם כזה לגיטימציה ותמיכה בין-לאומית עשויות להגביל את השימוש בכוח ולהשפיע על תוצאות הסכסוך.³⁵ כשמוסיפים לכך את היבט השקיפות, אזי ההתרחשויות בשדה הקרב, שבעבר נועדו להשפיע על הפוליטיקה הבין-לאומית בטווח הארוך, משפיעות עתה כמעט ברגע התרחשותן, והקשר בין תוצאה צבאית לתוצאה מדינית אינו ליניארי.

Matthew A. Baum and Philip B. K. Potter, "The Relationship Between Mass Media, Public Opinion, and Foreign Policy: Toward a Theoretical Synthesis," *Annual Review of Political Science*, 11 (2008), pp. 39–65; Stuart N. Soroka, "Media, Public Opinion and Foreign Policy," *The International Journal of Press/Politics*, 8(1) (January 2003), pp. 27–48; Ayalon et al, 2016, 260–261.

Cary Clyde Hufbauer, Jeffrey Schott, Kimberly Ann Elliot, and Barbara Oegg, *Economic Sanctions Reconsidered*, 3rd ed., Peterson Institute for International Economics, Washington DC, 2007

Charles D. Freilich, *Israeli National Security: A New Strategy for an Era of Change*, Oxford University Press, Oxford, 2018, pp. 92–99.

הדגש על לגיטימציה בין-לאומית וחשיבותה עשוי להיות בולט יותר עבור מדינות קטנות וצעירות יותר דוגמת ישראל, יותר מאשר עבור מעצמת-על דוגמת ארצות-הברית. אך בשני המקרים לגיטימציה בין-לאומית היא משתנה חשוב ורלוונטי.

הצלחה בשדה הקרב שעולה בסיקור שלילי במיוחד עשויה לעיתים להרחיק מדינה מהניצחון. בד בבד, מגמת הגלובליזציה הובילה למגע רב יותר בין חברות שונות ברחבי העולם, ושחקנים מסוג חדש הופיעו בזירה: חברות רב־לאומיות הפכו למרכיב משפיע בהתנהלות שבין מדינות; התארגנויות אזרחיות וארגונים לא ממשלתיים פועלים כדי להשפיע על ממשלות או באופן ישיר; וחשוב מכול, הטכנולוגיה המודרנית מקלה על יחידים ועל קבוצות להפעיל אלימות פוליטית ברמות שונות.

בעוד בתאוריה הקלסית שנוסחה בידי קלאוזביץ, המלחמה מתנהלת כמעט אך ורק בין מדינות עצמאיות וריבוניות בעלות רמת לכידות גבוהה, הרי ככל שמתרחבת במת הפוליטיקה העולמית כך אנו רואים יותר ויותר מלחמות המתרחשות בין מדינות לסוגים שונים של שחקנים לא מדינתיים, כגון ארגוני טרור וקבוצות מורדים,³⁶ כמו גם בין מדינות להתארגנויות פוליטיות מסוגים נוספים, למשל על רקע דתי או תרבותי.³⁷ רבים מהארגונים הללו נבדלים לגמרי באידיאולוגיות, בטקטיקות צבאיות ושרשראות פיקוד, ובאופי של יחסי דרג פוליטי-צבאי.

מאפיין בולט המשותף לרבים מהיריבים החדשים הללו הוא יכולתם להמשיך להילחם גם נוכח אבדות כבדות, שסביר שהיו גורמות לצבא סדיר להיכנע. ניתן היה לראות זאת במלחמתה של ארצות־הברית בווייטנאם ובפלישתה של ברית־המועצות לאפגניסטאן, כמו גם בדוגמאות קרובות יותר, למשל מבצע "צוק איתן" בעזה ב־2014.³⁸ אסטרטגיה של אי־כניעה עשויה להפוך מלחמה למאבק אין־סופי, ולתהליך מתמשך שבו קשה לזהות נקודות ברורות של התחלה וסיום.

סיווג הסכסוך

תרשים 1 מציג את ההשפעה ההדדית של השקיפות והשונות בארבע קטגוריות שונות של סכסוך.³⁹ הציר האנכי מייצג את רמת השקיפות בסכסוך, הנמדדת בהיקף המידע

³⁶ William S. Lind, "Understanding Fourth Generation War," *Military Review*, 84(5) (September-October 2004), p. 13; Elad Popovich, "The Balancing of Terrorism: Two Years After the Second Lebanon War", *Israeli Journal of Foreign Affairs*, 2(3) (2008), pp. 115-127

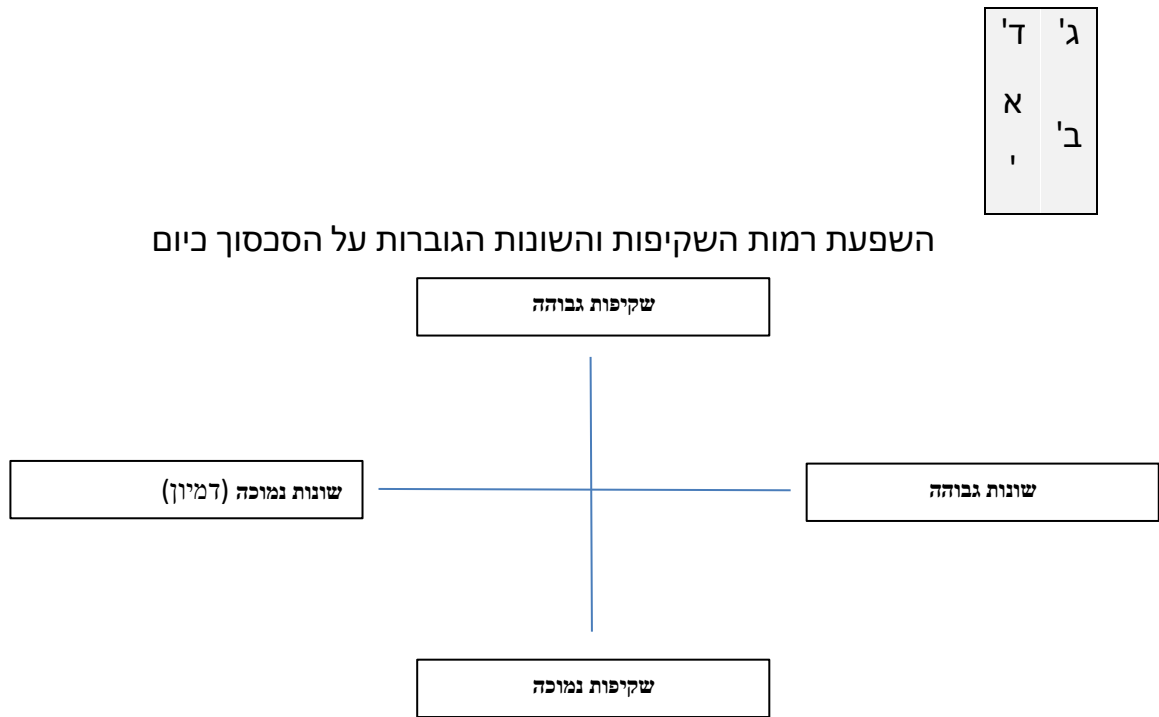
³⁷ Kaldor, 2007, 2-3.

³⁸ Freilich, 2018, p. 176.

³⁹ המקור לתרשים: Ayalon et al, 2016, 256-257.

הזמין עבור צופים מבחוץ ועדכניות המידע, והציר האופקי מייצג את רמת הא-סימטריה, ההבדל בין השחקנים במונחי צבא (כמו נשק, ארגון ומשאבים) ותרבות (אידיאולוגיה, ארגון חברתי, אסטרטגיה וכדומה).

תרשים 1

סכסוכים מסוג א' (רביע א') מאופיינים בשונות נמוכה (דמיון) בין השחקנים ובשקיפות נמוכה, בעוד המדינות שולטות במידע המועבר לציבור על המתרחש בשדה הקרב. סכסוכים מסוג זה מתאימים בדרך כלל לתאוריה הקלסית של המלחמה, שבה מושג הניצחון באמצעות ההצלחה בשדה קרב של לוחמה רגילה. מלחמות העולם הראשונה והשנייה היו סכסוכים מסוג א'. סכסוכים מסוג ב' (רביע ב') מאופיינים בשונות גבוהה בין השחקנים ובשקיפות נמוכה. בסכסוכים מסוג ב' מושגים הניצחונות בעיקר בשדה הקרב, אך סביר שהצד החלש ינקוט שיטות של לוחמה בלתי סדורה כדי לקזז את היתרונות הצבאיים של הצד החזק, וכי המלחמה תלבש צורה של מבצעים נגד התקוממות.⁴⁰

Lawrence Freedman, "Regular and Irregular War," *Strategic Datalink*, 1 (2008), pp. 1-4; Colin S. Gray,⁴⁰ "Irregular Warfare: One Nature, Many Characters," *Strategic Studies Quarterly*, 1(2) (Winter 2007), pp. 35-37.

סכסוכים מסוג ד' (רביע ד') מתאפיינים בדמיון במאפייני השחקנים ובשקיפות גבוהה. תאוריית המערכה שפותחה עבור מבצעים מסוג זה, ומוכרת בתור "המהפכה בעניינים צבאיים" (RMA), מנסה להתחשב בהשפעות של רמת השקיפות הגבוהה אך פועלת בהנחה שמדינות עודן מסוגלות לשלוט בזרם המידע. התאוריה, שקיבלה ביטוי מוצלח במלחמת המפרץ ב-1991, כוללת ארבעה מרכיבים בסיסיים - תמרון, תקיפה מדויקת, עוצמה בחלל ולוחמת מידע - וכן טיפול בתקשורת.⁴¹

סכסוכים מסוג ג', שהם הרלוונטיים ביותר בצורות הלחימה המקובלות כיום, מתאפיינים ברמת שונות גבוהה בין השחקנים (בדרך כלל, גם אם לא תמיד, מדינות נגד שחקנים לא מדינתיים) ובשקיפות גבוהה. דוגמאות לעימות מסוג זה הן מלחמת לבנון השנייה (2006), ההתערבות האמריקנית באפגניסטן (2001-2014) ובעיראק (2003-2013) ושלושת המבצעים שניהלה ישראל מול עזה בשנים 2008-9, 2012 ו-2014.

בסכסוכים מסוג ג' לרוב ישאפו שחקנים לא מדינתיים לנצל את הכיסוי התקשורתי לטובתם, כדי לפצות על חולשתם הצבאית. דבר זה נעשה בשתי דרכים, שלעיתים קרובות משלימות זו את זו. הראשונה היא שימוש בשקיפות ובחשיפה כ"מכפיל כוח" כדי להגביר את האפקט של פיגועי טרור ולזרוע פחד בקרב אזרחי המדינה שנגדה פועלים השחקנים הלא מדינתיים, או בקרב אזרחי מדינות אחרות. שימוש באסטרטגיה זאת נעשה לא מכבר בידי ארגון "המדינה האסלאמית" (דאעש), שביים פיגועים והוצאות פומביות להורג ושידר אותם; כפי שניסח זאת המומחה האמריקני לטרור בריאן ג'נקינס ב-1974, "טרור הוא תיאטרון".⁴²

האסטרטגיה השנייה כוללת מהלכים מכוונים שנוקטים שחקנים לא מדינתיים כדי להציג את עצמם כקורבנותיו של צד חזק יותר. במהלך מבצע "עופרת יצוקה" בעזה

דוגמאות למבצעים מטיפוס ב' הן מבצע "אנקונדה" באפגניסטן ב-2002, קרב פלוג'ה השני ב-2004 ומבצע "סרוואל" במאלי ב-2013.

⁴¹ Barry Watts, **What Is the Revolution of Military Affairs?**, Northrop Grumman Analysis Center, Washington DC, 1995, p. 56; Michael E. O'Hanlon, **Technological Change and the Future of Warfare**, Brookings Institute Press, Washington DC, 2000; Stuart E. Johnson and Martin C. Libicki, **Dominant Battlespace Knowledge: The Winning Edge**, National Defense University Press, Washington DC, 1995.

דוגמאות לסוג כזה של קונפליקטים הן מלחמת המפרץ ב-1991 והשלב הראשון של המלחמה בעיראק ב-2003.

⁴² Brian Michael Jenkins, **International Terrorism: A New Kind of Warfare**, RAND Corporation, P-5261, Santa Monica, CA, 1974, p. 4. ראו גם גבריאלי וימן, "תיאטרון הטרור", רפאל כהן-אלמגור (עורך), **סוגיות יסוד בדמוקרטיה הישראלית**, הקיבוץ המאוחד - ספריית פועלים, בני ברק, 1999, עמ' 247-264.

משכה תנועת חמאס את ישראל בכוונה לתוך אזורים מיושבים בצפיפות, במטרה להעלות את מספר הקורבנות בקרב האזרחים וכך לזכות באהדת הקהל בעולם ולהפעיל לחץ בין-לאומי על ישראל שתעצור את המבצע.⁴³

סכסוכים כ"תוכנית ריאליטי"

הסיפור (נרטיב) של הקורבן הוא רב-עוצמה הן עבור התקשורת והן עבור קהלי היעד. תמונות יוצרות השפעה רבה יותר מאשר הקשר: תמונה של ילד עומד מול טנק תעורר אהדה מיידית. לכך נוספת הטיה פסיכולוגית מיידית של הזדהות עם הצד החלש.⁴⁴ כשמדובר בדמוקרטיות, לאהדה כזו עשויות להיות השלכות מיידיות שיובילו לשינוי בתמיכה הבין-לאומית.

הדינמיקה שנוצרת כתוצאה מכך היא כזאת שבה המלחמה הופכת במובן מסוים ל"תוכנית ריאליטי": מהלכים צבאיים ננקטים לא כדי להשיג הצלחה בשדה הקרב, אלא כדי להפיק סדרה של דימויים חזקים, שיעצבו את התפיסות בעולם וכן בעורף של הצדדים הלוחמים. למעשה, שדה הקרב מאבד את משמעותו הגאוגרפית, נמתח ומתרחב לכל מקום שאליו מובילות אותו התמונות וחיבורי האינטרנט. סוג כזה של עימות הוא מופע אינטראקטיבי, שבו הצופים נוטלים חלק פעיל בהגדרת הגיבור והנבל ובהשפעה על התוצאה הסופית. בתוך ההקשר הזה, השקיפות מציבה מגבלה ברורה על היכולת לעשות שימוש בכוח, באמצעות איום על הלגיטימציה הבין-לאומית של המדינה. כך, למשל, יכולה נערה פלסטינית כעֶדָד תמימי להשפיע על המאבק בזירה הבין-לאומית יותר מאשר גדוד צבאי.⁴⁵

כוחן של התמונות הופך את המצלמה עצמה לנשק שלעיתים הופך את יחסי הכוח בין הצדדים המתמודדים: היא מחלישה את הצד החזק צבאית, ומעצימה את החלש, חסר אמצעי הלחימה, שהוא לרוב ארגון לא מדינתי הנאבק במדינה. משמעות ההשפעה שמפעילה התקשורת היא שהצלחה בשדה הקרב עלולה להרחיק מהניצחון

⁴³ אסטרטגיה זאת הייתה מוצהרת והובעה בפירושו באתר חמאס ("אסטרטגיה של גדודי עז א-דין אלקסאם"), אך ההתייחסות אליה הוסרה ב-2014.

⁴⁴ Alex P. Schmid and Janny De Graaf, *Violence as Communication: Insurgency, Terrorism and the Western News Media*, London: Sage Publications, 1982, p. 69

⁴⁵ עוזי דן, "ריאל מדריד אירחה את עהד תמימי והעניקה לה חולצה עם שמה", *הארץ*, 29 בספטמבר 2018.

כשתמונות של הרס ומוות שוחקות את התמיכה הבינלאומית. ככל שההצלחה הצבאית של אחד הצדדים מכרעת ומובהקת יותר, כך גדל הסיכוי שהוא ייראה כתוקפן וכנבל. פעמים רבות, הצד החזק אינו מבין את עוצמת הדימויים או את השלכותיהם ופועל כדי להסתיר את התמונות, באופן שרק מחרף את הבעיה.⁴⁶ מקרה מובהק של התנגשות בין שתי תפיסות מלחמה שונות לחלוטין ניתן היה לראות בתגובתה של ישראל למשט לעזה במאי 2010.⁴⁷ כשישראל שיגרה את אנשי הקומנדו הימי לעלות על סיפון ה"מאווי מרמרה" היא פעלה במסגרת תפיסת לוחמה קלסית: הספינה נתפסה כאיום, וההצלחה נמדדה במניעת הגעתה לעזה. מזווית הראייה של המתכננים הצבאיים המטרה הזאת הושגה, אף שהמבצע גבה את חייהם של תשעה פעילים טורקיים (ועשירי שמת מפצעיו מאוחר יותר) על הספינה, ועוד 20 שנפצעו. המפגינים, לעומת זאת, פעלו מתוך אסטרטגיה שהותאמה לעימות בעל שונות ושקיפות גבוהים - מטרתם הייתה ליצור אירוע תקשורתי שיעלה את המודעות לסגר הימי על עזה ויפעיל על ישראל לחץ להסיר אותו, גם במחיר של סיכון חייהם. הפשיטה של חיל הים הישראלי על הספינות הועילה למטרתם הרבה יותר מאשר לו היה המשט מגיע ליעדו. וכך הפכה הצלחה צבאית לתבוסה דיפלומטית, שבסופה נאלצה ישראל להתנצל בפני טורקיה ולשלם לה פיצויים, וכן להקל את הסגר באופן מהותי.⁴⁸ ניכר ששחקנים לא מדינתיים מסתגלים למשמעויותיה של המלחמה החדשה מהר הרבה יותר ממדינות.

---

⁴⁶ דוגמה מובהקת לדינמיקה הזאת היא הסרט שהיה מועמד לאוסקר 'חמש מצלמות שבורות'. הסרט, אשר מציג את המאבק הפלסטיני נגד גדר ההפרדה בבילעין, נסוב סביב שבירת המצלמות בידי חיילי צה"ל במטרה למנוע את הפצת התמונות שהכילו. במבט לאחור, מדובר בגישה מזיקה לחלוטין.

⁴⁷ Joshua Mitnick, "Flotilla Assault Off Gaza Spurs Crisis," **The Wall Street Journal**, June 1, 2010; Colum Lynch, "Was Israel's Flotilla Raid Legal?," **Foreign Policy**, June 1, 2010; "ICRC Says Israel's Gaza Blockade Breaks Law," **BBC News**, October 3, 2011.

⁴⁸ "All You Need to Know About the Israel-Turkey Reconciliation," **Haaretz**, June 27, 2016.

לזהות את האויב: סוגים שונים של ארגוני טרור

"אם אתה יודע את עצמך, אך לא את האויב, הרי כל ניצחון שתנצח תהיה נוחל גם תבוסה כנגדו"
(סון טסו, אמנות המלחמה⁴⁹)

השיעור הקריטי שלימד אותנו האסטרטג הסיני סון טסו הוא שבמלחמה לא נלחמים באויב, אלא באסטרטגיה שלו. בעידן זה, של שקיפות גבוהה ושונות רבה, חשוב במיוחד לזהות את היריב, את מטרותיו ואת האסטרטגיה שלו. ארגוני טרור נבדלים זה מזה במטרות ובאמצעים, והתגברות על האתגרים שהם מעמידים מחייבת כלים שונים.⁵⁰ אם אין מבינים את אסטרטגיית האויב, או מפרשים אותה באופן שגוי, התוצאה עלולה להיות בחירה באסטרטגיה מוטעית שתוביל לתבוסה, כפי שקרה באירוע המרמרה.⁵¹

להבין את האויב - מבט תאורטי

המשתנה הראשון שבעזרתו נוכל לאפיין ולהבחין בין ארגוני טרור שונים הוא מטרותיהם, המשתרעות מקונפורמיזם קיצוני (קבלת המערכת הבין-לאומית ויעדיה) ועד נון-קונפורמיזם מוחלט (דחיית מערכת זאת ויעדיה).⁵² על-פי הסיווג הזה, במערכת הבין-לאומית שעודה נשלטת בסך הכול על-ידי הפרדיגמה הווסטפליאנית⁵³ ועל-ידי עיקרון ההגדרה העצמית, ארגון טרור השואף להפוך למדינת לאום או לייסד בזאת ייחשב כקונפורמיסט, ללא קשר לאידיאולוגיה שלו, התעמולה שהוא מפיץ או מעשיו.

⁴⁹ סון טסו, "אמנות המלחמה", תל-אביב: הוצאת מערכות, מהדורה שישית 1990, עמ' 28.

⁵⁰ Angel Rabasa, "Where Are We in the 'War of Ideas'?" in Brian Michael Jenkins and John P. Godges (eds.), **The Long Shadow of 9/11**, RAND Corporation, MG-1107-RC, Santa Monica CA, 2011, p. 62.

⁵¹ להרחבה בנושאי חלק זה ראו גם: Amichai Ayalon, "Distinctions in Asymmetric Warfare", in Amichai Ayalon and Brian Jenkins (eds.), **War by What Means, According to Whose Rules? The Challenge for Democracies Facing Asymmetric Conflicts: Proceedings of a RAND-Israel Democracy Institute Workshop, December 3-4 2014**, pp. 15-18.

⁵² סיווג זה מבוסס על הפרדיגמה שפיתח רוברט ק' מרטון כדי להגדיר ולבחון התנהגות סוטה אשר, אף שבמקורה פותחה עבור יחידים, שוכללה כך שתיושם גם ללימוד ההתנהגות של שהקנים בין-לאומיים. ראו:

Robert K. Merton, "Social Structure and Anomie," **American Sociological Review**, 3(5) (October 1938), pp. 672-673.

⁵³ מקובל לראות בשלום ווסטפליה משנת 1648 כזה שהניח את התשתית לרעיון של ריבונות המדינות.

ארגונים כגון PKK (מפלגת הפועלים הכורדית), IRA (הצבא האירי הרפובליקני), פתח⁵⁴ וחמאס נכנסים כולם לצד הקונפורמי של המשוואה. מנגד, ארגון טרור המבקש לקרוא תיגר על הכללים הנהוגים במערכת הבין-לאומית, גם אם הוא נוקט אמצעים מקובלים יחסית, ייחשב כנון-קונפורמיסטי. דוגמאות מתבקשות הן דאעש ואל-קאעדה, אך בקטגוריה זאת יכללו למשל גם ארגונים השואפים להחיל שלטון קומוניסטי כלל-עולמי.⁵⁵

המשתנה החיוני השני לצורך הבחנה בין ארגוני טרור הוא מגוון האמצעים שראויים בעיניהם לשימוש, או במילים אחרות, האסטרטגיה שבה בוחר הארגון על-מנת להשיג את מטרותיו.⁵⁶ בסיווג השאול מדיונו של הסוציולוג מקס ובר על האתיקה של שחקנים פוליטיים, ניתן להגדיר את הסוגים האידיאליים כ"אתיקה של אחריות" ו"אתיקה של יעד סופי".⁵⁷ אתיקה של אחריות מבוססת על מחויבות לחברה בכללותה והיא פרגמטית. אתיקה של יעד סופי רואה עצמה מחויבת אך ורק להשגתם של יעדים מעל ומעבר לכל שיקול אחר, והערך העליון שלה הוא טהרנות אידיאולוגית.

לצורך הסיווג ההתנהגותי שלנו ניתן להגדיר ארגוני טרור בהתאם לרמת האחריות שלהם (או היעדרה), כפי שמשתקף באמצעים שנחשבים בעיניהם כמקובלים לצורך הגשמת מטרותיהם. דוגמה מובהקת תהיה השקפתו של הארגון על השימוש בנשק להשמדה המונית, או מידת הסבל שהוא מוכן להמיט על האוכלוסייה שלו עצמו כדי לקדם את יעדיו.⁵⁸

---

⁵⁴ פתח נכלל ברשימה זאת בגלל המגמה שלו טרם הסכמי אוסלו ולאחר מכן שוב בתקופת האנתפאדה השנייה: ארגוני טרור משנים תדיר דפוסי התנהגות כתוצאה מתמריצים ומאילוצים.

⁵⁵ Ayalon, 2014..

⁵⁶ Denis Goulet, **Development Ethics at Work: Explorations—1960–2002**, Routledge, London, 2006, p. 64.

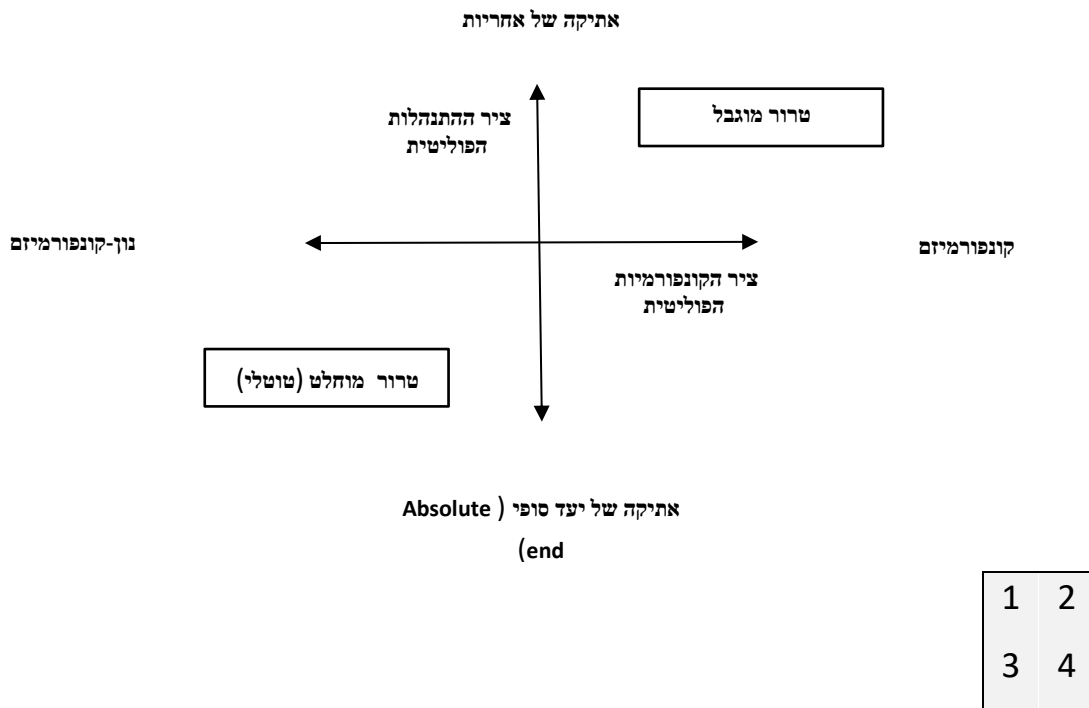
⁵⁷ Max Weber, "The Three Types of Legitimate Rule," in Amitai Etzioni and Edward W. Lehman (eds.), **A**

Sociological Reader on Complex Organizations, Holt, Reinhart and Winston, New York, 1980, p. 22

Ayalon et al, **Fighting with Distinction(s)**, 14–18⁵⁸

תרשים 2

שחקנים לא מדינתיים אלימים: סיווג התנהגותי⁵⁹

בהתאם להבחנות אלה מוצג בתרשים 2 סיווג מרובע של ארגוני טרור, המבוסס על מטרות ואמצעים. המרכיב המבני הראשון - מידת הקונפורמיות הפוליטית - מיוצג בציר ה־X, כאשר הנון־קונפורמיזם נמצא בקצה השלילי והקונפורמיזם בקצה החיובי. המרכיב המבני השני - ההתנהלות הפוליטית - מיוצג בציר ה־Y, ומשקף את אופן קבלת ההחלטות הפוליטית במציאות של ערכים סותרים. בקצהו השלילי נמצאת האתיקה של היעדים הסופיים, ובקצה החיובי האתיקה של האחריות.

בעזרת הדגם הזה נוכל להגדיר ארבעה טיפוסים מובחנים של ארגוני טרור.⁶⁰ רביע 1 - שחקנים לא מדינתיים אלימים (להלן - ארגוני טרור) הנמצאים ברביע זה מאופיינים בנון־קונפורמיזם מבחינת יעדיהם. הוא מתבטא בשאיפתם לשנות את המערכת הבינלאומית, או לפחות להתנתק ממנה. ההתנהלות הפוליטית שלהם מתאפיינת באחריות, המתבטאת בעיקר בדאגתם לאוכלוסייה שהם תופסים עצמם כאחראים לה. כאשר נראה היה שאל־קאעדה מנצח במלחמה בעיראק, הוא ניסה

⁵⁹ Ibid, 19.

⁶⁰ Ibid, 19–24.

למתן את האלימות שבה נהג כלפי ארגוני אסלאמיים אחרים, דוגמת "האחים המוסלמים". בנקודת הזמן הזו הוא פעל בתוך הרביע הזה. מדובר בארגונים בלתי יציבים, מאחר שקיים חוסר הלימה ניכר בין מטרותיהם, ובין האמצעים שהם נכונים לנקוט כדי לממש אותן; מכאן שאלה בעיקר שחקנים לא מדינתיים בתהליכי מעבר. רביע 2 - ארגוני טרור ברביע זה מתאפיינים במטרות קונפורמיסטיות, המתבטאות בשאיפתם להצטרף למערכת הבין־לאומית ולא לשנותה. התנהלותם הפוליטית מאופיינת באחריות - הם עושים שימוש באמצעים שבחלקם עולים בקנה אחד עם המקובל במערכת הבין־לאומית. מאפיין נוסף הוא פערים המתגלעים בין המטרות ארוכות הטווח המוצהרות ובין ההתנהלות בפועל.⁶¹ הם צפויים להפגין גישה פרגמטית, שתתאפיין בשיח יום־יומי בין אסטרטגיה לדיפלומטיה.

מלחמה היא חלופה מוגבלת עבור קבוצות אלה כיוון שחייבת להיות מידתיות מוכוונת מטרה ביחס שבין המחיר שישלמו לתוצאה הצפויה. בשורה התחתונה, ארגוני טרור אלה נוהגים כחסידי הנאמנים של המדינאי אוטו פון ביסמרק ומתייחסים לפוליטיקה כאל אמנות האפשרי, ולמלחמה כאל תהליך מוגבל.⁶² דוגמאות לקבוצות מסוג זה הן תנועות שחרור לאומי שמצויות על סף השגת הניצחון, ותנועות גרילה בשלב האחרון לקראת הפיכתן למפלגות פוליטיות לכל דבר ועניין. על אף נטייתן להליכה על הסף מעת לעת, תנועות כגון חמאס, חזבאללה, והטאלבאן בשנות המלחמה באמריקנים, הן דוגמאות לקבוצות מטיפוס הרביע השני.⁶³

רביע 3 - ארגוני טרור ברביע זה מתאפיינים ביעדים נון־קונפורמיסטיים, הבאים לידי ביטוי בשאיפתם להחריב את המערכת הבין־לאומית ולברוא אותה מחדש בצלמם. התנהלותם הפוליטית מתאפיינת בדבקות ביעדים הסופיים ובהיעדר תחושת אחריות

Yehoshafat Harkabi, *Arab Attitudes to Israel*, Transaction Publishers, Piscataway NJ, 1974, p. 419:⁶¹

"אמנם נכון, שאם ההתנהגות הנדרשת אינה עולה בקנה אחד עם האידיאולוגיה, אזי הנסיבות יגברו. להיעדר עקביות אידיאולוגית ימצא תירוץ שימעיט בערכו. אנשים הם מוכשרים למדי בלהתאים את האידיאולוגיה שלהם אם הנסיבות דורשות זאת. המציאות חזקה יותר מהאידיאולוגיה. מצד שני, האידיאולוגיה משפיעה על תפיסת המציאות".

3 Otto von Bismarck, *Fürst Bismarck. Neue Tischgespräche und Interviews*, Stuttgart: Deutsche VerlagsAnstalt, 1895, p. 248.

⁶³ אין שום דבר מוחלט מראש בניצחון המציאות על החזון. בפילוג ההיסטורי בשורות תנועת האחים המוסלמים המצרית יש שני לקחים. הראשון, בכך שהוא מדגים את כוחה של המציאות לעומת החלומות, בכך שמרבית "האחים" בחרו בדרך הפרגמטית. פרישתם של חסידי סייד קוטב וצמיחתן של קבוצות פורשות קיצוניות הן דוגמה למה שדובר בו לעיל. ראו:

Ana Belén Soage and Jorge Fuentesaz Franganillo, "The Muslim Brotherhood in Egypt," in Barry Rubin (ed.), *The Muslim Brotherhood: The Organization and Policies of a Global Islamist Movement*, Palgrave Macmillan, New York, 2010, pp. 39-56.

כלפי כל אוכלוסייה שהיא. הם רואים מלחמה כטוטלית, בזאת שבה המטרה הקדושה מקדשת גם את האמצעים. הדוגמה המובהקת ביותר היא של ארגוני טרור חובקי עולם דוגמת אל-קאעדה ודאעש.

רביע 4 - את ארגוני הטרור ברביע זה מאפייין קונפורמיזם בכל האמור במטרותיהם, שאינן מבטאות שאיפה לשנות את המערכת הבין-לאומית. התנהלותם הפוליטית, לעומת זאת, מתאפיינת בדבקות ביעדיהם הסופיים, תוך התנערות מכל אחריות כלפי האוכלוסיות שלהם. ארגונים אלה הם נדירים באופן יחסי, אך דוגמאות כוללות את "מקדש העם של חסידי ישו" ואת כת "הדוידיאנים".⁶⁴

טרור מוגבל - מטרות ואסטרטגיות

רביע 2 הוא קטגוריה רחבה, אולם מתוכה אנו יכולים להבחין בכמה דפוסים על בסיס שתי דוגמאות בולטות מתוך הניסיון הישראלי: חזבאללה וחמאס. שניהם החלו את דרכם כארגוני טרור בעלי מבנה פיקוד רופף ולכידות נמוכה יחסית, אך מאז התפתחו לגופים בעלי רמת ארגון גבוהה, השולטים בשטח, מספקים את צרכיה של אוכלוסייה אזרחית - חמאס בעזה וחזבאללה בדרום לבנון - ומתפקדים כשחקנים פוליטיים. מבחינה אידיאולוגית, תנועת חמאס שייכת לסונה ואילו חזבאללה הוא ארגון שיעי. כל אחד מהם פועל במציאות פוליטית שונה.⁶⁵

הן חזבאללה והן חמאס מבקשים לשנות את המדינות שבהן הם פועלים בהתאם לתפיסתם את ערכי האסלאם הפוליטי. הכלי העיקרי שבעזרתו הם מנסים להשיג זאת מכונה "דעוה", כלומר הפצת האסלאם בחברה בדרכי שלום.⁶⁶ לרוב נמנעים ארגונים אלה משימוש באלימות חריפה נגד החברה שבה הם פועלים. עם זאת, קיים לעיתים מתח בין ריסון עצמי זה ובין קידום מטרותיהם, ושניהם פנו לשימוש באלימות במסגרת

⁶⁴ "מקדש העם" הייתה תנועה דתית שנוסדה ב-1955 באינדיאנפוליס, אינדיאנה. ב-18 בנובמבר 1978 ביצעו למעלה מ-900 חברי הקבוצה התאבדות המונית ביישוב מבודד בגיאנה שבדרום אמריקה לאחר רצח של חבר הקונגרס האמריקני. "הדוידיאנים" היו כת שנוסדה ב-1955 בעקבות פילוג בתנועה הדוידיאנית. ב-1993 הייתה הקבוצה מעורבת בעימות בין 51 יום עם סוכנים של ממשלת ארצות-הברית וזאת לאחר הריגתם של ארבעה אנשי הסוכנות למאבק באלכוהול, טבק ונשק. לרוב נוטות כתות או דתות חדשות לפרוש מהחברה הכללית ולהגיב באלימות רק כאשר הן חשות איום על אורח חייהן.

⁶⁵ ניתן להסביר רבים מקווי הדמיון בין שני הארגונים בכך שהם מתמודדים עם אויב משותף, נמצאים בקשר ביניהם ולומדים האחד מהשני ומיישמים טקטיקות שהוכחו כיעילות.

⁶⁶ שיטות הדעווה כוללות הטפה, הענקת סיוע ורווחה סוציאליים, עיסוק בפעלתנות פוליטית בשם אוכלוסיות מוסלמיות ודאגה לחברה ככלל.

הפוליטיקה הפנימית כאשר עמדו בפני רדיפה או חשו איום על מעמדם הפוליטי. רמת האלימות שהם מפגינים כלפי חוץ היא בהתאם לתפיסתם את נכונות החברה לשלם את המחירים הכרוכים בעימות.⁶⁷ מכאן שלרוב הם מפגינים אתיקה של אחריות. כאשר חזבאללה מנהל עימות אלים נגד מדינה מחוץ לגבולותיו הוא מיישם אסטרטגיה המבוססת על "מקאומה", מונח שלא ניתן לתרגמו כפשוטו, אך הוא מרמז על התנגדות פעילה הנהנית מתמיכה עממית.⁶⁸ הואיל והוא חסר את העוצמה הצבאית הנדרשת כדי להביס יריב מדינתי בהתנגשות ישירה בשדה הקרב, מבפר חזבאללה אסטרטגיה של אי-כניעה. מצב שבו אף צד אינו מנצח נתפס בעיניו כניצחון.⁶⁹ הרעיון המבצעי בגישה זאת הוא ביזור הלחימה והימנעות מאחיזה במפגש חזיתי עם צבא האויב. התקפות על האויב כוללות בעיקר מארבים וטקטיקות גרילה, לצד שמירה על יכולת לביצוע ירי רקטי משמעותי לעבר מרכזי אוכלוסייה.⁷⁰ רעיון דומה של אי-כניעה כניצחון מיושם על-ידי תנועת חמאס, שאימצה באופן כללי את תפיסת המקאומה מבית מדרשו של חזבאללה. חמאס נשענת כיום גם היא על ירי רקטי כאמצעי עיקרי במאבק צבאי, אך מאפייניה של רצועת עזה הולידו תפיסה מבצעית שונה המבחינה בין השטחים הפתוחים הסמוכים לגבול עם ישראל - המתאימים יותר לתמרון ולנסיגה, בדומה לתפיסה המבצעית של חזבאללה - ובין האזורים האורבניים המאוכלסים בצפיפות רבה יותר. שם נסמכת חמאס על שתי טקטיקות המשלימות זו את זו: האחת היא בניית תשתיות ומתקנים תת-קרקעיים המשמשים לצורכי הגנה והתקפה, כדי לקזז את העליונות האווירית של ישראל ולהגביל את יכולת התמרון; השנייה היא לגרור את כוחות היבשה של צה"ל לתוך האזורים המאוכלסים, מה שיעלה באופן ניכר את היקף הנפגעים האזרחיים, ואז לתרגם זאת

⁶⁷ מתי שטיינברג, "לוחמה אסימטרית: ההשקפה הערבית והמוסלמית", הרצאה בערב עיון של המכון למחקרי ביטחון לאומי, תל אביב, 8 בנובמבר 2010.

⁶⁸ קיימים מונחים חשובים נוספים שבהם עושה שימוש חזבאללה כדי לבטא את האסטרטגיה שלו, ובכלל זה "צומוד" שמשמעותו עמידה איתנה ודבקות בעמדתך / מקומך, וכן "מוקנע" המצביע על מניעת ניצחון האויב.

⁶⁹ ראו את דבריו של חסן נצראללה בנאומו בבנת ג'בייל לאחר מלחמת לבנון השנייה ב-2006: "נותרנו עומדים איתן בשדה הקרב ולא חדלנו מלהיות חזקים, וזה כשלעצמו הוא הישג גדול עבור ההתנגדות וכישלון גדול לאויב, בהתחשב במטרות שהציבו בכל האמור בהתנגדות (כלומר חזבאללה, ע"א)".

⁷⁰ שטיינברג, "לוחמה אסימטרית".

ללחץ בין-לאומי מתגבר, כמו גם לתמיכה גוברת מבית בחמאס בקרב האוכלוסייה הפלסטינית.⁷¹

נוסף על הניסיונות לשלול הישגים צבאיים מישראל, יש לחמאס מטרה אסטרטגית לשלול את הישגיה המדיניים. מוחמד ערמאן, פעיל חמאס בכיר המרצה 36 מאסרי עולם בכלא הישראלי על מעורבותו בתכנון פיגועי התאבדות במהלך האנתפאדה השנייה, כתב בספרו משנת 2010, **מבט מבפנים על המוקוואמה (התקוממות)** שהיעד האסטרטגי הנעלה ביותר עבור הטרור של חמאס צריך להיות סיכול פיוס מדיני מכל סוג שהוא. בהקשר הזה ציין ערמאן שבראשית 2002 ניתנה הנחיה לכלל פעילי חמאס לעשות כל שלאל ידם כדי לשבש את הדיונים בין שרי החוץ של מדינות ערב בעניין יוזמת השלום הערבית, בתקופה שהביאה לפסגת בירות במרס 2002.⁷²

ניתן אפוא להגדיר את החזון האסטרטגי הן של חמאס והן של חזבאללה כדלהלן: כאשר מתרחש עימות, ישראל לא תוכל לתרגם את יתרונה הצבאי לכדי הכרעה צבאית. בד בבד יותקף העורף האזרחי של ישראל בפעולות טרור ממוקדות ובאלפי רקטות, והיעדרה של הצלחה צבאית לעומת הציפיות הגבוהות תפגע ברוח העם. כאשר ישראל תנסה להגביר את הלחץ במטרה להשיג הכרעה, תהיה התוצאה אבדות עצומות לשני הצדדים, אלא שבעבור הארגונים הללו (ובפרט חמאס) אין מדובר בהכרח בהפסד, אלא במכפיל כוח לצורך הפעלת לחץ על ישראל והשגת תמיכה בין-לאומית.

הג'האד העולמי - טרור בלתי מוגבל

הג'האד העולמי הוא בעל יעדים אסלאמיים פונדמנטליסטיים, אך הוא נבדל באופן יסודי מארגונים ותנועות דוגמת חזבאללה וחמאס ביחסו לחברה שממנו צמח, כמו גם מבחינת מטרות ואמצעים. מטרתו אינה להשיג או לשמר מדינה או ישות טריטוריאלית, כי אם לשים סוף לשיטה המדינתית ולהחליפה בחליפות אסלאמית, שהיא בעיניו צורת ההתאגדות הפוליטית היחידה שזוכה לגיטימיות ומייצגת את רצון האל. שלא כמו

⁷¹ המחשה לגישה זו הובאה בדבריו של מייסד חמאס, שיח' אחמד יאסין, בריאיון ל"פלסטין אלי-מוסלימה", כתב עת של חמאס, בספטמבר 2002: "חמאס היא תנועה עממית רחבה עם משאבים ויכולות. במקום שבו ייפול שהיד, יהיו מאה שירצו להחליף אותו... לכן, פעולות ישראליות מביאות להתרחבות חמאס ולחזוקה... כיוון שפעולות פליליות אלה מזינות את ההתנגדות כפי שדלק מזין אש". ("האסטרטגיה של גדודי אל קסאם במלחמת 2014" [ערבית], Hamass.ps/ar/library).

⁷² מוחמד ערמאן, "מבט מבפנים על המקאומה" (محمد عرمان: نظرة للمقاومة من الداخل), פרסום עצמאי באינטרנט, 2010.

ארגונים השואבים תמיכה ולגיטימציה מהחברות שבתוכן הם פועלים ומאמצים תפיסות לאומיות, הג'האד העולמי פועל יותר ככת או כגורם אנטי-חברתי, הנוהג באלימות לעיתים גם כלפי החברה שלו עצמו, חברה שאותה הוא תופס ככופרת.⁷³ בניגוד לחסידי הדעה, הג'האד העולמי שואף למוטט את המשטרים הערביים והמוסלמיים הקיימים על-ידי יצירת כאוס ומבוכה באמצעות ג'האד פנימי ולוחמה א-סימטרית.

רעיון מרכזי בג'האד העולמי הוא "פראות מנוהלת" - ייזום וניהול של כעס ואלימות דתיים כדי ליצור הזדמנויות תעמולה ארוכות טווח לארגוני הג'האד. חסידי הגישה מאמינים שהתקפות אלימות בלתי פוסקות יתישו בסופו של דבר את המדינות המוסלמיות עד שיאבדו את היכולת והרצון להטיל את מרותן, וכך יתאפשר לארגוני הג'האד להשיג שליטה בכך שיספקו ביטחון יחסי וישיבו את הסדר החברתי על כנו, בתנאים שלהם. מרכיב נוסף ב"פראות מנוהלת" הוא התגרות שנועדה להביא לתגובה צבאית מצד מעצמות כדרך לגייס ולהכשיר לוחמים, תוך יישום אסטרטגיה של התשה, הדומה לזאת של טרור מוגבל.⁷⁴ פראות, שעוצמתה מועצמת על-ידי דיווחי התקשורת ו"תיאטרון הטרור", משרתת אפוא מטרה כפולה: זריעת פחד והבאת האויב לקריסה מבפנים, וקידום גיוסם של תומכים ומתנדבים.

על אף ההבדלים במטרות ובאמצעים של ארגוני טרור, הן כולל והן מוגבל, ניתן להבחין בשני מאפיינים משותפים באסטרטגיות שהם נוקטים. הראשון הוא השימוש בטקטיקות של התשה ומניעת הניצחון מהיריב; השני הוא השימוש באלימות לאו דווקא נגד היריב ובשדה הקרב, אלא דווקא נגד צדדים אחרים - האוכלוסייה האזרחית של האויב והקהילה הבין-לאומית (שבקרבה מבקשים הטרוריסטים לעורר פחד או אהדה). ההבדלים המרכזיים בין שני סוגי הארגונים, במונחים של אידיאולוגיה ושל אסטרטגיה, מצביעים על הצורך לאמץ אסטרטגיות שונות בהתמודדות מולם.

⁷³ נראה שרק בעולם של שקיפות גבוהה יכול היה ארגון כמו דאעש, שלו כל התכונות של כת מקומית, להפוך לאיום בקנה מידה עולמי.

⁷⁴ דוקטרינת "הפראות המנוהלת" תוארה בפירוט בספר שפורסם ברשת בשנת 2004 בידי אבו-באקר נאג'י, שתרגום שמו הוא "פראות מנוהלת: השלב החיוני ביותר שבזכותו יגבר כוח הרצון הלאומי האסלאמי. ראו:

e Stephen Ulph, "New Online Book Lays Out Al-Qaeda's Military Strategy," Terrorism Focus, Vol. 2, No. 6, 2005

מאפייני המלחמה של הדמוקרטיה נגד הטרור כיום

המלחמה בטרור - צורה של המלחמה החדשה המתאפיינת בשקיפות גבוהה ובשונות רבה - היא בעלת מאפיינים ייחודיים, המבדילים אותה מ"מלחמות ההכרעה" שהכרנו בעבר. חשוב להדגיש שמאפיינים אלה אינם באמת נפרדים זה מזה, ותכופות מתקיימת ביניהם השפעה הדדית במגוון אופנים; אנו מציגים אותם בנפרד למען בהירות הניתוח.

מלחמה בקרב האנשים

על-פי הגנרל הבריטי רופרט סמית, "המלחמה בקרב האנשים שונה. זו המציאות שבה האזרחים ברחובות ובבתים ובשדות - כל האנשים ובכל מקום, הם שדה הקרב. ההתנגשויות הצבאיות עשויות להתחולל בכל מקום - בנוכחות אזרחים, נגד אזרחים, בהגנה על אזרחים. האוכלוסייה האזרחית היא המטרה, היעד שיש להשיג, לא פחות מאשר לגבור על כוח אויב".⁷⁵

בזירה המתאפיינת בשקיפות גבוהה ובהעברה קבועה של מידע בזמן אמת, מטרת המאבק היא לזכות בלגיטימיות בעיני האנשים.⁷⁶ בהתאם לכך, המדד העיקרי לערכן של פעולות הוא השאלה כיצד הן נתפסות בעיני כלל בעלי העניין - בעיני הלוחמים עצמם משני הצדדים, בעיני האוכלוסייה של המדינה, בעיני האוכלוסייה שבשמה לוחם האויב; ובעיני משקיפים "ניטרליים" החשופים לשטף המידע. להשגת לגיטימציה בעיני אוכלוסיית הצד האחר עשויות להיות השפעות חשובות במיוחד, כפי שהתרחש במקרים רבים של מערכות נגד התקוממות.

אחת ההשלכות העיקריות של דגש חדש זה על האנשים, היא השינוי שחל במשמעות וברוחב היריעה של האמרה "דע את אויבך". בעבר, כל שנדרש היה להכיר את האויב

⁷⁵ Smith, 19. המונח "מלחמה בקרב האנשים" נטבע על ידי סמית', שם.

⁷⁶ Brooks, 2016, 93.

בהיבטי המנהיגות והיכולות הצבאיות, ואילו כיום חיוני להכיר את החברה של האויב - הרכבה האנושי, מאווייה והמתחים הפנימיים שמתקיימים בה. במקום לראות את היריב כמקשה אחת, ההבחנה היא המפתח להבנה של ממש. הבנת ההבדלים היא שהובילה להצלחה הרוסית בצ'צ'ניה לפני הקרב על גרוזני (1994-1995) ולהצלחה האמריקנית בקרב פלוג'ה השני (2004).⁷⁷ צה"ל אימץ גישה דומה בעזה, בהצלחה חלקית, נגד אסטרטגיית חמאס שביקשה לגרור אותו להילחם באזרחים במקום בפעיליה.

מלחמה בקרב האנשים מביאה לטשטוש רבות מההבחנות בין לוחמים ובין אזרחים. בשני הצדדים הופך העורף האזרחי לחזית החשובה ביותר במלחמה: ארגוני טרור מבקשים להכות ישירות באוכלוסייה האזרחית ולא בכוחות הצבא, בעוד שלהם עצמם אין לרוב שטחים או מתקנים לוגיסטיים המופרדים ממתקנים אזרחיים או מהאוכלוסייה. במלחמה מעין זו, עוצמה צבאית היא לרוב פחות חשובה מיכולתה של החברה לשמור על תפקוד אפקטיבי תוך כדי משבר ולקיים את ערכי הליבה שלה.⁷⁸ אלא שבה בעת, לצורך המאבק על הלגיטימציה יש הכרח להבחין בין טרוריסטים ובין החברה האזרחית שמתוכה הם פועלים. ניתן לתקוע טריז בין אנשי הטרור ובין האוכלוסייה הסובבת אותם רק במאמץ כפול: מתן תקווה לאוכלוסייה האזרחית, ובמקביל שיגור התקפות "כירורגיות" נגד פעילי טרור. זוהי הגישה שנקטה ארצות הברית בעיראק (בהובלת גנרל דיוויד פטראוס)⁷⁹ ובאפגניסטן (בהובלת גנרל סטנלי מקריסטל),⁸⁰ ושצה"ל נקט ביהודה ושומרון. על-מנת שאסטרטגיה כזאת תעבוד חייב השימוש בכוח להיות סביר ומידתי - "הכוח המינימלי הדרוש להשגת היעד הצבאי", כפי שהגדירו הרמטכ"ל דאז, רא"ל גדי איזנקוט.⁸¹ שימוש בכוח מופרז יביא כנראה לתוצאה הפוכה מהמבוקש, ויפחית את הלגיטימציה ואת התמיכה בעיני הקהילה

⁷⁷ Smith, 2005, 249

⁷⁸ Ayalon and Gittleman, 2018, 31.

⁷⁹ Thomas E. Ricks, "Gen. Petraeus Warns Against Using Torture," **The Washington Post**, May 11, 2007: "This fight depends on securing the population, which must understand that we—not our enemy—occupy the moral high ground"; Brooks, 2016, pp. 94, 379 (n. 28).

⁸⁰ NATO, **International Security Assistance Force, Tactical Directive**, Kabul, Afghanistan, July 6, 2009. גנרל סטנלי מקריסטל: "זהו מאבק למען תמיכת האוכלוסייה... עלינו לכבד את האוכלוסייה ולהגן עליה מפני דיכוי ואלימות... זה שונה מקרב רגיל".

⁸¹ מתוך דבריו של רב-אלוף גדי איזנקוט בכנס הרצליה על מאזן החוסן והביטחון הלאומי ה-18, המרכז הבינתחומי הרצליה, דצמבר 2018.

הבין-לאומית והאוכלוסייה המקומית כאחת.⁸² חשוב לזכור שהאוכלוסייה המקומית אינה מזדהה בהכרח עם מטרותיהם של ארגוני הטרור, אך היא תיטה לכך יותר אם תיאלץ לשלם את מחיר המלחמה.

היברידיות

בספרו **חקירות פילוסופיות**, הפילוסוף לודוויג ויטגנשטיין הדגים את הרעיון של "משחקי לשון" באמצעות שרטוט שניתן לראות בו ארנב או ברווז באותה מידה של סבירות.⁸³ על-פי פרופ' רוזה ברוקס, מרצה למשפטים ועיתונאית, המלחמה החדשה היא תרחיש של "ארנב-ברווז": בהקשר אחד זוהי פעילות עבריינית; בהקשר אחר מדובר בפעולות אלימות, נפרדות זו מזו; בהקשר שלישי ניתן לפרש אותה כמלחמה. המלחמה החדשה היא תופעה היברידית. אבדה כליל הבהירות של ההבחנות המוכרות בין עת מלחמה לימות שלום, בין סכסוך מזוין ובין פשע, בין יחסי החוץ לענייני הפנים ובין הממד הצבאי לתווך האזרחי.⁸⁴

ההיברידיות של המלחמה החדשה קוראת תיגר על רבות מהתפיסות הוותיקות של היחסים הבין-לאומיים ושל החוק הבין-לאומי. אחת השאלות המרכזיות שעולה היא אם המאבק בין מדינה לארגון טרור הוא מלחמה או פעילות לאכיפת החוק. אחת ההגדרות הרווחות של מלחמה היא "מאבק אלים בין מדינות",⁸⁵ שבה אין מקום לארגוני טרור. אלא שאם ארגוני הטרור משתמשים באלימות נגד מטרות אזרחיות כדי להשיג יעדים פוליטיים, מערכת אכיפת החוק במבנה הקיים שלה חסרה את הכלים הדרושים כדי להתמודד עם תופעה זאת, שאינה מתיישבת עם ההגדרות המסורתיות של פשיעה.

ההתנגשות בין הגישות השונות להגדרת תופעה זאת מתועדת היטב בהיסטוריה הקרובה. כשפרצה האנתפאדה השנייה ב-2000 התגלעה מחלוקת בין אגף המודיעין

⁸² במקרים מסוימים, ובכלל זה המקרה הישראלי, חלק מהשחקנים המקומיים והבין-לאומיים כופרים בעצם זכותה הבסיסית של המדינה להתקיים ורואים בה בלתי לגיטימית. במצב זה לא סביר שאופן ההתנהלות של המדינה ישנה את תפיסותיהם.

⁸³ 6 Ludwig Wittgenstein, *Philosophical Investigations*, trans. G. E. M. Anscombe, 4th ed., Wiley-Blackwell, Hoboken NJ, 2009, p. 22.

⁸⁴ Brooks, 2016, p. 35, pp. 221–223.

⁸⁵ שם, עמ' 219.

של צה"ל ובין השב"כ, בשאלה - האם האנתפאדה הייתה מהלך אלים מתוכנן של יו"ר הרשות הפלסטינית, יאסר ערפאת, שנועד לקצור הישגים מדיניים שלא הצליח להשיג בשיחות קמפ דייוויד; או שמדובר בהתקוממות עממית נגד הכיבוש הישראלי וכן נגד הרשות הפלסטינית, שנתפסה כמשתפת פעולה עימו? ממשלת ישראל קיבלה את עמדת צה"ל שהאנתפאדה הייתה מהלך אלים מתוכנן שביצע שחקן לא מדינתי, ובחרה במענה צבאי כלפי הרשות הפלסטינית. ארצות הברית ניצבה בפני דילמה דומה בעקבות 11 בספטמבר 2001 - האם לראות אותם כסכסוך מזוין, או כמעשים נפשעים פליליים, רצח המוני, או פשעים נגד האנושות? הממשל האמריקני הגדיר את הפיגועים הללו כסכסוך מזוין והגיב בכיבושה בכוח של אפגניסטאן ובהמשך של עיראק.⁸⁶

למעשה, המלחמה נגד הטרור אינה מלחמה במובן המסורתי וגם אינה פעילות אכיפת חוק, אלא שילוב של שתיהן. בניית אסטרטגיה הולמת עבורה מחייבת הכרה באופייה ההיברידי.⁸⁷ את הרעיון של הניצחון, ובכלל זה המטרות והאמצעים להשיגו, יש לראות במונחים של מלחמה ושל אכיפת חוק גם יחד.

היעדרה של הכרעה צבאית

בספרו "כיצד דמוקרטיות מפסידות במלחמות קטנות" טוען גיל מרום שדמוקרטיות מפסידות במלחמות קטנות כיוון שאינן מסוגלות לפעול ברמת האלימות והאכזריות הדרושות כדי להגיע להכרעה צבאית.⁸⁸ הוא נשען על ההנחה שהדרך העיקרית להשיג ניצחון עוברת בשדה הקרב. ואולם אם המלחמה מתחוללת במצב של שקיפות גבוהה ושונות רבה, מדובר בהנחה מפוקפקת.⁸⁹ במלחמה כזו, שבה מתנגשות אסטרטגיות ה"הכרעה" וה"אי-כניעה", נהנית האחרונה מיתרון ברור. רמת השקיפות הגבוהה

⁸⁶ שם, עמ' 219

⁸⁷ Brooks, 2016, p. 223.

⁸⁸ Merom, 2003, p. 15. המונח "מלחמות קטנות" נטבע בשנות ה-90, כאשר המלחמה בטרור טרם הוגדרה אך ניכר היה שמדובר בעימות שונה ממלחמות ההכרעה הקלאסיות. לנוכח זאת, חוקרים פיתחו כינויים שונים על מנת להגדיר סוג זה של עימותים, ובהם "מלחמות קטנות", עימות בעצימות נמוכה, "המערכה שבין המלחמות" ועוד.
⁸⁹ Brooks, 2016, 417 (n. 33); Smith, 2005, 4

מטילה מגבלות חמורות על השימוש בכוח בידי הצד החזק, ותכופות מתקיים מתאם הפוך בין השימוש בכוח ובין השגת הניצחון.

מ־1973, עיקר המלחמות שנלחמת ישראל הן נגד ארגוני טרור. עם זאת, ועל אף המכות המוחצות שכוונו ליכולות הצבאיות של ארגוני הטרור הן בלבנון והן בשטחים פלסטיניים, מעולם לא הניף אף ארגון טרור דגל לבן. לא זו בלבד, אלא שהשימוש שעשתה ישראל בכוח סייע לחמאס ולחזבאללה בהתאמה להעצים את התמיכה הפנימית במאבקהם.⁹⁰ הכרעה צבאית התבררה כלא רלוונטית בסוג זה של מאבק.⁹¹ הכרעה צבאית התבררה כלא רלוונטית גם עבור מלחמותיה של ארצות־הברית בעיראק ובאפגניסטאן. מיד לאחר מהלכי פתיחה של לחימה קלסית שנוהלו בהצלחה רבה, עמדה ארצות־הברית בפני התקוממות עממית שבה לא יכלה לטפל באמצעים צבאיים בלבד. בסכסוך מסוג זה, מטרתם של כוחות הצבא היא להשיג את התמיכה של האוכלוסייה המקומית - ההפך מאסטרטגיה הדורשת להגיע להכרעה צבאית מהירה.

על־פי פרופ' ברוקס: "ככל שתפעיל יותר כוח, כך אתה פחות אפקטיבי".⁹²

אפשר לטעון שמדינות לא דמוקרטיות מסוימות, שפעלו בלי מגבלות כלשהן, הגיעו לתוצאות צבאיות מרשימות. הדוגמאות הן מלחמתה של סר־לנקה בארגון "הנמרים הטמיליים" וכן, ממש זה לא כבר, המערכה המשותפת הסורית־רוסית נגד המורדים בסוריה. עם זאת, מקרי בוחן אחרים כגון הפלישה הסובייטית לאפגניסטאן, ממחישים שגם בהיעדר כל אילוץ, אין כל ערובה להכרעה צבאית. נוסף על כך, הגדרת הניצחון נובעת כאמור מתוך ערכיה של החברה. אם חברה דמוקרטית מוותרת לחלוטין על ערכיה ועל כללי ההתנהגות שלה במלחמה בטרור, לא ניתן לומר שנחלה ניצחון.

נראה שגם ההנהגה הצבאית מבינה את הדינמיקה הזאת. בריאיון שהעניק בינואר 2019 במסגרת הכנס לזכרו של רא"ל אמנון ליפקין־שחק במכללה הבין־תחומית בהרצליה, אמר הרמטכ"ל לשעבר איזנקוט שהטרור בן־זמננו הוא תופעה מורכבת שלא ניתן להתמודד איתה באמצעים צבאיים בלבד. טענה דומה העלה רופרט סמית בנוגע

⁹⁰ Richard Burkholder, "Lebanese See Hezbollah as Politically Stronger After Conflict with Israel," **Gallup News Service**, November 17, 2006; Adam Taylor, "Poll: Hamas Popularity Surges After War with Israel," **The Washington Post**, September 2, 2014.

⁹¹ Freilich, 2018, 175.

⁹² Brooks, 2016, 93 (n. 25)

להתערבות בקוסובו בשנות ה-90 של המאה ה-20 ולמלחמות בעיראק ובאפגניסטאן, שבהן שירת כמפקד ולימים למד אותן כחוקר: "בכל המקרים הללו הצליח כוח צבאי להביא אולי להצלחה צבאית מקומית, אך תכופות ההצלחה הזו לא הצליחה לממש את התקוות המדיניות: אין יותר ניצחון מכריע".⁹³ גם המלחמה הקרה התאפיינה בהיעדר הכרעה צבאית (במקרה המדובר היה זה חלק מהקשר רחב יותר של הימנעות מהתנגשות צבאית ישירה). מרכיבים מסוימים בתאוריה שפותחה עבור המלחמה הקרה, כמו תשומת לב רבה יותר להרתעה, עשויים להיות שימושיים גם בהקשרי המלחמה נגד הטרור.

סכסוך מתמשך

המלחמה החדשה מתאפיינת בהיעדר נקודות התחלה וסוף ברורות למעשי האלימות.⁹⁴ פרופ' ברוקס טוענת שהתמשכותה של המלחמה היא תוצאה של שינוי פרדיגמטי באופייה. מהפכות טכנולוגיות החלישו את המדינה והפחיתו את חשיבותם של הגבולות, ובמקביל העצימו יחידים ושחקנים לא מדינתיים.⁹⁵ מובן שמגמה זאת מתעצמת גם בגלל אופיים של ארגוני הטרור והיעדרה של ההכרעה הצבאית, כדברי ברוקס: "מלחמה נגד ארגונים המשנים פניהם בהתמדה ושלעיתים קרובות אין להם הנהגה מרכזית מובנית לא יכולה 'להסתיים' בהסכם שלום".⁹⁶ כפי שקבע צ'ק פרייליך, לשעבר סגן ראש המל"ל, בהתייחס לניסיון הישראלי, "טבעם של האיומים החדשים - יריבים בלתי סדורים המוטמעים עמוק באוכלוסייה אזרחית - פגע קשות ביכולתה של ישראל לנהל קרב המשלב תנועה ואש להשגת הכרעה, והוביל ללחימה ארוכה יותר".⁹⁷ לפי סמית, כל עוד פעילי טרור וגרילה נמנעים משדה הקרב, בלתי אפשרי לסיים סכסוך בהכרעה.⁹⁸ התוצאה היא שהסכסוכים בני זמננו נוטים להיות ממושכים בהרבה, ואולי אף בלתי נגמרים.

Smith, 2005, 20.⁹³

Ayalon and Gittleman, 2018, 18.⁹⁴

Brooks, 2016, 351.⁹⁵

Ibid.⁹⁶

Freilich, 2018, 190⁹⁷

Smith, 2005, 290-291.⁹⁸

אוצר המילים הצבאי העכשווי נותן ביטוי למגמה זו במגוון אופנים. צה"ל אימץ את רעיון המב"ם (המערכה שבין המלחמות) המתאר את המציאות של מאבק מתמשך שחוזה כיום ישראל; כפי שהגדיר זאת ראש מערך המבצעים המיוחדים של צה"ל בריאיון לבן כספית: "במערכה שבין המלחמות, שמתקיימת כל הזמן, אתה בעצם מנסה לדחות ככל האפשר את המלחמה עצמה".⁹⁹ בקרב הכוחות המזוינים של ארצות־הברית מכנים זאת "מבצעים צבאיים שאינם מלחמה". השימוש במונח כזה מצביע על עידן של עימות מתמשך - כדברי ברוקס, "במקום לראות במלחמה מצב עניינים של הכול או כלום, החלה התורה הצבאית להדגיש שעימות מתרחש על גבי רצף".¹⁰⁰ הממסד הצבאי שהחל לתפוס את המציאות של התמשכות המלחמה, עבר מתפיסה של מלחמה כוללת המכוונת להכרעה מהירה, לכזאת המכוונת לשמר את הכוח לפרק זמן בלתי ידוע. מפקדי צבא הפכו לגורם מרכזי מפני פעולות נוספות, והמטרה עברה מהכרעה בשדה הקרב ליצירת התנאים להסכמה מדינית באמצעים אחרים.¹⁰¹ ברוקס כותבת ש"אם נכיר בכך שהמלחמה אינה מצב נדיר היוצא מן הכלל, אלא גורם הנוכח תמיד בענייניהם של בני האדם [...] אולי נוכל לפתח מערכת כללים ומוסדות עבור התחום המשתרע בין מלחמה כוללת ושלוש מלא".¹⁰² האופי המתמשך של המלחמה בטרור משפיע על המדינות הדמוקרטיות המנהלות אותה, ויש לו תפקיד חשוב גם בהגדרה המחודשת של מושג הניצחון. במלחמות העבר הוגדר הניצחון כאירוע יחידני שנועד להתרחש בעתיד. אם המלחמה מתמשכת, יש להגדיר את הניצחון כתופעה מתמשכת המתרחשת בהווה.

עצימות משתנה

בהקשר של המלחמה, עצימות הסכסוך נוגעת להיקף ולעוצמה של הכוח הצבאי המופעל בשדה הקרב. במאבק מתמשך שבו הכרעה צבאית אינה אפשרות סבירה, נוטה עצימות הסכסוך לדעוך - עצימות גבוהה היא בת־קיימא רק במלחמות הכרעה

⁹⁹ בן כספית, "סודי ביותר: מפקד מערך המבצעים המיוחדים של צה"ל בריאיון ראשון", מעריב, 4 בפברואר 2017.

¹⁰⁰ Brooks, 2016, 82, 350.

¹⁰¹ Smith, 2005, pp. 289, 292–296.

¹⁰² Brooks, 2016, 352.

קצרות. מלחמה נגד ארגוני טרור מתאפיינת לרוב בפרקי זמן קצרים של עצימות גבוהה, שלפניהם ובעקבותיהם תקופות של עצימות נמוכה יותר. המעבר מעימות בעצימות נמוכה לעימות בעצימות גבוהה יכול להתרחש ביוזמתו של אחד הצדדים, או שהוא יכול להיות תוצאה של הסלמה לא מכוונת. במיוחד בתקופות הזמן של העצימות הנמוכה, עשויה הזירה או החזית העיקרית של המאבק לעבור למקומות אחרים - למשל משדה הקרב לזירה הבין-לאומית.¹⁰³

ברוקס מדגימה כיצד יישם הצבא האמריקני את הרעיון של עצימות משתנה בעיראק מ-2008 בהתאם למציאות מעגלית בת שישה שלבים:

1. שלב אפס, היעדרה של כל פעילות צבאית והתמקדות בפעילות אזרחית בשטחים הכבושים;
2. חיזוקם של כוחות מתונים ושימוש במנופים כלכליים;
3. חיזוק ההרתעה, בעיקר באמצעות תצוגות עוצמה בלתי אלימות;
4. נטילת היוזמה;
5. השגת שליטה, שלב הכולל מבצעים צבאיים בעצימות גבוהה;
6. שיתוף פעולה עם כוחות מקומיים והחברה האזרחית.

מדיניות זו, שזכתה לשם "מבצעי הייצוב", אומצה על-ידי משרד ההגנה האמריקני בעיראק ובאפגניסטן, כמו גם בהתערבויות באפריקה.¹⁰⁴

מלחמה בשלוש חזיתות

מלחמת ההכרעה התפתחה באופן ליניארי: משלום, דרך סכסוך ומשבר ועד למלחמה המוכרעת בשדה הקרב באמצעים צבאיים. אז הובילה ההכרעה הצבאית לפעילות בחזית הבין-לאומית, שהסתיימה בהסדר מדיני חדש.¹⁰⁵

במלחמות שמתאפיינות בשונות רבה ושקיפות גבוהה, שבהן הקו בין שלום למלחמה מטושטש, הפעילות בחזית הצבאית, הבין-לאומית והביתית אינה ליניארית אלא

¹⁰³ Ayalon and Gittleman, 2018, 19, 69.

¹⁰⁴ Brooks, 2016, 82-83.

¹⁰⁵ Smith, 2005, 16. 110. חלק זה של המאמר מבוסס על Ayalon and Gittleman, 2018, 37-56.

מקבילה ולרוב בוזמנית. בשונה ממלחמות בעבר, החזית הצבאית אינה בהכרח החשובה ביותר. גנרל ולרי גרסימוב, סגן שר ההגנה וראש המטה הכללי הרוסי, קבע ש"במאה ה-21 אנו עדים לנטייה לעבר טשטוש הקווים המפרידים בין מלחמה ושלום [...] כללי המלחמה עצמם השתנו. תפקידם של אמצעים לא צבאיים לצורך מימוש היעדים הפוליטיים והאסטרטגיים גדל, ובמקרים רבים הם אף עולים באפקטיביות שלהם על עוצמתו של הנשק".¹⁰⁶

החזית המרכזית במלחמה נגד הטרור היא החזית האזרחית - חזית הבית ("העורף"), הכוללת את מוסדות המדינה במגוון רמות כמו גם את רשתות הקשרים החברתיים המרכיבים את החברה האזרחית, את המגזר העסקי, משקי הבית ואנשים פרטיים. החזית האזרחית היא לרוב המטרה העיקרית של ארגוני הטרור, המניחים שפגיעה בה היא הדרך הטובה ביותר להשגת יעדיהם.¹⁰⁷ מזכ"ל חזבאללה, חסן נצראללה, תיאר את העברת הדגש מהחזית הצבאית לחזית האזרחית בנאום "קורי העכביש" המפורסם: "כדי לשחרר את הארץ אין לנו צורך בטנקים ובמטוסים. בעזרת שהידיים נוכל לכפות את רצוננו על האויב הציוני [...] 'ישראל' הזאת, שברשותה נשק גרעיני ואת חיל האוויר החזק ביותר באזור, היא חלשה יותר מקורי עכביש".¹⁰⁸

הגורם החשוב ביכולתן של דמוקרטיות לזכות במאבק על החזית הביתית הוא חוסן חברתי. החוקרים מרקוס קאק ופטריק סקדפולרק הגדירו את החוסן חברתי כ"כושרה של מערכת להתמיד במצב התפקוד הנוכחי שלה, בעודה ניצבת בפני הפרעות ושינויים, להסתגל לאתגרי העתיד ולהשתנות בדרכים שמחזקות את תפקודה".¹⁰⁹ מדינות יכולות לחזק את החוסן החברתי שלהן במידה מסוימת באמצעות היערכות למשברים והגדרה מראש של מטלות ושל תחומי אחריות. ואולם בסופו של דבר, החוסן החברתי נשען קודם כול על מידת הלכידות של הציבור ועל יכולתו לתפקד בצורה מיטבית במהלך משבר מתמשך.

¹⁰⁶ Smith, 2005, 82, 333; Mark Galeotti, "The Gerasimov Doctrine' and Russian Non-Linear War," In Moscow's Shadows (blog), July 6, 2014; Brooks, 2016, 417 (n. 33)

¹⁰⁷ דוח הוועדה לבהיגת מוכנות העורף למצבי חירום, פברואר 2017, עמ' 23-27.

¹⁰⁸ מתוך נאומו של חסן נצראללה בבנת-ג'ביל ב-26 במאי 2000.

¹⁰⁹ Markus Keck and Patrick Sakdapolrak, "What Is Social Resilience? Lessons Learned and Ways Forward,"

Erdkunde, 67(1) (March 2013), p. 8.

לדיון מקיף יותר בחוסן החברתי ומרכיביו ראו: Ayalon and Gittleman, 2018, 38-43.

בחברה הומוגנית, הנרטיבים הלאומיים מחזקים את "חזית הבית" בעיתות משבר, ומגייסים את האזרחים באמצעות הבלטת המכנים המשותפים. לעומת זאת, בחברה הטרוגנית ושסועה, ובמיוחד אם אחת מהקהילות שבה מזדהה עם האויב מבחינה לאומית, דתית, או תרבותית (או שהיא נתפסת ככזאת), יביא המשבר לרוב להעמקת השסעים ויערער את החוסן. לפיכך, בחברה הטרוגנית הכרחי להבחין בין חוסן לאומי ובין חוסן בין־קהילתי. בעוד חוסן לאומי מבוסס על הנרטיב של קהילת הרוב, החוסן הבין־קהילתי מבוסס על תחושת ביטחון בין האזרחים, בני קהילות ומגזרים שונים. ככלל, כמידת האמון בין קהילות שונות, כך עוצמת החוסן החברתי.

מגמות של גלובליזציה ושל הגירה כמו גם גלי פליטים, הפכו את הדמוקרטיה המערביות ליותר ויותר הטרוגניות. שינויים דמוגרפיים - במיוחד רצון של קבוצות מהגרים לשמר את זהותן התרבותית, הלשונית והערכית - מעוררים בדרך כלל תגובה שלילית בחברה הקולטת, מה שמוביל לקיטוב עמוק יותר ולפיצול חברתי. דבר זה משמש בתורו כקרקע פורייה לצמיחה והתפשטות של תנועות קיצוניות ושל טרור.¹¹⁰ כלל המגמות הללו מחייבות שימת דגש רב יותר על חיזוק החוסן הבין־קהילתי. היכולת לתווך במחלוקות חברתיות ולחזק את האמון ההדדי היא מאפיין ייחודי של המערכות הדמוקרטיות; למעשה, זהו אחד ממקורות העוצמה הבסיסיים שלהן. מכאן, שחיזוק החוסן הבין־קהילתי מחייב דווקא הקפדה מוגברת על נורמות דמוקרטיות, במקום ויתור עליהן או השעייתן בעתות משבר.

החזית השנייה בחשיבותה במלחמה בטרור היא החזית הבין־לאומית. במסגרת "תיאטרון הטרור", השגת תמיכה בין־לאומית ושלילתה מהיריב היא מטרה מרכזית עבור ארגוני הטרור. גם כאן חשוב לעמוד על ההבחנה בין טרור מוגבל למוחלט: ארגוני טרור מוגבל מבקשים לזכות בהכרה ולגיטימציה בין־לאומית, בעוד ארגונים המחויבים לטרור מוחלט אינם מתחשבים בקהילה הבין־לאומית. פעולותיהם מתמצות לרוב בניסיון להטיל אימה, למשוך מגויסים ולחתור תחת החברה. לפיכך, בהתמודדות עם קבוצות המחויבות לטרור מוחלט, המאמץ העיקרי מושקע בחזית הצבאית.

---

¹¹⁰ Ibid, 33.

הדרישה העיקרית מהחזית הבין־לאומית היא קבלת לגיטימציה.¹¹¹ יכולתה של מדינה לנהל מערכה אפקטיבית נגד טרור תלויה בהכרה במערכה זאת כצודקת מצד מדינות אחרות ושחקני מפתח בקהילה הבין־לאומית. היעדר לגיטימציה מתבטא פעמים רבות במניעת תמיכה, וכן בניתוק יחסים דיפלומטיים, מסחריים ותרבותיים ברמות שונות. בעידן השקיפות הגבוהה חייבת שאלת הלגיטימציה להביא בחשבון את דעת הקהל העולמית, כמו גם את היחסים בין ממשלות. לגיטימציה בין־לאומית קשורה לתמונות המלחמה שמועברות אל הציבורולשמירה על העליונות המוסרית; זוהי סיבה נוספת לאיפוק בהפעלת כוח ולשמירה על עקרון ההבחנה בין פעילי טרור לאזרחים.

בהערכת הלגיטימציה הבין־לאומית של מדינה יש להבדיל בין שלושה סוגי לגיטימציה: בסיסית, זירתית ומצבית. לגיטימציה בסיסית היא נכונותה של הקהילה הבין־לאומית לקבל מדינה כחלק ממשפחת האומות, בהתבסס על ערכיה המכוננים. לגיטימציה זירתית היא נכונות הקהילה הבין־לאומית לקבל את מדיניותה של המדינה ביחס לסכסוך נתון ככזאת העולה בקנה אחד עם ערכי הקהילה. לגיטימציה מצבית היא מידת הקבלה של הקהילה הבין־לאומית את התנהגותה של מדינה במצב או במבצע מסוים. מכאן שמדינה עשויה להיתפס כשחקן לגיטימי (לגיטימציה בסיסית), כמעורבת במבצע צבאי לא לגיטימי (לגיטימציה זירתית), או כמנהלת מבצע צבאי לגיטימי, אך עושה שימוש בטקטיקות בלתי מוסריות (לגיטימציה מצבית).¹¹²

במלחמה בטרור חייבת החזית הצבאית להתמודד עם חוסר היכולת להגיע להכרעה, כמו גם עם העצימות המשתנה של המאבק במהלך הסכסוך. בדומה למאבק בפשיעה, ההצלחה של הלחימה בטרור נמדדת ביכולתה של המדינה לצמצם את האלימות לרמה שמאפשרת לחברה לתפקד באופן נורמלי תוך שימור ערכי הליבה שלה, ולאפשר לקובעי המדיניות לנהל תהליך דיפלומטי. מכאן שהיעד הצבאי במלחמה הזו צריך להיות הגנה על אזרחי המדינה, על שטחה ועל התשתיות; להאריך את פרק הזמן שבין ההתפרצויות המאופיינות בעצימות גבוהה; וליצור הרתעה ארוכת טווח, הכוללת הפעלת כוח באופן שיגרום ליריב לשנות את מדיניותו.

¹¹¹ Brooks, 2016, 93.

¹¹² ראו Ayalon and Gittleman, 2018, 43-45.

כלי מרכזי במימוש יעדים אלה הוא הרתעה גמישה, כלומר האיום בהפעלת כוח צבאי מדוד המשולב בקשת רחבה של עיצומים ותמריצים כלכליים, פוליטיים ודיפלומטיים. היעד הוא כפול: ראשית, ליצור הבחנה בין ארגון הטרור ובין האוכלוסייה שבתוכה הוא פועל, ולהעניק לאחרונה תקווה; ושנית, למזער באמצעות פיתוח קשת רחבה של אפשרויות מענה את הסכנה שבהתכתשויות שוליות המידרדרות לכלל עימות של ממש.

הרתעה גמישה מחייבת ריסון של השימוש בכוח, כלומר לא להפעיל כוח נוסף על זה הנחוץ על מנת להשיג את התכלית הצבאית. עיקרון זה הודגש על-ידי איזנקוט, שציין כי העובדה שאירועים ביטחוניים שהתרחשו במהלך 2015-2016 לא התפתחו לכדי אנתפאדה שלישית היא תוצאה של מדיניות נכונה בנוגע לשימוש בכוח: כוח הופעל באופן ממוקד, שדרש הבחנה בין אוכלוסייה ובין ארגוני טרור והימנעות מענישה קולקטיבית. איזנקוט הוסיף כי האתגר הוא ליצור אווירה ביטחונית חיובית ולמנוע התרחבות נוספת בידי חמאס, ובמקביל להעניק תקווה לאוכלוסייה שיש בה 47% אבטלה.¹¹³

כאשר מנהלים את המלחמה בשלוש חזיתות, הניצחון נשען על הצלחה טקטית בשלושתן. חשוב להעריך את השפעתן זו על זו, וכן לאזן כראוי את המאמצים ביניהן.

מלחמה המאתגרת את הדמוקרטיה

משנות ה־70 של המאה ה־20, עם תחילת עלייתו של הטרור העולמי, שבה ועלתה השאלה כיצד דמוקרטיות ליברליות, המושתתות על שמירה על כבוד האדם ועל זכויות האזרח, יכולות להילחם באפקטיביות נגד טרור בלי להזדקק לדיכוי אלים בדגם של מדינות משטרה. פרופ'פול וילקינסון, שדן ביחסים המורכבים שבין הטרור ובין הערכים והמוסדות המכוננים של הדמוקרטיות הליברליות, כתב: "בהיסטוריה יש דוגמאות למכביר של 'מצב חירום' או 'שלטון צבאי' שסחפו מדינות דמוקרטיות לדיקטטורות בקלות מרשימה".¹¹⁴

¹¹³ דברים שנשא ראש המטה הכללי גדי איזנקוט בכנס השנתי החמישי לזכרו של הרמטכ"ל אמנון ליפקין שחק במרכז הבינתחומי בהרצליה, בשיתוף המכללה לביטחון לאומי, בנושא "צה"ל והחברה הישראלית", ינואר 2017. ראו הערות שוליים 75 ו-76 לעיל.

¹¹⁴ Paul Wilkinson, *Terrorism and the Liberal State*, John Wiley, New York, 1977, p. 126.

האפשרות הזו איננה דמיונית. כאשר הטרור הופך אלים וקטלני יותר והלחץ הציבורי מתעצם, גובר הפיתוי לוותר על כמה מהאיזונים והבלמים הדמוקרטיים כדי להתמודד איתו ביעילות רבה יותר. התרת הרסנים מסתמכת על הפרדיגמה של "דמוקרטיה מתגוננת", הגורסת שהמגבלות שמטילות דמוקרטיות על השימוש בכוח וההגנה על זכויות האדם אפילו בשעת מלחמה הן חולשה מבנית אל מול פני הטרור.¹¹⁵ הנטייה להסרת האיזונים והבלמים מחריפה כאשר מבצעי הפיגועים נתפסים כ"אחרים" מבחינה דתית, אתנית ותרבותית וכאשר המאבק בטרור מתנהל הן בחזית הצבאית והן בחזית הביתית, דבר המקל על התייחסות לאזרחים כאל חלק מהאויב החיצוני וככאלה שראויים פחות לזכויות.¹¹⁶

התגובה מבית בארצות-הברית לפיגועי 11 בספטמבר היא מקרה בוחן חשוב מבחינה זו. הפיגועים - הקטלניים ביותר שביצע אי פעם ארגון טרור כלשהו - העמידו את ארצות-הברית בפני איום הטרור הגלובלי והעלו אותו על סדר היום העולמי. כחלק מההתמודדות עם איום זה, נקטה ארצות-הברית צעדים להגברת ביטחון הפנים. הוגברו באופן ניכר המעקב האלקטרוני ואיסוף המודיעין מבית, הוקמה סוכנות פדרלית שיעודה ביטחון המולדת וצומצם הפיקוח המשפטי; עוד נקבעו הליכים שיאפשרו מעצר ללא הגבלת זמן ובלא משפט ואושר שימוש נרחב באלימות במסגרת חקירות. רבים מהצעדים הללו נתקלו אמנם בהתנגדות ובביקורת בציבור ובקונגרס, אך הם לא נחסמו או בוטלו.

לכל אחד ואחד מהצעדים שנקטה ארצות-הברית יש יתרונות וניתן לטעון שהוא בגדר "רע הכרחי". ואולם השילוב של כולם יחד הביא לטשטוש מסוכן בין אכיפת החוק ובין מלחמה, ולהתייחסות לחזית האזרחית כאל חזית לחימה. נוצרו גם התנאים המקדימים להקמתה של מדינת משטרה פוטנציאלית, כפי שטען בריאן ג'נקינס, "לא בדרך של קנוניה או קשר חשאי, אלא כהתפתחות כמעט בלתי מורגשת לאורך זמן. דמוקרטיה אוכלת את עצמה בנגיסות קטנות".¹¹⁷ כשלכך מתווספת הנטייה של המלחמה נגד

¹¹⁵ ראו למשל Merom, 2013.

¹¹⁶ Brian Michael Jenkins, "An Incremental Tyranny," in Gillian Duncan, Orla Lynch, Gilbert Ramsay, and Alison M.S. Watson Gillian. (eds.), **State Terrorism and Human Rights: International Responses Since the End of the Cold War**, Routledge, New York, 2013, pp. 34–35.

¹¹⁷ Jenkins, 2013, 37–38.

הטרור להיות נעדרת נקודת התחלה או סיום ברורה, הסכנה למוסדות הדמוקרטיים נעשית מוחשית במיוחד. לפיכך יש לראות בטרור איום קיומי על זהותה של המדינה הדמוקרטית, ונדרש לגבש אסטרטגיה חדשה להתמודד מולו בהתאם.

את הסכנה לדמוקרטיה הנשקפת מהמאבק בטרור יש לבחון לצד המסקנה שלפיה המטרה הראשונה במעלה של הטרור היא החוסן החברתי, ושבתורות הטרוגניות מבוסס חוסן זה בראש ובראשונה על אמון הדדי וכבוד. כבוד זה מובטח בעיקר בזכות נורמות דמוקרטיות ומוסדות דמוקרטיים חזקים.

ההשלכות של כלל השיקולים הללו כבדות משקל. רעיון הדמוקרטיה המתגוננת עשוי להיות מוצדק אם מרכז הכובד של המאבק מצוי בחזית הצבאית ואם הרעיון מיושם לפרק זמן מוגדר מראש. אבל אם מקור העוצמה העיקרי במלחמה נגד הטרור הוא החוסן החברתי, אזי הערכים הדמוקרטיים וההתמודדות עם הטרור למעשה מחזקים זה את זה. מנגנוני הדמוקרטיה המתגוננת, כגון חוקים לשעת חירום והשעיה של חירויות, עשויים להיות יעילים לטווח הקצר, אך בטווח הארוך הם חותרים תחת יכולתה של החברה להתמודד עם האיום ועלולים אף לערער אותה, ולהוביל להקצנה גוברת ולהתפרצויות אלימות מצד מיעוטים מזדרימים.

לנוכח זאת אנו מציעים להרפות מפרדיגמת הדמוקרטיה המתגוננת, המבוססת על הנחת קיומו של מתח מובנה בין שמירה על הביטחון ובין שמירה על הדמוקרטיה, ולאמץ במקומה פרדיגמה חלופית של דמוקרטיה מכלילה, שרואה את ההגנה על הערכים הדמוקרטיים כמרכיב חיוני ומרכזי במלחמה בטרור. הגנה על ערכי הדמוקרטיה ושימורם אינה רק מטרה שצריך לעמוד בה, אלא נדבך מרכזי וחיוני באסטרטגיה לשימור החוסן החברתי ולסיכול של האיום הנשקף מצד הטרור. שמירה על זכויות המיעוטים לנוכח הטרור היא הערובה הטובה ביותר לחיזוק הביטחון, בדיוק מפני שהיא מקטינה את השפעת הטרור על החברה, הן מבחוץ (החזית הבין-לאומית) והן מבית.¹¹⁸

כאשר נדרש בית המשפט העליון בספטמבר 1996 לדון בסוגיית השימוש בעינויים בחקירת חשודים בטרור, ציין נשיא בית המשפט דאז, אהרן ברק, כי "לא פעם נלחמת

¹¹⁸ Ayalon and Gittleman, 43-44.

הדמוקרטיה כשאחת מידיה קשורה לאחור. חרף זאת ידה של הדמוקרטיה על העליונה, שכן שמירה על שלטון החוק והכרה בחירויות הפרט, מהוות מרכיב חשוב בתפיסת ביטחונה".¹¹⁹ בניגוד לדבריו המפורסמים של השופט ברק, אנו טוענים שהדמוקרטיה אינה מנצחת למרות מגבלותיה, אלא בזכותן. האסטרטגיה שמאמצות מדינות דמוקרטיות רבות לצורך המלחמה בטרור מעמידה בסופו של דבר את עצם אופיין הדמוקרטי בסכנה של התמוטטות מבפנים. עובדה זו מעלה צורך דחוף בתאוריה חדשה של המלחמה - ובתאוריה חדשה של ניצחון.

האיום על הדמוקרטיה מגדיל את חשיבותה של החזית האזרחית בגיבוש תפיסת ניצחון. הוא גם מצריך בחינה מתמדת של השפעותיה של כל אחת מההחלטות במלחמה, כמו גם של השפעתן המצטברת, על אופייה הדמוקרטי של המדינה.

---

¹¹⁹ בג"ץ 6001/94, 4054/95, 6536/95, 5188/96, 7563,97, 1043/99, 7628/97 ("בג"ץ ההיתרים בחקירות").

ניצחון במאבקה של הדמוקרטיה בטרור: ניצחון משולב מתמשך

כיצד משפיעים מאפייני המלחמה נגד הטרור על תפיסת הניצחון? הדיון שלהלן בוחן את היעד המדיני ואת האסטרטגיה לממשו.

היעד המדיני

בלוחמה מסורתית בין מדינות, מוגדר הניצחון במונחים של מציאות מדינית חדשה טובה יותר, המושגת לאחר הכרעה בשדה הקרב או במלחמת התשה. בכל אחד מהמקרים הללו, ניתן לתאר את נקודת הזמן שבה הושג הניצחון. בניגוד לה, המלחמה החדשה היא מאבק מתמשך ללא נקודת סיום מוגדרת - הכרעה צבאית או כניעה הן מונחים בלתי רלוונטיים מעיקרם. לפיכך, היעד המדיני שביחס אליו נקבע המושג "ניצחון" איננו מציאות עתידית ושונה, כי אם "מציאות הווה מתמשכת". מציאות הווה זו מתייחסת לשימור מתמשך של ביטחון ושל איכות חיים, מתוך שמירה על ערכי הליבה של החברה המתמודדת על אף המאבק הממושך ולכל אורכו. מדובר בגישה דומה לזו שנוקטים גופי אכיפת החוק, שמטרתם אינה חיסול מוחלט של הפשע, אלא הפחתתו לרמה שניתנת לשליטה תוך שמירה על ערכי החברה.

היעד המדיני מצביע על פרמטרים שונים להצלחה עבור כל אחת מהחזיתות שהגדרנו קודם: בחזית הביתית (האזרחית), ההצלחה נמדדת בחוסן החברתי שהושג ובימור ערכי הליבה באמצעות דמוקרטיה מכלילה. בחזית הבין-לאומית המדד הוא שימור הלגיטימציה - הבסיסית, הזירתית והמצבית - בעיני הקהילה הבין-לאומית. בחזית הצבאית, מדובר בהגנה על אזרחי המדינה, על שטחה ועל התשתיות והמתקנים שבה, במטרה לאפשר את חיי היום-יום במרוצת המאבק.

כשמסקללים אותם יחד, ניתן לסכם יעדים אלה כדלהלן: התכלית המדינית במלחמה נגד הטרור כוללת קיום ביטחון ואורח חיים מיטבי בזמן מאבק מתמשך, מתוך שמירה על ערכי הליבה של המדינה הדמוקרטית, הנתפסת כשחקן לגיטימי בקהילה הבין-

לאומית. הניצחון הוא כולל (מתרחש בזמנית) ומתמשך - הוא אינו אירוע יחידני, כי אם תהליך מתמיד.

נשיא ארצות הברית לשעבר, ברק אובמה, אמר בנאום באוניברסיטת ההגנה הלאומית (NDU) במאי 2013: "אמריקה ניצבת אם כן על פרשת דרכים. עלינו להגדיר את טבע המאבק ואת רוחב היריעה שלו, שאם לא כן הוא יגדיר אותנו. עלינו לשים לנגד עינינו את אזהרתו של ג'יימס מדיסון כי 'אין אומה המסוגלת לשמר את חירויותיה בעיצומה של לחימה'. לא אני ולא אף נשיא אחר נוכל להבטיח תבוסה מוחלטת של הטרור [...] את ניצחוננו על הטרור לא יציין טקס כניעה על אוניית מערכה [...] הניצחון יימדד בהורים הלוקחים את ילדיהם לבית הספר [...] באיש צבא לשעבר הפותח עסק [...] בנחישות השקטה - אותו סירוב להיכנע - שהוא המגן והחרב שבידנו גם יחד".

האסטרטגיה להשגת הניצחון

בניגוד ללוחמה המסורתית, את המלחמה החדשה לא ניתן לנצח בכוח צבאי בלבד.¹²⁰ את האסטרטגיה להשגת הניצחון יש להשתית על גישת העוצמה החכמה, התפורה בדיוק למידתו של מאבק המדינה הדמוקרטית בטרור. עוצמה חכמה משלבת מרכיבים של עוצמה צבאית, דיפלומטית, כלכלית ותרבותית במטרה להשיג ניצחון. כאסטרטגיה לניהול המלחמה נגד הטרור, עוצמה חכמה צריכה לשקף איזון דינמי בין כוח קשה לרך; בין עצימות נמוכה לגבוהה; ובין החזיתות שבהן מתחולל המאבק.

האיזון בין עוצמה רכה לקשה מצביע לא רק על כך שניצחון במאבק לא יכול להיות מושג בחזית הצבאית באורח בלעדי, אלא גם על הצורך לנקוט צעדים אקטיביים במטרה להעניק תקווה לאוכלוסייה שמתוכה פועלים ארגוני הטרור. למשל, מתן הזדמנויות כלכליות וחינוכיות משמש גם כדי להרחיק את האוכלוסייה האזרחית מארגוני הטרור ובכך להחלישם, וגם להגביר את הלגיטימציה הבין-לאומית.

עם זאת, גם אם צעדים אלה עשויים לשאת פירות בטווח הקצר, אין לראות בהם תחליף לחתירה לעבר פתרון מדיני ארוך טווח. כאשר הניצחון אינו מוגדר כהכתבת תנאים לצד

¹²⁰ 3 Blum, 2013, pp. 420–421; Smith, 2005, 4–6, 398–401; Brooks, 2016, 92–94.

השני במטרה ליצור מציאות מדינית חדשה, גובר הסיכוי להגיע לפתרונות לשביעות רצונם של שני הצדדים (win-win).

המלחמה בטרור היא בעצימות משתנה. יש לפעול על־מנת שפרקי הזמן שבהם העצימות גבוהה יהיו קצרים ככל האפשר. במהלך פרקי זמן אלה, החזית הבין־לאומית והחזית הביתית משרתות את החזית הצבאית. המטרות בחזית הצבאית צריכות להיות שימור ההרתעה ולא ניסיון להביא להכרעה. במהלך התקופות שבהן העצימות היא נמוכה, סביר שמרכז תשומת הלב יוסט והחזית הצבאית תהפוך משנית לשתיים האחרות. אסטרטגיה של עוצמה חכמה מאפשרת לעבור במהירות בין החזיתות השונות ולזהות את ההשפעה ההדדית ביניהן. פעולות או הצהרות בחזית האזרחית עשויות להשפיע על הלגיטימציה הבין־לאומית, ופעילות צבאית עשויה להשפיע על החוסן הלאומי.

ליעדים הצבאיים השפעה ניכרת לא רק על התוצאה הצבאית, אלא גם על התוצאות מבית ובזירה הבין־לאומית. ככל שגדל הפער בין ההצהרות הפוליטיות שנישאו מראש ובין ההישגים הממשיים של המבצעים הצבאיים, כך גדלה תחושת הניצחון שחווה היריב וגדל הנזק לחוסן החברתי. מכאן ההכרח שההנהגה הצבאית והמדינית תכיר במציאות המלחמה בת־זמננו ובמגבלותיה, תדע להסביר אותה לציבור מבעוד מועד, ותגדיר מהי השאיפה ומה בר־השגה בכל אחת מהחזיתות.¹²¹

לבסוף, כל אסטרטגיה עבור המלחמה החדשה צריכה להכיר באפשרות של שינויים מהירים בטיב האויב. ארגוני טרור הם גמישים יותר ממדינות, באופן שגם האידיאולוגיה וגם המבנה הארגוני שלהם עשויים להשתנות במהירות. היחלשותו של אל־קאעדה בעיראק ולאחר מכן צמיחתו של ארגון דאעש, דרשו מענה שונה עבור כל אחד מהם ושינוי באסטרטגיה. כאשר ארגוני טרור משיגים שליטה בטריטוריה והופכים להיות אחראים לאוכלוסייה אזרחית, כפי שקרה עם פתח וחמאס, הם נוטים להפוך לפרגמטיים יותר - אם כי כלל זה לא בהכרח נכון אם מדובר בארגונים המחויבים לטרור מוחלט, שלרוב נעדרים גמישות.

¹²¹ מלחמה עשויה לפרוץ לעיתים ביוזמת היריב. במקרה כזה ייתכן שלא יתקיימו מראש הבנות מעין אלה בשלבים המוקדמים; עם זאת, עדיין הכרחי להגדיר ציפיות ותוכניות ולמסור אותן לציבור מוקדם ככל הניתן.

עלינו לפעול תחת ההנחה שהטרור לסוגיו השונים והמאבק בו יישאר חלק מהמציאות הבין־לאומית בעשורים הקרובים. הגדרה מחדשת של מושג הניצחון היא חיונית עבור התנהלות נכונה במאבק הזה. ניצחון כבר אינו מציאות של שלום עם שוך הקרבות, אלא מציאות מתמשכת שבמהלכה מדינה מנצחת כל עוד היא מגינה על ערכיה ועל אורח חייה.

מובן שנדרש מחקר רב־תחומי מתמשך בשאלה כיצד לממש את התפיסה הזו. מחקר על אודות תפיסת ניצחון חדשה - אסור שיהיה מוגבל לחזית הצבאית, אלא הוא נדרש לחקור גם את החברה, הכלכלה, החוק והמשפט ומשתנים נוספים. היעדר יכולת לתפוס את השלכות המלחמה החדשה והניצחון החדש, יוביל כמעט בוודאות להמשך היחלשותה של הדמוקרטיה ואולי אף להתפרקותה.

אחרית דבר

העבודה על מאמר זה החלה בשלהי 2018. מטרתו הייתה לפתח נושאים שהוצגו במסמך קודם שהוציא המכון הישראלי לדמוקרטיה.¹²² המאמר פורסם באנגלית בקיץ 2020, במקביל למה שהיה בדיעבד הגל העולמי הראשון של מגפת הקורונה. באותה עת נפרסו בארצות־הברית כוחות מהמשמר הלאומי ואפילו יחידות מסוימות של צבא ארצות־הברית כדי להתמודד עם ההפגנות בעקבות הריגתו של ג'ורג' פלויד, אזרח אפרו־אמריקני, בידי המשטרה - מקרה שהדגים את טשטוש הגבולות שבין מאמצי שיטור למערכה צבאית, ואת הסכנה האורבת לחברה האזרחית כתוצאה מטשטוש זה. התפתחויות אלה הוסיפו ממד ורלוונטיות, לרבות מהמסקנות והנושאים שנדונו במאמר זה.

היו שקשרו בין מגפת הקורונה למצב מלחמה. על אף ההבדלים הרבים, בשני המקרים מדובר בעיסוק בחיים ומוות, שכולל ניהול מערכה מורכבת ורב־ממדית ודורש ניהול משברים וקביעת מדיניות מזווית רחבה ואינטגרטיבית.¹²³ בראייתנו, המאבק בקורונה דומה באופן מיוחד למלחמה בטרור: זהו מאבק ללא נקודת סיום ברורה, המתרחש בחזית האזרחית ומביא להיטשטשות הקווים בין הביטחון הפנימי לחיצוני. במאבק מסוג זה החוסן החברתי, כמו גם אמון הציבור בפעולות הממשלה, הם מפתח לניצחון. יתרה מזאת, לנוכח הופעתם המתמדת של וריאנטים חדשים ואופייה הגלובלי של המגפה, בטווח הנראה לעין המטרה אינה לחסל את הקורונה אלא לצמצם אותה לרמה נשלטת, המאפשרת את חיי היום־יום של התושבים ואת תפקוד הכלכלה.

ואולם יש רמה נוספת ומטרידה יותר של דמיון בין המאבקים. בחסות מגפת הקורונה נקטו ממשלות רבות אמצעים לשעת חירום דוגמת מעקב ועוצר, שפגעו באופן חמור בזכויות הדמוקרטיות של אנשים. כשעמדו בפני הצורך לבחור בין ביטחון ובין זכויות,

¹²² Ayalon and Gittleman, 2018.

¹²³ אסף אוריון, "מגפה, מלחמה ואסטרטגיה: לקחים אפשריים ממערכות צבאיות להתמודדות עם הקורונה", מבט על, 1278, בהוצאת המכון למחקרי ביטחון לאומי, 20 במרס 2020.

בחרו מרבית האנשים בביטחון. אלא שבמשבר נטול מועד סיום בטווח הנראה לעין, קיים סיכוי ממשי שאמצעי חירום זמניים, כגון מעקבים ושאר סמכויות, יהפכו לקבועים. לפיכך, נראה שלתפיסת הניצחון במלחמה בטרור, ששורטטה במאמר זה, יש חשיבות גם עבור ההתמודדות עם מגפת הקורונה: ניצחון במאבק בנגיף יימדד לא רק ביכולת לשמר רמה מיטבית של ביטחון ולאפשר לאנשים להמשיך בחייהם, אלא גם ביכולת לקיים את ערכי הליבה הדמוקרטיים.

נראה שהמאה ה-21 תתאפיין במשברים נוספים, שחלקם יגמדו את מגפת הקורונה. להתחממות הגלובלית יהיו השפעות ישירות כגון שיטפונות ואסונות טבע אחרים, וכן השפעות עקיפות דוגמת גלי פליטים שיברחו מבתייהם מאימת אסונות ורעב, יטילו עומס וישבשו את מערכות הרווחה במדינות המפותחות.¹²⁴ השפעות אלה יורגשו בעיקר בחזית האזרחית, ולא ניתן יהיה למנוע אותן כליל אלא רק למתן השפעתן, והן ייעדרו מועד סיום ברור. סביר אפוא שהמאה הנוכחית תתאפיין ברמות גבוהות של פחד ושל אי־ודאות - בדיוק אותו האפקט שהטרור שואף להשיג. בתגובה לאתגרים שמעמידה מגפת הקורונה ולמשברים עתידיים, הדחף להקריב את החירות על מזבח הביטחון יהיה רב־עוצמה; יש חשיבות עליונה לרסן אותו ולזכור כל העת, שוויתור על ערכי הליבה הוא בפני עצמו תבוסה.¹²⁵

---

¹²⁴ ועדה שמינתה ממשלת ישראל בחנה בשנים 2007–2008 את מוכנותו של העורף הישראלי למקרי חירום, התייחסה לאיומים שמציגים שינויי אקלים, כולל "מדבור, מחסור במזון ובמים, שיטפונות עקב עליית מפלס האוקיינוסים והתפרצות של מגפות נגיפיות ומידבקות, כמו גם על "עלית החזית האזרחית, ובמיוחד המרחב העירוני והמטרופוליטני, כזירה העיקרית של מאבק להישרדות, ביטחון ושגשוג". ראו: דו"ח **הוועדה לבחינת היערכות החזית האזרחית למצבי חירום**, פברואר 2009, עמ' 19.

¹²⁵ קיים כמובן, הבדל מהותי בכך שהקורונה וההתחממות הגלובלית אינם יריבים הפועלים בניסיון להשיג מטרה מסוימת. בניגוד לארגוני טרור, הם בהחלט לא שואפים למוטט את החברות הדמוקרטיות מבפנים. עם זאת, השפעתם בפועל וסוג האיום שהם מהווים על הדמוקרטיה זהה מעיקרה.

תובנות מפקד המבצע - עשרים שנים למבצע "תיבת נוח"

אלוף (מיל') אליעזר (צ'ייני) מרום, לשעבר מפקד חיל הים 06.01.2022

קארין איי חיל הים ערפאת שיטת 13 עקרונות המלחמה

"תרומתו של מבצע 'תיבת נוח' להעלאת המודעות לפעילות בים האדום הייתה חשובה ואף מכריעה, ואילצה את חיל הים להפנות מבט לנתיב מים חשוב זה". במלאת שני עשורים לאחד המבצעים המורכבים והמפורסמים של חיל הים חוזר אליו מי שהיה מפקד המבצע, אלוף (מיל') אליעזר (צ'ייני) מרום

החלק העליון של תורן אוניית הנשק קארין איי, המוצג כיום ליד מוזיאון אילת עירי

20 שנים עברו ממבצע "תיבת נוח", שבו השתלטו לוחמי חיל הים על אוניית הנשק "קארין איי" בליל 3/2 בינואר 2002. ראש הרשות הפלסטינית, יאסר ערפאת, שלאחר כישלון שיחות קמפ דייוויד רצה בהסלמה, הורה לארגוני הטרור להוציא לפועל פיגועים נגד ישראל. כדי להתגבר על הפער בנשק שהיה בידי הרשות, פנה ערפאת לנשיא איראן עלי חמינאי לסיוע. ניסיונות ההברחה הראשונים נעשו מלבנון באמצעות כלי שיט קטנים. במאי 2001 פיקדתי על מבצע שבו עצר חיל הים כלי שיט בשם סנטורני, שניסה להבריא חביות נשק מלבנון לעזה. הרעיון היה להטיל את החביות בסמוך לחוף המצרי, כדי שיגיעו במעלה הזרם לחופי עזה. בכלי השיט מצאנו כמות נכבדה של טילים מסוג קטיישה, מרגמות, רובים ותחמושת ולראשונה טילי נ"מ SA-7 סטרלה. מניתוח שבוצע לאחר המבצע בידי מד"ן (מספן מודיעין) עלה כי הפלסטינים ינסו להבריא כמות גדולה של אמל"ח בדרך הים בשנית, ואפשרי כי ההברחה תתבצע גם בזירת הים האדום – כפי שאכן קרה

חודשים ספורים לאחר מכן עם "קארין איי". במבצע זה, כמו באחרים, בלטו כמה ערכי לחימה של צה"ל שראוי לעמוד עליהם.

מעורבות מפקדים

במד"ן החלו להצטבר ידיעות על אונייה שעלולה להבריח אמל"ח לרש"פ מאיראן. כמו כל פרשיית מודיעין, גם זו החלה בידיעה שצדה את עינה של קצינת מודיעין צעירה בשם ענת, והיא זאת שהכווינה איסוף כדי להשיג מידע נוסף שהפך בסופו של דבר למודיעין למבצע שאפשר את לכידת האונייה. לקראת אמצע דצמבר הפכו פתיתי המידע לכדי מודיעין שהופץ לגורמי המודיעין בקהילה, והובא לידיעת הדרג המבצעי בחיל הים ובמטכ"ל. החיל נכנס באופן מידי לבחינת החלופות המבצעיות ללכידת האונייה, בהן האפשרות להשתלט עליה בים האדום או לאפשר לה לעבור בתעלת סואץ וללכוד אותה בים התיכון. לאחר הערכת מצב החליט מח"י, אלוף יידיה יערי, כי המידע יועבר לחיל הים האמריקני בתוספת בקשה כי הם אלה שיעצרו את האונייה. האמריקנים השיבו כי אין בכוחם לבצע את המשימה בשל משימות אחרות, ונותרנו עם הצורך לפעול במהירות מאחר שהאונייה יצאה לדרכה והפליגה לכיוון עזה.

בבחירת החלופות לביצוע ההשתלטות היה יתרון מבצעי ליירוט בים האדום. המטה המבצעי של החיל המליץ לבצע את המבצע שם, אך סד"כ כלי השייט שעמד לרשותנו היה מצומצם. לאחר הנסיגה מסיני ומבסיס חיל הים בשארם א-שייח' ב-1981, נערך חיל הים עם מספר כלי בט"ש מסוג דבורה בבסיס אילת, כאשר כל הכלים הגדולים הועברו לזירת ים תיכון. כלים מסוג זה אינם יכולים לשמש כאונייה אם לספינות הפשיטה של שייטת 13, שכן אין בבטן מספיק דלק לתדלק אותם ולספק להם עורף לוגיסטי. הדבורות מסוגלות ללוות את הכלים של שייטת 13 לאזור פעולה אפשרי מדרום לשארם מרחק של כ-120 מייל (220 ק"מ), וגם זאת במאמץ לא קטן.

לבסוף החליט מח"י כי האונייה תיורט בים התיכון שבו נמצא מרבית הסד"כ של חיל הים. ימים מספר לאחר מכן זימן הרמטכ"ל, רא"ל שאול מופז, הערכת מצב בנוגע למבצע ובסיכומו נתקבלו כמה החלטות. מח"י זימן אותי ללשכתו, ובשיחה קצרה עדכן אותי בנוגע להחלטות שהתקבלו: ראשית, המבצע יבוצע בים האדום; שנית, אני אהיה מפקד המבצע בים. במבצעים מסוג זה שחשיבותם גבוהה ולוח הזמנים קצר, נדרשת מעורבות מפקדים בכירים גבוהה והחלטות מתקבלות לעיתים בידי הרמטכ"ל. כך היה לכל אורך הדרך במבצע זה.

תצוגה של כלי נשק ואמצעי לחימה נוספים בנמל אילת

חתימה למגע ודבקות במשימה עד הגעה לניצחון

ההחלטה של הרמטכ"ל ומח"י לבצע בים האדום למרות הסד"כ המצומצם, ולמתוח את המעטפת עד קצה גבול היכולת, היא החלטה שמשקפת את הרצון לקחת סיכון ולבצע את המבצע, וזאת לנוכח איכות המטרה והתוצאה הצפויה של מבצע מסוג זה. היה ברור שזהו מבצע מורכב בעל רמת סיכון גבוהה שמותח את

מעטפת הביצוע של חיל הים עד לקצה. התחלנו בהכנות להוריד לאילת את כלי השייט של השייטת והלוחמים באופן יבשתי - מבצע לוגיסטי לא פשוט - ובמקביל המשכנו בתכנון המבצע לפרטים ובתיאום בינו ובין חיל האוויר.

שילוביות, רעות וערבות הדדית

חיל האוויר נדרש לסייע באיתור האונייה בדרכה צפונה, ביצע גיחת צילום ארוכה והפעיל מטוסים נוספים לאיתור האונייה בים האדום. כמו כן, ביקשנו לחדש את יכולת הגלישה ממסוקים כדי לשלב כוח נוסף של פושטים שיגיע מהאוויר. חיל האוויר נרתם למשימה והשת"פ בין הכוחות היה מצוין. היו קשיים באיתור חבלי הגלישה עליהם התגבר חיל האוויר והרמטכ"ל, שלא הכיר היטב את היכולת, ביקש לבחון מקרוב את יכולת הגלישה. כך מצאנו עצמנו טסים למנחת השייטת הרמטכ"ל וצמרת צה"ל, כדי לראות תצוגת גלישה ממסוקים שבוצעה במנחת השייטת ולאחר מכן על גבי אונייה בים. כל התיאומים נעשו במעגלים קצרים, בל"ז קצר מאוד ובשת"פ בין הכוחות. המענה ההדדי לדרישות המבצעיות שצצו תוך כדי נוהל הקרב נענה במהירות. השילוב של המסוקים בתוך מבצע הפשיטה דרש שילוביות גבוהה, שהושגה בזכות הרעות והערבות ההדדית והדבקות במשימה כבר בשלב התכנון.

חתימה למגע ומקצועיות

תוך כדי ההכנות בבסיס אילת כשקבענו כבר את מועד המבצע, הגיע החזאי הבכיר של חיל הים בני בן פורת (בני מטרו) ובישר לנו שצפויה סערה באזור הביצוע עם גלים גבוהים ורוח חזקה. עצרנו את ההכנות לפרק זמן קצר, ועלה הרעיון לנוע לקראת האונייה מרחק של כ־120 מייל נוספים אל עומק הים האדום ולהקדים את ההשתלטות ב־24 שעות בדרך ששעת ה"ש" תהיה לפני פרוץ הסערה. המשמעות היתה הכפלת טווח המבצע מ־220 ק"מ לכ־500 ק"מ, הכלים הקטנים והדלק המועט היו בעוכרנו ונכנסנו כולנו לחישובי דלק ולא לתורים כדי שנוכל להגיע ליעד ולשוב ממנו עם הכלים הקטנים. טיפלנו בכמה מכלים בדבורות, והעמסנו חביות דלק על הסיפון כדי לתדלק את הסירות של שייטת 13. נוסף על כך, גייסנו גוררת מנמל אילת והפכנו אותה למכלית לעת מצוא. בסופו של תהליך הייתה בידינו הנוסחה הגואלת - מתחנו את המעטפת מרחק כפול, והגענו עם חישובי הדלק ליכולת ביצוע עם הטיפות האחרונות. יכולנו להציג היתכנות לביצוע גם אם מוגבלת מאוד.

מפקדים מלפנים

ההחלטה להציב מפקדים בכירים בכלי השייט ולמנות את רמ"ם (הח"מ) למפקד המבצע אינה שכיחה, אך נבעה מההבנה כי ייתכן שבמבצע מסוג זה שפועל על קצה גבול היכולת ובמרחק רב מהמדינה, יידרשו החלטות פיקודיות בשטח וטוב שיתקבלו על ידי מפקדים בכירים ומנוסים. הרמטכ"ל הרחיק לכת והחליט להפעיל מטוס ניסויים של התעשייה האווירית כחפ"ק מעופף. הוא שהה במשך כל המבצע באוויר יחד עם מח"י, מח"א וראש אמ"ן באזור הביצוע, תוך שהוא צופה על הפעילות ממערכות המטוס.

יצאנו לים בשעה מוקדמת והפלגנו לכיוון מיצרי טיראן, הים היה שקט. לאחר המיצרים נעצרנו לתדלוק ראשון, פתחנו ערוץ לוויני והעברתי סקירת מצב לחפ"ק של חיל הים. נדברנו לקיים שיחת ועידה עם הרמטכ"ל בשעה מאוחרת יותר. לנוכח הגדלת טווח המבצע לא היו יכולים המסוקים להגיע ללא תדלוק. בשיחה עדכן הרמטכ"ל כי אישר למסוקים לנחות באחד האיים שבדרך כדי לתדלק, סיכמנו ששעת ה"ש" תהיה ב־03:45 והרמטכ"ל הבהיר כי המסוקים יוכלו להיות בשטח 15–20 דקות בשל מגבלות דלק. התמרון הסופי היה מורכב לנוכח כמות האוניות בזירה. בשל סד הזמנים שנקבע החלטתי ברגע האחרון לשנות את כיוון היירוט ולהגיע לאונייה ממזרח ולא ממערב כפי שתכננתי בתחילה. בסיכומי של דבר הגיע הכוח לאונייה בזמן, והמסוקים נכנסו בתזמון המתאים. תוך שמונה דקות השתלטו לוחמי השייטת על האונייה, אז גילינו במחסניה את כמויות האמל"ח החריגות ואת פוטנציאל הנזק שיכולים היו לייצר: החל בקטיושות על תל"אביב, עבור לטילי נ"ט וכלה בחומר נפץ למטענים.

ההפלגה לאילת ארכה במרחק הזה כיממה וחצי, ובסיומה היינו אמורים להגיע לאילת בערב שבת. הים החל לעלות באופן משמעותי, והסערה שהבטיח לנו בני מטרו אכן הגיעה. רוח חזקה וגלים עוצמתיים התפתחו במהירות. בחיל הים אנו מחנכים את המפקדים והלוחמים כי המבצע מסתיים עם ההגעה לנמל. תהליך התנועה מהיעד בים ואילו הוא ארוך ולעיתים מורכב וקשה יותר מהפעילות על היעד, למרות שהפעילות על היעד היא מרכזו של המבצע. בדרכם חזרה היטלטלו הכלים הקטנים בים, וסבלו מתקלות ומאפיסת כוחות של הלוחמים. היו נתקים בכוחות שפעולה נכונה ומקצועית של ספינות הדבורה פתרה את הבעיה. התדלוקים היו מורכבים וההגעה הביתה לאילת היתה משימה קשה מאוד.

אוניית התחמושת קארין איי ומטענה ברציף נמל אילת, 6 בינואר 2002

אחרית דבר

לאחר סיום המבצע יצאו קצינים בכירים, ובראשם הרמטכ"ל, לארצות־הברית ולאירופה עם הממצאים כדי להראות לידידותינו כי בזמן שערפאת "סיפר" שהוא חפץ בשלום באותו זמן הוא ניסה להבריא על גבי אונייה שנקנתה על ידי הרש"פ בידיעתו ובהוראתו 50 טונות אמל"ח. מסע ההסברה נחל הצלחה, ומרגע זה הפך ערפאת בעיני הממשל האמריקני ללא לגיטימי. ישראל קיבלה גיבוי בין־לאומי לבידודו ולמבצע "חומת מגן" במרס אותה שנה, שסימל את תחילת סופה של האנתפאדה השנייה.

במבצע הזה נחשף חיל הים שוב לכך שזירת הים האדום חשובה לישראל. חוסר הנוכחות של החיל בזירה זו, ואיבוד הידע המודיעיני והמבצעי על הנעשה במרחבי הים האדום, חושף את ישראל לאיומים שעלולים להתפתח. בשנים שלפני המבצע החל הסחר עם המזרח הרחוק להתפתח בקצב מהיר, סחורות רבות עוברות בים בין מזרח למערב וחשיבותו המסחרית של נתיב מים זה עולה עם השנים. המלחמה בתימן והנוכחות האיראנית בה מרחיבה את היקף האיום על חופש המסחר, דבר שמתחיל להוות איום פוטנציאלי על חופש השייט מישראל ואליה בים האדום. יעברו עוד שנים רבות עד שחיל הים יחזור לפעול באופן כמעט שגרתי במרחבי הים האדום. הרחבת פעילות מהסוג הזה מחזירה לחיל הים את הידע והיכולת לפעול בשגרה ובהתרעה קצרה בזירה זו. תרומתו של מבצע "תיבת נוח" להעלאת המודעות לפעילות בים האדום הייתה חשובה ואף מכריעה, ואילצה את חיל הים להפנות מבט לנתיב מים חשוב זה.

אני מבקש להקדיש את המאמר לאלה שהיו אחראים על הוצאת המבצע לפועל: אנשי המודיעין, אנשי הטכנולוגיטיקה ותומכי הלחימה, הלוחמים מהיחידות השונות שהשתתפו במבצע ובראשם לוחמי שייטת 13 שהשתלטו על האונייה, ולתא"ל (מיל) עמוס גלבוע ז"ל שחקר את הפרשה, כתב עליה והשכיל אותנו בתובנותיו.

[לקבלת חומרים נוספים מבית "מערכות" לחצו כאן](#)

"אם יקרה פעם נוספת": מאורעות מבצע "שומר החומות" כמקרה של לחימה היברידית

ד"ר יגיל הנקין, מדריך אקדמי בבית הספר למלחמה במכללה הבין-זרועית לפיקוד ומטה, חבר הקתדרה ללימודי צבא במכללות הצבאיות ועמית במכון ירושלים לאסטרטגיה ולביטחון 12.01.2022

שומר החומות לחימה היברידית מג"ב

כל הסתכלות על התרחשויות "שומר החומות" כסדרה של אירועים מבודדים היא מוטעית. אם תידחה תחילת ההיערכות, ולא יובן שמערכות בנות זמננו הן בעלות קו חזית מטושטש גם בתוך המדינה ושהבעיה היא בעיית ביטחון לאומי - הסיבוב הבא עלול לגבות מישראל מחיר גבוה הרבה יותר

כוחות משטרה ומג"ב בלוד בעקבות המהומות, 11 במאי 2021

במהלך מבצע "שומר החומות" במאי 2021 התמודדה ישראל עם גל התפרעויות, רובן בערים המעורבות מאוכלוסייה יהודית וערבית או סמוך ליישובים ערביים.¹ חלקן – במיוחד בעיר לוד – כללו ירי בנשק חם.² שלושה אזרחים יהודיים נרצחו בידי ערבים בהתפרעויות ובמעשי לינץ' במהלך המבצע, אזרח ערבי נורה במהלך הפגנה, ככל הנראה בידי שוטרים,³ ומתפרע ערבי נורה ונהרג בידי אזרחים יהודים בלוד. כבישים שונים, כולל כאלה המובילים לבסיסי צבא, נחסמו בידי מתפרעים. נזק רב נגרם לתשתיות ולרכוש.⁴ כמו כן, 23 תחנות משטרה ניזוקו וכ-300 שוטרים נפצעו, רובם פצעים קלים. במשך מספר ימים שרר העדר חוק בערים מעורבות, במיוחד בלוד ובעכו. מתוך 204 התקפות אבנים נגד צוותי כיבוי, הרוב היה בשטחי הקו הירוק; 14 ניידות כיבוי מתוך 280 הושבתו. באחד מימי "שומר החומות" לבדו התמודדה המשטרה עם 90 מוקדי הפרות סדר.⁵

כמה השלכות נגעו באופן ישיר לצה"ל. בהן דיווחים על ירידה במוטיבציה של חיילים בדואים וערבים, חשש להסתובב עם מדים ואף טענות כי חלקם ביקשו להשתחרר מצה"ל.⁶ כמה חיילים בני מיעוטים סירבו פקודה או ביצעו "סרבנות אפורה", ולפחות שבעה שוחררו מצה"ל כתוצאה מכך.⁷ חיילים (ללא הבדל מוצא) "ביישובים בהם חשש לעימות אלים", לפי דובר צה"ל, הורשו לנוע ללא מדים. דווח כי ביחידות שונות חיילים התבקשו לנוע ללא מדים מחוץ לבסיס;⁸ חיילי מילואים מגדוד חי"ר שגויסו בצו 8 קיבלו הוראה (שגרתית) לצאת הביתה ללא נשק. (ההוראה בוטלה לבסוף על ידי ראש אמ"ן).⁹

הוויכוח על הסיבות להתפרעויות, האחריות להן והשלכותיהן נמשך, כמו גם הוויכוח על השאלה מי היו המתפרעים – האם צעירים מובטלים וקשורים לארגוני הפשע אם לאו.¹⁰ עם זאת, דומה שלא הוקדשה תשומת לב לכך שהתפרעויות מסוג זה עלולות לשמש כלי בידי אויביה של ישראל כדי לפגוע בה, ולשבש את פעולותיה במהלך לחימה בעתיד. התפרעויות עממיות, הפרעה לתנועות כוחות ביטחון ויצירת לחץ פנים-מדינתי כדי למנוע גיוס מילואים או כדי להפעיל לחץ על אנשי כוחות ביטחון, הן טקטיקות מקובלות בעימותים בשנים האחרונות במסגרת התופעה המכונה "לחימה היברידית". אפשר להפעילן ביעילות רבה באופן יחסי בלי לקחת אחריות ובלי שהאחריות להן תתגלה.

כוח מזוין ללא סימוני זהות בכניסה לשדה תעופה סימפרופול, 2014

לחימה היברידית: יכול לקרות אצלנו, או אולי כבר קרה?

המונח "לחימה היברידית" נולד בתחילת שנות האלפיים,¹¹ נכנס לשיח המקצועי עם מחקר¹² של פרנק ג. הופמן ב־2007 וזכה להתעניינות רבה לאחר שרוסיה השתלטה על חצי האי קרים ב־2014 והלחימה במזרח אוקראינה מאותה שנה. הגם שהמונח כלל איננו משמש את הרוסים,¹³ ובוודאי השיטות המדוברות אינן מוגבלות להם.¹⁴ אין הסכמה כוללת על משמעות המונח, אולם בדרך כלל מקובל לסבור כי הוא כולל שימוש בפעולות הנמצאות "מתחת לסף" המלחמה, כדי להשיג הישגים (מדיניים או אחרים) בלי לשלם את המחיר הכרוך בפעולה גלויה, בלא צורך לקחת אחריות ישירה, ותוך מניעת היריב מלהטיל אחריות כזו.¹⁵ במידה רבה, ההגדרה היא אמצעי ניתוח בעיקר עבור אלה – כמדינות המערב וישראל – שכנגדם תופעל. יש להיזהר מיצירת רושם שמדובר באיזו דוקטרינה מסובכת ומתוחכמת המופעלת בידי רבי אמנים. הפשטות היחסית

של הפעלת אמצעים שונים כתחליף לפעולות גלויות, דווקא היא זו שמגדילה את האיום, שהוא קל להבנה אך לא תמיד להתמודדות.¹⁶

לדוגמה רוסיה, שהשתמשה בשישה סוגי פעולות כדי לנצל מתחים אתניים באוקראינה ובגיאורגיה לטובתה, לערער שלטונות לא רצויים ולשבש מדינות יריבות: תעמולה, שימוש בזהות (לאומית/אתנית), חימוש מתקוממים, סיוע בלוחמים, ניצול נוכחות רוסית בשטח מדינות אחרות (בסיסי צבא, הסכמים) והקפאת סכסוכים בלא פתרון, כדי לייצר מצב המצדיק מעורבות רוסית מתמדת.¹⁷ בחצי האי קרים, למשל, כללו פעולות אלה "אנשים מנומסים", או "ירוקים מנומסים", חמושים לבושי מדים ללא סימני היכר שהשתלטו על מתקני ממשלה ומתקני מפתח וחסמו מחנות של הצבא האוקראיני.¹⁸ במזרח אוקראינה כללו פעולות אלה הפגנות "ספונטניות" והשתלטות של אזרחים על מתקני ממשל, בקשת האזרחים הנ"ל מרוסיה להתערב,¹⁹ ואף ירי מתוך הפגנות על חיילים אוקראינים, דבר שהוביל לירי חזרה ולהאשמת האוקראינים בהרג מכוון של מפגינים.²⁰ הגם שרוסיה ממשיכה להכחיש כי כוחותיה פועלים במזרח אוקראינה, לאחרונה נחשפו בטעות הוכחות רשמיות לפעילות מאורגנת רוסית במהלך משפט שוחד,²¹ שהצטרפו לראיות קודמות למעורבות רוסית בלחימה.²² לא למותר לציין שרוסיה האשימה את ארצות־הברית בסיוע ל"מהפכות הצבע" במזרח אירופה, שהחליפו שלטונות פרו־רוסים בשלטונות פרו־מערביים. במקרה של אוקראינה ב־2014, אפילו היה צדק בהאשמה זו.²³

מבצעי הונאה והטעיה במסגרת כזו נועדו לא פעם לתמוך במהלכים מלחמתיים, הן באופן ישיר כמקובל במבצעי תודעה ולוחמת מידע מימים ימימה, והן באמצעות יצירת חוסר אמון בהנהגה או שסעים פנימיים בחברה, שיסייעו להקשות על המדינה להגיב ביעילות לאיום חיצוני.²⁴ בשנים האחרונות נעשה שימוש נרחב ברשתות חברתיות ובקבוצות נושאיות ברשתות אלה, שבהן פועלים גורמים השייכים למדינות, תחת זהויות בדויות של משתמשים רגילים, כדי לשתול מידע או לחזק הלכי רוח שישרתו את המהלך גם הם, לטווח הקצר והארוך. העובדה שהדבר נעשה איננה מעידה, כמובן, כי הוא תמיד יעיל.²⁵

לעיתים נעשים ניסיונות לערער את מוסדות המדינה מבפנים בהיקף נרחב: באוקראינה הצליחו הרוסים לחדור בצורה נרחבת לשירותי המודיעין,²⁶ לא רק למטרות השגת מידע מאוקראינה, אלא כדי למנוע ממנה לאסוף מידע ולהיערך בצורה יעילה מול הפעולות של הרוסים והמיליציות המקומיות שבהן תמכו. אחד משירותי המודיעין האוקראיני אף היה למעשה בשליטה מוחלטת של הרוסים, כך שכאשר הצליחו האוקראינים לפטר את ראשי המודיעין, כל המידע שאותו שירות מודיעין אסף הושמד או הוברח והאוקראינים לא יכלו לעשות בו שימוש.²⁷ באוקראינה נעשו התנקשויות או ניסיונות התנקשות בלוחמים מתנדבים ומפקדים, דבר שסייע לערער את הנלחמים נגד רוסיה.²⁸ מטבע הדברים רוסיה לא לקחה אחריות על פעולות אלה.²⁹

מבצעים מסוג זה השתמשו במתחים אתניים כדי להצדיק התערבות, ואף הגבירו את המתחים כדי להצדיק זאת, ולשמר "סכסוכים קפואים" שישמשו אמתלה למעורבות רוסית.³⁰ התמיכה בבדלנים באוקראינה שימשה לא רק כדי להצדיק את תוכנית התערבות הקיימת, אלא כדי לחולל מתחים שיובילו לעליית לאומנות רוסית בין האוכלוסייה הרוסית־אתנית באוקראינה ובגיאורגיה, ולפתח בקרבה מגמות בדלנות.³¹ עידוד מתחים אתניים ופוליטיים והגברתם משמשים, כאמור, גם כדי לשבש את תגובתה של מדינת היעד, להקשות עליה להגיע למדיניות אחידה וליישם אותה, ולהעסיק אותה בצרות פנים בזמן שהיא יעד לתקיפות או פעולות מבחון.³²

ברמה טקטית, חסימת צירים וכבישים בידי מפגינים כדי לשבש תנועות כוחות צבא שימשה את הבדלנים בחבל דונבאס שבאוקראינה, הן ביוזעם שהצבא האוקראיני יתקשה להפעיל כוח כנגד אזרחים לא חמושים, בהם נשים וילדים, והן כדי לנצל את המצב לתעמולה;³³ עשרים שנים קודם לכן השתמשו הצ'צ'נים באמצעים דומים כדי לעכב מספר טורים צבאיים רוסיים בפלישה לצ'צ'ניה.³⁴ עקב כך, אפשר לראות בנקל שההתפרעויות האלימות ב"שומר החומות" ותוצאותיהן יכולות היו להיות מיושמות כחלק ממערכה היברידית נגד ישראל: תסיסה לאומנית המובילה להתפרעויות אלימות רחבות היקף המרתקות כוחות משטרה, מטילות אימה ומשבשות את החיים; שיבוש תנועות צבא; חסימת צירים חשובים; ערעור אמון הציבור בממשלה - כל אלה שיטות שיושמו כחלק ממאבקים, ויכולות להיות מיושמות בישראל.

כיוון שקשה להוכיח השפעה זרה או אמינות ברשתות חברתיות,³⁵ והשפעה על אנשי מפתח לא תמיד קלה להוכחה, אי אפשר באמת לדעת שלא הייתה השפעה כזאת כבר ב"שומר החומות", ושחמאס, חזבאללה או גורמים עוינים אחרים לא היו קשורים להתרחשויות ולהסתה ברשתות חברתיות שהובילו להתפרעויות.³⁶ אמנם רבים האשימו באפליה או בהזנחה בהתרחשויות,³⁷ למרות שגם גורמים בחברה הערבית טענו כי

המהומות היו לאומניות ואף כי יתרחשו שוב במצב דומה.³⁸ ואולם בכל מקרה חובה להניח שאויבי ישראל הסיקו את המסקנות מ"שומר החומות", ושבפעם הבאה ינסו באופן פעיל לקדם ולעודד מצב כזה בעצמם.

רכבים של יהודים שנשרפו על ידי ערבים במהלך המהומות

הכשל המערכתי: ישראל צריכה להסתכל גם פנימה

"שומר החומות" הראה שלמרות ששיטות ניתוח מערכתיות משמשות בצה"ל ובגורמים נוספים כבר שנים כדי לנסות ולהבין את האויב כמערכת,³⁹ ישראל לא הבינה את עצמה כמערכת.⁴⁰ העובדה הברורה שבזמן לחימה המתרחש בחוץ והמתרחש בפנים אינם מנותקים, ונקודות התורפה של המערכת אינן דווקא הברורות לעין, לא הופנמה. דברים מסוימים בוצעו כהלכה, כדוגמת ההשפעה המורלית שיש לקיום הגנה אפקטיבית בדמות מערכת "כיפת ברזל". אפילו השם שנבחר – "שומר החומות" – העיד כי צה"ל הבין שהמתרחש בירושלים משפיע על הירי מעזה, וכי המאבק איננו רק על המתרחש על גבול עזה בלבד. ואולם לא נראה שהקשר בין המתרחש בזירת החוץ והפנים הובן במלואו; המשטרה, צה"ל וגורמי הביטחון האחרים תפקדו כמעט במנותק זה מזה, ולא הובנה החשיבות של שליטה כלפי פנים בזמן לחימה, תיאום בין־ארגוני וחשיבות התפקוד כמערכת גם כלפי פנים. דומה שגם ברמת הממשלה, מטבע הדברים המיקוד היה בלחימה מול חמאס, אולם היחס למאורעות הפנים היה כאל התפרעויות משניות, ולא חלק ממערכת.⁴¹

למרות העובדה שבצה"ל מלמדים כי במלחמות לרוב אין קווי חזית מסודרים, ולמרות ההבנה של חלק מעקרונות הלחימה ההיברידית,⁴² צה"ל התייחס ל"שומר החומות" כמבצע המתבצע מעבר לקו חזית ברור,⁴³ ול"הגנה" ול"התקפה" כמצבים נפרדים המתרחשים באזורים גיאוגרפיים שונים, ועל כן הופתע מההתרחשויות. כך העידה התגובה הפזורה והמקומית לחסימת צירים המשמשים תנועות צבאיות ולהפרעה לתנועה לבסיסי צבא (כדוגמת השיבושים בכביש לנבטים),⁴⁴ לא דובר רק באי הפקת לקחי מאורעות אוקטובר 2000 (הגם שבעשרים השנים שחלפו, הועלה נושא מעבר הכוחות בוואדי עארה לא פעם) אלא בתפיסה בפועל לפיה הלחימה מתחילה בשטחי הכינוס או בקו הגבול, וכל מה שלאחר מכך – איננו חלק מהלחימה עצמה. ברור היה גם שאפשרות איום פנימי והפעלת לחץ על חיילים בני מיעוטים (במקרה זה, המיעוט הבדואי בעיקר) לא נתפסה כבעיה מבצעית, ועל כל פנים ככל הנראה לא נעשתה עבודה להתמודדות עם אפשרות ריאליסטית כזו.⁴⁵

המשטרה ראתה תחילה את המהומות בערים המעורבות דרך מסגרת של הפרות סדר ומחאה פוליטית, והשתדלה להנמיך את גובה הלהבות המטאפוריות גם כאשר פירוש הדבר היה אי-התערבות במהומות.⁴⁶ לא זו בלבד, אלא שהמשטרה לא ראתה את ההשפעה שיכולות להיות למהומות כאלו בזמן לחימה – החל במניעת תנועה של כוחות צבא בצירים, עבור לריתוק גורמי ביטחון פנים והגבלת חופש הפעולה שלהם,

שיבוש תוכניותיה הביטחוניות של המדינה וכלה בהשפעה שלילית על אנשי מילואים, שישקלו האם לענות לקריאה להגן על המדינה כאשר המחיר הוא הפקרת ביטחון משפחתם כלפי פורעים מבית. בעיצומו של המבצע דיבר מפכ"ל המשטרה בלוד על העתיד שבו לא יהיו כוחות משטרה מסודרים, ובמשפט שזכה לעיקר תשומת הלב הסביר כי המשטרה תמצה את הדין: "עם כל מי שהפר את הסדר, עם כל מי שעשה וונדליזם, וזה לא משנה כרגע, יהודים או ערבים [...] הטרוריסטים משני הצדדים, אנשים שהפרו את השלווה של כולנו".⁴⁷

כפי שעולה מן הדברים, המסגרת התיאורטית לפיה פעלה המשטרה הייתה של השכנת סדר בעימותים אזרחיים אלימים, ולא של מניעת הפרעה מבצעית ושימור חופש הפעולה של המדינה. לאחר מעשה הסביר המפכ"ל כי: "מהרגע שהבנו את עוצמת האירועים וכמות האירועים שהיו, תוך פחות מ־24 שעות ניתן מענה בכל הארץ, תוך ארבעה ימים חוסלה האנתפאדה [...] עם אפס הרוגים, עם מינימום אמצעים".⁴⁸ אמנם דובר כמובן בשינוי גדול מהאמירות במהלך המבצע, אולם גם המסגרת של אנתפאדה פנימית מתמקדת באיום על החברה הישראלית, ופחות בנושא חופש הפעולה הצבאי של ישראל – אם כי כמובן הדברים תלויים זה בזה.

שלט בערבית שקורא "להציל את שיח' ג'ראח"

הלקחים החלקיים

הן צה"ל והן המשטרה עשו צעדים חשובים להפקת לקחי "שומר החומות", אולם דומה שבלא להכיר באפשרות שהתרחשויות כדוגמת אלו שקרו ב"שומר החומות" עלולות לשמש כלים בלחימה היברידיית נגד ישראל, יהיה המענה לקוי. העובדה שרוב האוכלוסייה הערבית לא הייתה מעורבת בהתפרעויות מובנת מאליה, שכן תמיד מיעוט קטן לוקח חלק אקטיבי במחאות אלימות ולא אלימות.⁴⁹ בלחימה אלימה כמעט תמיד אחוז נמוך מאוד נוטל חלק, ולא במקרה נדרשות תנועות גרילה בדרך כלל להפעיל אלימות גם כלפי תומכיהן הפוטנציאליים, כדי לקזז את כוחה של המדינה ולמנוע מהם "לשבת על הגדר".⁵⁰ לא לחינם הגדיר הגנרל הבריטי רוברט תומפסון התקוממות לא כעממית, אלא כאמצעי המאפשר למיעוט קטן מאוד ונחוש מאוד להשיג שליטה על האזרחים.⁵¹ שיפור כלכלי וצמצום אי שוויון מיותר (יעד חשוב ורצוי כשלעצמו) לא בהכרח יקטין בעיות מסוגים אלו,⁵² בפרט אם יתעלם מהממדים הדתיים והאתניים שלהן.

נראה שהאפשרות כי המצב הנ"ל יהיה לא תופעה מבודדת אלא חלק ממערכה לא הופנמה דיה. המשטרה עדיין מתייחסת לאיום כזה כאל בעיה של הפרות סדר,⁵³ צה"ל דיבר על הקמת כוחות לאבטחת שיירות לוגיסטיות בידי כוחות מילואים,⁵⁴ ונשמעו דיבורים על הקמת משמר לאומי (מה שאפשר לראות כהחזרתו לחיים של ארגון הג"א).⁵⁵ עם זאת, גם כאן יש התמקדות בחלק אחד של הבעיה. לדוגמה המשטרה וצה"ל דיברו על גיוס מילואים נרחב. גיוס מילואים לאבטחת שיירות רצוי, אולם לא ברור כיצד יעבוד בפועל בהעדר סמכויות ומיומניות שיטור לחיילים המגויסים. ציוד הכוחות באמצעים לפיזור הפגנות הוא חשוב, אולם נדרשות גם הכשרה וסמכויות במקרה של התפרעויות אלימות,⁵⁶ ובמיוחד בתסריט של חסימה בידי הפגנות לא אלימות שמונעות תנועה ומשיגות יעד של שיבוש פעולות הצבא. נוסף על כך יש להביא בחשבון את העובדה שאנשי מילואים, בפרט בערים מעורבות ולאורך צירים בעייתיים, עלולים בעימות עתידי למצוא את עצמם בדילמה הקשה האם להתייבב לשירות מילואים או לסרב להתייבב, כדי להישאר בביתם ולהגן על משפחותיהם וחבריהם מפני התפרעויות. העברת כוחות מג"ב באופן מידי למשטרה תסייע, אולם עלולה ליצור בעיה אחרת אם יוחלפו כוחות שיטור מיומנים ביו"ש בכוחות מילואים מיומנים פחות (ב"שומר החומות" רוב ההרוגים הפלסטינים במהלך התפרעויות היו לאחר שכוחות מג"ב הוחלפו ביחידות צבאיות; כאמור, לא תמיד ריבוי הרוגים, גם בקרב מתפרעים אלימים, משרת את מטרתה של מדינת ישראל); וגם גיוס מילואי מג"ב עלול להשתבש כתוצאה מהתפרעויות וחסימות צירים.

ראש אט"ל הקודם, אלוף איציק תורג'מן, אמר כי: "ואדי עארה זה ציר תנועה שלא נכון להתבסס עליו או להתעמת איתו. זה לא שווה את השקעת המשאבים, צריך להשקיע הרבה סדרי כוחות, ויש לנו צירים חלופיים שתכננו למלחמה".⁵⁷ אמירה זו הייתה בעייתית, מכיוון שהיא שידרה לאויביה של ישראל מסר כי השקעת המאמץ בשיבוש צירים משתלמת. אחרי הכול, קשה להאמין שצה"ל יוכל לעבור, במקרה של "מלחמת הצפון", רק בצירים שאינם עוברים סמוך ליישובים ערביים כלשהם ואם יעשה כן – הרי שצמצם את מספר נקודות המפתח שחזבאללה או חמאס צריכים לטווח.

כמו כן, אם צה"ל לא יבוא לוואדי ערה - ואדי ערה, כמושג, יכול לבוא אל צה"ל: כפי שהוכיחו חסימות הצירים במחאות רבות בשנים האחרונות, לא נדרשים מתפרעים רבים כדי לחסום ציר, בהעדר יכולת אמינה לפנותם במהירות. לבסוף, גם אם צה"ל איננו מתכוון לעבור בוואדי ערה, אין צורך למסור את המידע הזה לכל מתכנן של תוכניות מבצעיות בצד היריב. רעיונות כגון הטלת עוצר על יישובים סמוכים הם גרנדיוזיים, במובן שיידרשו כוחות רבים לאכוף אותם מול התנגדות מקומית. יתרה מכך, יש להניח כהנחת עבודה שלצד התפרעויות אלימות, כפי שנראה ב"שומר החומות", ייתכנו הפרעות חמורות יותר: החל בצליפות משטחים שולטים או ירי אחר, וכלה ברחפני נפץ שקשה לאתר את מקורם, וקל להפעילם מתוך יישוב המרוחק קילומטרים ספורים מהציר. כוחות אבטחת שיירות שממוקדים בפתיחת צירים לא יוכלו לסייע, לאחר שהפצצה הראשונה תנחת על משאית דלק או תחמושת.

כוחות משטרה ומג"ב בלוד, 11 במאי 2021

מה יש לעשות

כל הסתכלות על התרחשויות "שומר החומות" כסדרה של אירועים מבודדים היא מוטעית. האויב למד אף הוא את האירועים שחשפו תורפות בתגובה של ישראל, וכיוון שניצול תורפות הוא מרכיב של לוחמה היברידית, הרי שישראל צריכה לצפות להתמודד גם עם המקרה הגרוע שיכלול את כל המרכיבים גם יחד. ניסיונותיו של חזבאללה להבריא תחמושת לתחומי ישראל לשימוש עתידי, שאגברו מאז "שומר החומות"⁵⁸, הם דוגמה מצוינת לכך שגם הוא מבין את הנושא (ויש להניח שאם אפשר להבריא תחמושת בדרך היבשה, יהיה אפשר להבריא גם רחפנים נושאי אמל"ח או נפץ, שיכולים בתנאים מסוימים לעבור את הגבול בכוחות עצמם).

חשוב להדגיש כי מבחינת האויב לא רק פגיעת אזרחים ערבים באזרחים יהודים תהיה הישג, אלא גם להיפך. הפניית כוחות משטרה למשימות של דיכוי התפרעויות יהודיות תשבש אף היא את חופש הפעולה של ישראל. ככל שיתרחשו אירועים כמו ניסיון הלינץ' בבתי"ם או הניסיון לפגוע בנהגי אוטובוסים ערביים בטבריה, תתלבט המשטרה אם להפנות כוחות לאפשר חופש תנועה לצה"ל או לדכא התפרעויות בערים. ערעור האמון במדינה הנובע ממתחים פנימיים ותחושת חוסר ביטחון של האזרחים גם הוא יהיה הישג עבור אויבי ישראל, ויש להניח שהאויב ינסה לעודד תוצאה כזאת ולהוביל אליה; הפצה של מידע כוזב יכולה לפעול לכמה מטרות וכמה כיוונים. כדי להתמודד עם אפשרות כזאת צריכה ישראל קודם כול להכיר בקיומה. אם הגורמים השונים האחראים על הביטחון יחשבו שיש להם בעיות נפרדות שבמקרה מתרחשות בו בזמן, הם עלולים שלא להיערך בצורה טובה דיה. צה"ל, המשטרה וגורמי הביטחון צריכים להפנים כי הקביעות הישנות בנוגע לשדה הקרב הלא לינארי ובנוגע לשימוש באמצעים שאינם מלחמתיים, נכונות לא רק מהקו שישראל מעוניינת להציב, אלא גם, בתנאים המתאימים בתוכה פנימה.

בהתאם לכך, נדרש שיפור בתיאום ובניהול. הבעיה איננה "הפרות סדר רב-זירתיות", ואינה "חסימת צירים" ואפילו לא "פוגרומים". הבעיה האפשרית היא מערכה היברידית שבה אויבי ישראל מבקשים לשלול את חופש הפעולה בעת לחימה, ועל הדרך לפגוע באופן קשה בישראל בלי צורך לשגר מטחי רקטות (אך, יש להניח, במקביל לכך). בהתאם לכך, ההיערכות צריכה להתחיל הרבה לפני פרוץ "הסיבוב הבא", וההתמודדות מולה צריכה להיעשות בשיטות שונות אבל מתוך אותו היגיון שמנחה התקדמות בשטח מאוכלס שבו תיתכן פעילות גורמי טרור, תוך צורך לאבטח את ההתקדמות ואת הבסיסים.

תפקידה של הממשלה צריך להיות, בזמן שגרה, לתכנן אסטרטגיה ארוכת טווח כדי לצמצם את הסיכוי להתלקחות פנימית, עימותים אתניים בין אזרחים ופגיעה בביטחון אזרחי ישראל בעת עימות עם גורמים

חיצוניים. ואולם היא צריכה להיערך למקרה שבו התלקחות מסוג זה תתרחש.

במצב של התלקחות פנימית בזמן מערכה חיצונית, הממשלה עצמה צריכה לנהל מערכה כזו באופן אחוד, שבו ניהול המערכה כלפי חוץ ובזירה הפנימית נתפס כפעולה אחת עם חלקים שונים, ולא כפעולות מנותקות. בעניין זה אפשר ללמוד דווקא דוגמה מפעולתו של מלך ירדן עבדאללה כאשר איימו מאורעות אוקטובר 2000 להתפשט לירדן: לצד צעדים להפחתת הלחץ⁵⁹ הופיע עבדאללה בטלוויזיה יחד עם ראשי שירותי הביטחון שלו, הזהיר את המפגינים מתוצאות של התפרעויות אלימות, ושלה כוחות צבא בכלי רכב משוריינים להפגנת כוח כדי שהמסר יועבר.⁶⁰ אופן שימוש זה דומה בעיקרו לשיטה האמריקנית של הפעלת המשמר הלאומי כלפי פנים בעת איום על הסדר. במקרה של התרחשויות כגון אלה, שומה על ראש הממשלה, השרים וראשי מערכות הביטחון הרלוונטיות לנהל יחד ולהעביר בפומבי את המסרים הרצויים, כך שיהיה ברור, לאזרחי ישראל כמו גם לאויביה, שישראל לא תשוק ביד מערכה היברידית ולא תתכופף בפניה. בדומה לכך, גם המאבק נגד נשק לא חוקי איננו רק בעיה פלילית אלא בעיית ביטחון לאומי, שמטרתה גם מניעת פשיעה, גם מניעת חתרנות אלימה, התקוממות עממית וטרור וגם מניעת שיבוש יכולת הפעולה של ישראל בעת עימות עתידי. נשק פלילי ונשק לאומי אינם מנותקים זה מזה, ובהתאם לכך איתור נשק וחשיפת התארגנויות לפעילות אלימה יצריכו מעורבות מתמדת של שב"כ ואמצעי מודיעין מתחום הביטחון הלאומי. יידרש כמובן משנה זהירות ופיקוח בהפעלת אמצעים אלו כדי לא לפגוע בזכויות אזרח של ישראלים.

כמו כן, נדרש מיקוד מודיעיני לזיהוי השפעת גורמי חוץ עוינים על מחאות והפרות סדר אזרחיות, כדי לצמצם את ההפתעה ולמנוע ככל האפשר את השפעתה.⁶¹ חובה להתמקד במניעת גנבות נשק מצה"ל, הן בעזרת הגברת השמירה ושימוש באמצעים טכנולוגיים למניעת גנבות, הן על-ידי התאמת הוראות הפתיחה באש (כפי שכבר החל להיעשות) והן על-ידי ענישה מחמירה של חיילים המעורבים בגנבת נשק או מכירתו. יש לשים דגש מיוחד, גם ברמה המניעתית וגם ברמת הענישה, על הגנת חיילים בני מיעוטים ומשפחותיהם. מניעת לחץ כלפיהם בימי שלום תמנע עריקות, התנקשויות או פיגועים בהמשך; יחס סלחני לאיומים כלפי חיילים עלול לגרום תוצאות קשות.⁶² צה"ל, המשטרה ומערכת המשפט, צריכים להקדיש מאמץ מיוחד להגנתם ולהגנת משפחותיהם. באותה מידה יש להקדיש מחשבה למניעת לחץ והגנה מיוחדת על בני מיעוטים הממלאים תפקידים אזרחיים בכירים.⁶³

ברמה הלאומית, יש צורך בהחזרת הג"א⁶⁴ לחיים.⁶⁵ תפקידה צריך להיות תגובה ראשונית לפיגועים ומניעת התקפות אתניות; ניתן ואפשר להכשיר כיתות הג"א, של לוחמים בדימוס, למלא תפקידי מתנדבי משטרה ולהיות בעלי יכולת למנוע הסלמה של מצבים בעלי פוטנציאל קטלני, או לבלום הפגנות מלהפוך לפוגרום. קיומה של הג"א או "משמר לאומי" חזק הוא ערובה לכך שאנשי מילואים ביישובים המועדים לפורענות יגיעו למלא את משימותיהם בשעת הצורך, ולא יצטרכו לשקול האם להגן על בתיהם או לבוא. אפשר להתבסס על מודל גדודי ההגמ"ר ביהודה ושומרון ובגבולות כדי ליצור כוחות הגמ"ר בתוך שטחי הקו הירוק – בהשקעה יחסית קטנה, ומאנשי מילואים שעברו את גיל יחידות החוד, אולם עדיין כשירים לתפקידי ביטחון סטטיים יחסית ללא משקל גבוה.⁶⁶ ככל שהגדלת גיוס מילואי מג"ב הוא רעיון מבורך, עדיין יידרש זמן לגיוסם ולפיזורם, ושלבים אלו חשופים לשיבוש; קיומו של כוח אזרחי זמין במהירות יכול למנוע את הקשיים בשלבים אלו, ותחת פיקוד המשטרה - לאפשר למשטרה להתמודד עם הפרות סדר בטרם יהפכו להתפרעויות אלימות בקנה מידה לא נשלט. כמו כן, יש לשקול לאחסן דרך קבע כלי נשק אישיים של אנשי מילואים בנקודות משטרה במקומות מגוריהם, כדי שבדרכם למילואים ומהמילואים יוכלו להגן על עצמם, ניתן יהיה להפעיל אותם לסיוע בתוך זמן קצר מאשר אם יצטרכו להגיע, אך יהיו חשופים פחות לגניבת נשק מאשר באחסון בבית.

יש צורך במרכז שליטה משותף לצה"ל, משטרה (ובתוכה מג"ב) ואף גורמים אזרחיים רלוונטיים בגזרות הנדרשות,⁶⁷ כדי לנהל את ענייני הפנים כולם; לא רק ניתוב צירים, אלא התייחסות שלמה לביטחון בשטח ישראל בשעת חירום, החל בהשלטת סדר וכלה בחופש תנועה ופעולה. יחידות מילואי המשטרה ומג"ב צריכות להיות מגויסות אוטומטית מיד כאשר מוכרז על מבצע גדול, עוד לפני שיש תמרון. בהתאם לכך, ההחלטות על הפעלת כוחות ועל סדר העדיפויות צריכות להיות מונחות על-ידי סדר העדיפויות הלאומי, ולא החלטות מבודדות של כל גוף ביטחוני. בהתאם, תידרש תמיכה משפטית כדי לא להוביל למדיניות של "דלת מסתובבת"⁶⁸ או הצבת מכשולים מיותרים על הפעולות בשעת חירום. אם בתקופת ההתנתקות יכלה המערכת המשפטית לעצור ולכלוא בהליך מזורז מפגינים שאיימו לשבש את מבצע ההתנתקות, לא תחת אש ולא כשמדובר בפעולה צבאית טהורה, על אחת כמה וכמה שהדבר ניתן לביצוע במקרה של לחימה. הגם שהנושא כרגע עומד במרכז התודעה הציבורית, צרות אחרונות משכיחות את הראשונות, והשגרה גוברת על הכול.⁶⁹ לפיכך, אם תידחה תחילת ההיערכות, ולא יובן שמערכות בנות זמננו הן בעלות קו חזית מטושטש גם בתוך המדינה ושהבעיה היא בעיית ביטחון לאומי - הסיבוב הבא עלול לגבות מישראל מחיר גבוה הרבה יותר.

תודתי לעמיתיי במכון ירושלים לאסטרטגיה ולביטחון, אלכס גרינברג, אפרים ענבר והלל פריש, על סיועם והערותיהם.

לקבלת חומרים נוספים מבית "מערכות" לחצו כאן: <https://bit.ly/3ledAzz>

שוטרי משטרת ישראל במוקדי הפרות הסדר וזירות נפילות הטילים, מאי 2021

הערות

- [1] הציטוט בכותרת מתבסס על התוכנית "זמן אמת" על מאורעות "שומר החומות", במסגרתה אמר חבר מועצת עיריית עכו, בולוס נחאס, כי: "אם יקרה פעם נוספת... אנחנו שוב נצא [להפגנות] [...] אנחנו חושבים שכל הרע זה בכיבוש [...] אם זה עניין שנוגע לעם הפלסטיני [...] אנחנו נצא [...] זה לא בשליטה אפילו" (ערוץ כאן 11, זמן אמת עונה 5 פרק 13, 16 בנובמבר 2021, דקה 47:45-48:20, <https://www.youtube.com/watch?v=XtGDUNWfNM0>)
- [2] לירן לוי, "10 בתי כנסת שרופים ועבירות רכוש: נזקי המהומות", **וואלה**, 16 במאי 2021.
- [3] הגר שיזף וינאל ג'בארין, "הרג הנער באום אל-פחם: חבריו נעצרו בחשד לדריסת שוטרים 11 יום אחרי המקרה", **הארץ**, 1 ביוני 2021.
- [4] לירן לוי, "10 בתי כנסת שרופים ועבירות רכוש: נזקי המהומות", **וואלה**, 16 במאי 2021.
- [5] פרוטוקול מס' 35 משיבת ועדת ביטחון הפנים, יום שני, ט' בטבת התשפ"ב (13 בדצמבר 2021), שעה 9:35.
- [6] אמיר בוחבוט, "המתרחשות מתחילה להשפיע: נפקדות וירידה במוטיבציה בקרב החיילים הבדואים", **וואלה**, 23 ביוני 2021.
- [7] פרוטוקול מס' 53 משיבת ועדת החוץ והביטחון, יום שני, ב' בטבת התשפ"ב (06 בדצמבר 2021), שעה 10:30. בתקופת ההתנתקות סירבו פקודה 63 חיילים - אריק בנדר, "63 סרבנים בזמן ההתנתקות", **מעריב**, 7 NRG בספטמבר 2005 - אולם דומה שאין בסיס אמיתי להשוואה בין הסרבנות בהתנתקות, סביב סוגיה השנויה במחלוקת פוליטית וכלפי אזרחי ישראל, לסרבנות בשעת לחימה נגד חמאס – שלא לדבר על הזמן הארוך יותר שנמשכה התוכנית וההכנות אליה וכמות הסרבנים הפוטנציאליים הגדולה בסדרי גודל.
- [8] אמיר בוחבוט, "מחשש לתקיפות של ערבים: צה"ל אישר לחיילים לנוע בלבוש אזרחי", **וואלה**, 16 במאי 2021; יוסי יהושע, "כשהחיילים מונחים לנוע בלי מדים - יש בעיה קשה בהרתעה", **Ynet**, 19 במאי 2021.
- [9] אריה יואלי, "מרד לוחמים במילואים: לא יוצאים הביתה בלי נשק", **סרוגים**, 19 במאי 2021.
- [10] עלי מוגרבי, "בשב"כ מעריכים: 85% מהמתפרעים הערבים - בעלי רקע פלילי", **חדשות 13**, 19 במאי 2021; יאיר קראוס, "כמעט כל נאשמי שומר החומות – ללא רקע פלילי קודם", **מקור ראשון**, 13 באוגוסט 2021; צוות המשרוקית של גלובס, "כמעט כל עצורי 'שומר החומות' הם מהמעמד הגבוה בחברה הערבית?", 6 בדצמבר 2021.

- [11] התופעה כשלעצמה ותיקה הרבה יותר. ר' למשל את הניתוח של פטר קיש למלחמת קשמיר ב־1947: Peter Almos, "Kiss, "Kashmir, 1947 – the First Modern Hybrid War", Working paper, 2021
- [12] Frank G. Hoffman, **Conflict in the 21st Century: The rise of Hybrid wars**, Potomac institute for policy studies, Arlington, 2007
- [13] חיפוש צמד המלים "מלחמה היברידי" ברוסית (Гибридная война) ברשת מראה בבירור שכל המאמרים הדנים בסוגיה זו נכתבו על־ידי מחברים מערביים, מפנים אליהם או מתפלמסים עימם. כך גם ערך הוויקיפדיה הרוסי, נכון לרגע כתיבת המאמר, מסתמך בעיקר על מקורות מערביים ומתאר את התופעה לפי אותם מקורות, ולא לפי מקורות רוסיים, בוודאי לא צבאיים-תורתיים.
- [14] Nicu Popescu, "Hybrid tactics: neither new nor only Russian", **European Union Institute for Security Studies**, 2015
- [15] Arsalan Bilal, "Hybrid Warfare – New Threats, Complexity, and 'Trust' as the Antidote", **NATO Review**, November 2021; Patrick J. Cullen and Erik Reichborn-Kjennerud, "Understanding Hybrid Warfare", **Multinational Capability Development Campaign project**, 2017
- [16] במקרה הרוסי, למשל, הרצון להטעות את היריב והידיעה כי אפשר לנצל מולו אמצעים שונים כדי להגביל את יכולת הפעולה שלו הוא רעיון פשוט אם כי לא תמיד קל ליישום. היישום הרוסי של "מלחמה היברידי" קשור גם לאילוצים הרוסיים: הרצון להטעות את האויב, להימנע מאבדות, להתחשב בדעת הקהל ברוסיה שגם תחת פוטין אמנם תמכה בסיפוח חצי האי קרים ובבדלנים בחבל דונבאס שבאוקראינה, אך לא נלהבת מיציאה למלחמה נגד אוקראינה - Andrei Kolesnikov, "How Do Russians Feel About a War With Ukraine?", **Carnegie Moscow Center**, 16 December 2021. כל אלה הובילו את הרוסים לחפש פתרונות שלא יכללו הפעלה גלויה ובלתי-ניתנת להכחשה של כוחות צבאיים.
- [17] Kyle Oliver Kendall, "Using their own people against them: Russia's exploitation of ethnicity in Georgia and Ukraine", MA Thesis, Naval Postgraduate School, Montrey, 2015
- [18] John R. Haines, "How, Why, and When Russia Will Deploy Little Green Men – and Why the US Cannot", **Foreign Policy Research Institute** (March 2016); United States Army Special Operations Command, "Little Green Men": A Primer on Modern Russian. Unconventional Warfare, Ukraine 2013–2014, US Army .SOCOM, Fort Bragg 2015
- [19] France 24, "Pro-Russia protesters seize eastern Ukraine state buildings", 6 April 2014; David M. Herszenhorn and Andrew Roth, "In East Ukraine, Protesters Seek Russian Troops", **New York Times**, April 7, 2014; Reuters, "Armed pro-Russian protesters seize city in eastern Ukraine", **The Guardian**, April 12, 2014; Daisy Sindelar, "In Eastern Ukraine, The Hunt For A Smoking Gun -- And A Real Russian Holding It", **Radio Free Europe/Radio Liberty**, April 15, 2014
- [20] Pieter van Huis, "A Reconstruction of Clashes in Mariupol, Ukraine, 9 May 2014", **Bellingcat**, January 28, 2015
- [21] Radio Svoboda, "Sud v Rostove raskryl informatsiyu o postavke prodovol'stviya rossiyskim voyennym na vostoke Ukraini" (Court in Rostov exposed information about food supply to Russian military in eastern Ukraine), 16 December 2021. תודתי לרוני רוז שהביא לידיעתי מקור זה.
- [22] Aric Toler, "Russian Official Account of Attack on Ukraine Border Guards", **Bellingcat**, 30 May 2015; Ruslan Leviev, "Three Graves: Russian Investigation Team Uncovers Spetsnaz Brigade in Ukraine", **Bellingcat**, 22 May 2015
- [23] למשל התמליל המפורסם של שיחת ויקטוריה נולנד, אז תת־מזכירת המדינה האמריקנית, עם שגריר ארצות־הברית באוקראינה – "Ukraine crisis: Transcript of leaked Nuland-Pyatt call", **BBC**, 7 February 2014
- [24] Yuriy Danyk, Tamara Maliarchuk and Chad Briggs, "Hybrid War: High-tech, Information and Cyber Conflicts", **Connections** 16 (2), 2017, p. 7ff; Sandor Fabian and Janis Berzins, "Striking the Right Balance: How Russian Information Operations in the Baltic States Should Inform US Strategy in Great Power Competition", **Modern War Institute at West Point** (April 2021)
- [25] Andrei Soshnikov, "Inside a pro-Russia propaganda machine in Ukraine", **BBC**, 14 November 2017; Todd C. Helmus et. Al, **Russian Social Media Influence: Understanding Russian Propaganda in Eastern Europe**, RAND, Santa Monica, 2018
- [26] הדבר לא היה בשל יעילות אגדית של שירותי הביון הרוסיים, אלא בגלל שחלקו תרבות משותפת, ורבים מאנשי שירותי הביון הבכירים של שתי המדינות היו אנשי KGB לשעבר. השלטון הפרו־רוסי באוקראינה כמובן תרם את חלקו בתקופה בה התקיים.
- [27] Roger N. McDermott, **Brothers Disunited: Russia's Use of Military Power in Ukraine**, Foreign Militaries Study Office, Fort Leavenworth, 2015, pp. 8-13, 20-21; Christopher Miller, "Ukraine's top intelligence agency deeply infiltrated by Russian spies", **Mashable**, 30 December 2014; Mark Snowiss, "Ex-Ukrainian

- Spy Chief: Russian Camps Spreading Chaos", **VOA**, 24 July 2015; Oleksiy Sorokin, " Ukrainian security agency detains its own general as Russian double agent", **Kyiv Post**, 14 April 2020
- Adrian Higgins, "Chechen hitman posed as French journalist to hunt Vladimir Putin's enemies in Ukraine", [28] **The Independent**, 13 June 2018; 112 Ukraine News agency, "Who is who in Donbas volunteer Okueva murder case?", 14 January 2020. גם כמה מפקדי מורדים שהיוו אופוזיציה למנהיגים בדלנים פרו-רוסים חוסלו. לרוב מוערך כי מדובר בפעולות מטעם רוסיה, אם כי אין לשלול אפשרות של חיסולים אוקראיניים - Radio Free Europe/Radio Liberty, "Separatists Vow Revenge After Top Commander Killed In Eastern Ukraine", 17 October 2016.
- [29] האוקראינים מצידם ביצעו 'עוקץ' כדי לגייס-כביכול שכירי חרב ללחימה נגד אוקראינה, ואז לעצור את אלה מהם המבוקשים עוד מקודם על ידי אוקראינה. גם עניין זה מסתדר היטב עם רעיונות הלחימה ההיברידי, הגם שפחות רלוונטי כנראה לאיום היברידי על ישראל – "Inside Wagnergate: Ukraine Brazen Sting Operation to Snare Russian Mercenaries", **Bellingcat**, 17 November 2021
- Diana Dascalu, "Frozen Conflicts and Federalization: Russian Policy in Transnistria and Donbass", **Journal of International Affairs**, 22 May 2019; Geir Hågen Karlsen, "Divide and rule: ten lessons about Russian political influence activities in Europe", **Palgrave Communications** 5, 2019 [30]
- [31] .Kendall, Using their own, pp. 23-28. 55-61
- [32] בעניין זה יש להעיר שהאשמות "הקנוניה הרוסית" נגד הנשיא לשעבר דונלד טראמפ, שכידוע לא הוכחו כידוע והתבססו על מידע מפקפק למדי, הסיטו את הדיון הציבורי בארצות-הברית מאפשרות סבירה אחרת: שב־2016 סברו הרוסים שהילרי קלינטון תנצח, ומערכת המידע והתעמולה לא באמת נועדה להעלות את טראמפ, אלא ליצור בקרב מתנגדי קלינטון בציבור האמריקני חוסר אמון נוסף, ולפגוע בלגיטימציה של הנשיאה הצפויה וביכולתה להוביל מדיניות.
- Center for Civilians in Conflict, **Entering the Grey Zone: Hybrid Warfare and the Protection of Civilians in Ukraine**, June 2021, p. 14 [33]
- [34] יגיל הנקין, **נצח או שניעלם: תולדות מלחמת צ'צ'ניה הראשונה, 1994–1996**, מערכות, תל־אביב, 2007, עמ' 217.
- [35] במשך זמן רב פעל בפייסבוק דף "רשמיי" של תנועת Black Lives Matter האמריקנית, שאף מכר מוצרים וגייס תרומות. רק אחרי חשדות של פעילים שלא הבינו כיצד איש מהם איננו מכיר את מפעילי האתר, התברר כי מדובר באוסטרלי שהפעיל את הדף כהונאה וגרף למעלה ממאה אלף דולרים בתרומות ומכירות מוצרים. Donnie O'Sullivan, "How We Proved That the Biggest Black Lives Matter Page on Facebook Was Fake", **Global Investigative Journalism Network**, 31 August, 2020
- [36] לדברי גלעד אך, מזכ"ל ארגון "עד כאן", בעזרת משתמשים מזויפים נכנסו אנשי הארגון לקבוצות ערביות שונות ברשתות החברתיות והיו עדים להצגת נשק וכסף רב בצורה שהעידה על כוונה להשתמש בהם במהלך ההתפרעויות. סימנים כאלה אינם מוכיחים מעורבות של גורמים מבחוץ, אולם מגדילים את הסיכוי לכך. סרט התעודה חמישה ימים במאי, דקה 25:49–26:20 - <https://www.youtube.com/watch?v=MukCSaBc-2g>. פורסם כי פרופילים מזויפים שהופעלו בידי גורמים איראניים התערבו בקבוצות ישראליות ברשתות חברתיות כדי להשתיל מסרים שיגבירו שסעים בישראל (דפנה ליאל, "תחקיר: כך רשת אירנית מפיצה תכנים בישראל - במטרה ללבות את הוויכוח הפוליטי", חדשות 12, 29 בדצמבר 2021), וכן השתמשו במתקפות כופרה לצרכים תודעתיים (בועז דולב ודוד סימן טוב, "מתקפות סייבר/כופרה איראניות נגד ישראל לתכלית תודעית", המכון למחקרי ביטחון לאומי, 2 בינואר 2022). יש להניח שהאיראנים מתערבים גם ברשתות חברתיות בשפה הערבית, לא רק בעברית, וסביר מאוד שעשו כך גם ב'שומר החומות'.
- [37] "בר לב: התקוממות פנימית בחברה הערבית כמו בשומר חומות עלולה לקרות שוב", **מעריב**, 7 בדצמבר 2021; אלון חכמון ואנה ברסקי: "בר לב: התפרצות האוכלוסייה הערבית ב'שומר חומות' הפתיעה את המדינה מאוד", **מעריב**, 12 בספטמבר 2021.
- [38] ידיעות אחרונות, 9 ביולי 2021; ערוץ כאן 11, זמן אמת עונה 5 פרק 13, 16 בנובמבר 2021, דקה 45:48-47:20, <https://www.youtube.com/watch?v=XtGDUNWfNMO>
- [39] דוגמאות רבות אפשר למצוא בדף של מרכז דדו באתר צה"ל - <https://bit.ly/3EUEqo5>
- [40] הנרי קיסינג'ר התלונן בזמנו כי "לישראל אין מדיניות חוץ, רק מדיניות פנים". דומה שבימינו היוצרות מתהפכות לעיתים קרובות.
- [41] די לציין שבהצהרות לסיום המבצע השתתפו ראש הממשלה, שר הבטחון, הרמטכ"ל וראש השב"כ, אולם לא השר לבטחון פנים, מפכ"ל המשטרה או כיו"ב. מתוך כחצי השעה שהוקדשה להצהרות של ארבעת הדוברים, הקדיש ראש הממשלה לנושא דקה וחצי, ושר הבטחון – דקה. הרמטכ"ל מטבע הדברים לא התייחס לנושא. לעומת זאת, ראש השב"כ, שתפקידו כולל ענייני פנים, הקדיש כמעט שליש מהצהרתו לנושא – כ-45 שניות מתוך קצת פחות משתי דקות. סיכום מבצע 'שומר החומות', כאן 11, 21 במאי 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=c-8Kbm1wc3c>
- [42] כפי שיעיד למשל העיסוק הנרחב בצה"ל ב"דוקטרינת גראסימוב", שאמנם איננה ממש דוקטרינה אולם היא תיאור של אופן הלחימה כיום כפי שראה אותו הרמטכ"ל הרוסי. נאמו של גראסימוב (רוסית) זמין בכתובת: <https://vpk-news.ru/articles/14632>; על הצורה בה הפך במערב נאום זה ל"דוקטרינה ר' I'm Sorry for Creating the 'Gerasimov Doctrine'", **Foreign Policy**, March 5, 2018

- גראסימוב נאום נוסף בעניין הלחימה העתידית כפי שהוא רואה אותה, ובין היתר הדגיש את הנקודות בדבר טשטוש הגבולות בין שלום למלחמה, הפגיעה ביעדים כלכליים ותשתיות מדינה כדרך להשגת השמדה מלאה של האוייב, חשיבות הטכנולוגיה (כולל מערכות פו"ש, כלים לא מאויישים ולוחמה אלקטרונית – כולל מה שבצה"ל יכנו לוחמת סייבר וספקטרום) ובניין כוח הנדרש לכך, כולל יחידות מוטסות ושילוב טוב יותר של השריון. תרגום הנאום זמין בכתובת <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/Army-Press-Online-Journal/documents/2019/Gerasimov-2019.pdf>
- [43] המכשול ברצועת עזה ודאי סייע לחזק הרגשה זו.
- [44] טל לב רם, "ההמון התחיל לרוץ לכיווני ויידה עשרות אבנים: קצין צה"ל ניצל מניסיון לינץ' בדרום", **מעריב**, 12 במאי 2021; יואב לימור: "צה"ל יגייס יחידות מילואים לאבטחת צירים מפני ערביי ישראל במערכה הבאה, **ישראל היום**, 23 בנובמבר 2021.
- [45] חייל שסירב פקודה ב"שומר החומות" לא בהכרח עשה זאת על רקע אידיאולוגי; איומים עליו אם לא יעשה זאת הם כלי רב עוצמה.
- [46] דומה שאפשר לומר שהמשטרה חיפשה שקט תעשייתי ולא שקט: ניתן להגדיר את ההבדל בכך ששקט מבקש להשליט מצב של סדר ושקט, ואילו שקט תעשייתי מבקש לאפשר לארגון להמשיך בעיסוקיו כרגיל ללא צורך לשנות את דפוסי פעולתו, גם אם התוצאה לכל מי שמחוץ לארגון הפוכה משקט.
- [47] אלי סניור, "המפכ"ל בלוד: 'טרוריסטים משני הצדדים'; השר אוחנה: 'התבטאות מקוממת'", **Ynet**, 18 במאי 2021.
- [48] פרטוקול ישיבת וועדת בטחון הפנים של הכנסת, 13 בספטמבר 2021. כאמור, בפועל היו שלושה הרוגים יהודים בלינץ', בשריפה ובתקיפה, הרוג ערבי אחד כנראה מידי המשטרה, והרוג ערבי נוסף מירי להגנה עצמית.
- [49] במחקר על למעלה מ־300 תנועות מחאה העולם מ־1900 ואילך מצאה אריקה Carr center for Human Rights Policy, Harvard Kennedy School, 2020, https://carcenter.hks.harvard.edu/files/cchr/files/CCDP_005.pdf (אלימות) כי למעט שני מקרים, תנועות (או לא אלימות) שזכו לתמיכה פעילה של 3.5% מאגר הנתונים הנמצא בכתובת <https://dataverse.harvard.edu/dataverse/navco> מהאוכלוסיה בעת ובעונה אחת תמיד הובילו לשינוי, ויתרה מזו – רוב תנועות המחאה המצליחות הצליחו להוביל את השינוי עם הרבה פחות מ־3.5%. אפילו אחוז ההצלחה של תנועות עם בין 0.06% תמיכה פעילה ל־0.25% תמיכה פעילה (כ־30% מהמספר הכולל שנמדד) עמד על כמעט מחצית. תנועות לא אלימות הצליחו יותר מתנועות אלימות. כמובן, מדובר בסטטיסטיקה ולא בחוק – כך שתנועות שחושבות שאם יצברו יחד 3.5% מיד יקרוס השלטון וייכנע, טועות. ר' Erica Chenoweth, "Questions, Answers, and Some Cautionary
- [50] יגיל הנקין, **כדגים בסכך: רודזיה במלחמה 1965–1980**, מערכות ומודן, בן שמן, 2019, עמ' 225–230; Yagil Henkin, "Stoning the Dogs: Guerilla Mobilization and Violence in Rhodesia", **Studies in Conflict & Terrorism**, 36(6), 2014, pp. 503-532
- [51] רוברט תומפסון, **שלטון ומרדנות: לקחי מלאיה ווייטנאם**, מערכות, תל־אביב, 1967, פרק 3.
- [52] ר' למשל Claude Berrebi, "Evidence about the Link Between Education, Poverty and Terrorism among Palestinians." *Peace Economic, Peace Science and Public Policy* 13 (1), 2007, pp. 18-53; Eli Berman, Michael Callen, Joseph H. Felter, Jacob N. Shapiro, "Do Working Men Rebel? Insurgency and Unemployment in Afghanistan, Iraq, and the Philippines", *Journal of Conflict Resolution* 55 (4), 2011, pp. 496-528. לעיתים קרובות קיים גם קשר בין גורמי פשיעה וגורמים לאומניים, והמעבר מקריירת פשע לקריירת גרילה נפוץ גם הוא.
- [53] למשל סרטון המשטרה במסגרת תרגיל "עורף לאומי 21" באוקטובר 2021, שאמצעי ההמחשה שלו כללו, לצד מהומות בלוד והתפרעות בהר הבית, קבוצת חרדים החוסמת את הכניסה לירושלים: <https://www.youtube.com/watch?v=3HADNpWmRUM>
- [54] לימור, 23 בנובמבר 2021. הכותרת בידיעה זו בעייתית. האיום של התקוממות לאומנית מתוך החברה הערבית בישראל קיים ומסוכן, הפיכה אוטומטית של "ערביי ישראל" לאויב במערכה הבאה מסוכנת גם היא. איננו מעוניינים שכוחות יגיעו לאבטחת צירים כשהם משוכנעים שהאויב הוא כל אזרח ערבי באשר הוא; הסמנטיקה, במקרה זה, עלולה לייצג גם מהות, וההשלכות של ראיית ציבור אזרחי כולו כ'אוייב' יכולות להיות קטלניות, כפי שאירע פעמים רבות בהיסטוריה. במיוחד בשל כך יש צורך ביכולות שיטור, ולא רק ביכולות צבאיות.
- [55] בשנות ה־80 של המאה ה־20 פורק הג"א ובמקומו ניתנו למשטרה כמה מאות תקני שוטרים. מאות שוטרים אמנם חוסכים קריאת מילואים רבים, ויכולים למלא את מקומם של מאות אנשי הג"א בכל רגע נתון, אולם אינם יכולים לתת מענה למצב בו נצרך גיוס כללי. אילן בכר, "רבין מסכים: שוטרים במקום אנשי הג"א", **מעריב**, 26 בספטמבר 1985.

- [56] דינו להזכיר את ההשפעה על צה"ל של הריגת אזרחים רבים בכפר כנאא ב'ענבי זעם' ושוב במלחמת לבנון השנייה, או ההשפעה לטווח ארוך על המשטרה של ועדת אור וחקירת הרג 13 אזרחים ערבים במהלך הפגנות אלימות באוקטובר 2000.
- [57] טל לב רם, "אלוף איציק תורג'מן מזהיר מתרחיש הפרעות במגזר הערבי: 'לא ניסע מוואדי ערה'", **מעריב**, 12 בנובמבר 2021.
- [58] אמיר בוחבוט, "סיכול ההברחה הגדולה מלבנון: חיזבאללה תכנן להעביר נשק לפיגועים בישראל", וואלה, 10 ביולי 2021; גיא ורון, "המשטרה: חיזבאללה מבריה נשק לערביי ישראל כדי לחמש אותם ליום הדין", **חדשות 12**, 22 בנובמבר 2021.
- [59] כגון תרומת דם להפגנת סולידריות עם הפלסטינים.
- [60] תודתי לפרופ' הלל פריש שהפנה את תשומת ליבי לכך.
- [61] יש להודות כי עניין אחרון זה הוא מסובך במיוחד, גם בשל החשש לפגיעה בזכויות אזרח וגם ובייחוד כיוון שקשה מאוד להוכיח מעורבות חיצונית ביצירת מהומות או חתרנות – בפרט אם הדבר נעשה על ידי משתמשים כוזבים ברשתות חברתיות המשתלבים בקבוצות קיימות ומעודדים המעודדים הלכי רוח קיימים גם הם, ולא על ידי מימון זר ישיר.
- [62] חסן שעאלן, "איומים והודעות הסתה נגד חיילים דרוזים", **Ynet**, 22 ביולי 2014; שמעון איפרגן, "החיילים הנוצרים שוברים שתיקה: זה ייגמר ברצח", **מאקו**, 16 ביולי 2015; שמעון איפרגן, "מאיימים על חיילים ערבים-נוצרים ברשת: מצווה להרוג אותו", **מאקו**, 22 בפברואר 2017.
- [63] כך למשל אפשר בית החולים סורוקה לעובדים ערבים ללון במעונות בשל חששם לחזור לביתם בסוף משמרת מחשש שייפגעו בידי מתפרעים יהודים. "מנהל סורוקה: 'הלנו אנשי צוות ערבים שחששו לצאת בזמן שומר החומות'", **חדשות 13**, 18 בדצמבר 2021.
- [64] המשמר האזרחי איננו יכול להיתפס כתחליף להג"א. מלבד ההבדל בסמכויות או ביכולת לגייס אנשים למילואים בהג"א, גם מספר המתנדבים הפעילים במשמר האזרחי יורד בעקביות, וב־2020 היה רק 25,070, בעוד שרק חמש שנים קודם לכן היה 34,500 (משטרת ישראל, השנתון הסטטיסטי 2019, השנתון הסטטיסטי 2020, לוח 7.1). גם נתון זה מרוחק מרחק רב מלמעלה מ־70 אלף הפעילים בתחילת שנות האלפיים, 50 אלף הפעילים בשנות ה־80 החל המאוחרות, או יותר ממאה אלף בשנות ה־70. בשעה שעד 2010 היה ניצב במשטרה מפקד על המשמר האזרחי, החל משם הוכפף המשמר כולו לניצב משנה (רמ"ח מתנדבים) עדות לכך שהמשמר איננו נתפס כגוף עם תפקיד הגדול יותר מסיוע פרטי לשוטרים. גם בהיקפו המצומצם יכול היה משמר אזרחי לתרום תרומה ניכרת לשמירת הביטחון (נניח, לו היו מופעלים עשרת אלפים איש נוספים בה בעת ב"שומר החומות") אולם ספק אם יש יכולת להפעילו בצורה כזו.
- [65] הטיעון כאילו ידובר במיליציות יהודיות נגד ערבים איננו רלוונטי, גם לולא היה מתעלם מההבדלים בסדרי הגודל של הפרעות ב"שומר החומות" ואילולא הייתה מונחת ביסודו ההנחה כי יש כאן מלחמת אזרחים שתפקיד המשטרה בה הוא איפשהו בין לעמוד מן הצד לבין להיות שופט בין הצדדים. ראשית, אין מחסום בהג"א נגד בני מיעוטים בוגרי צבא או משטרה. שנית, חבר הג"א הוא בעל נשק מוכר, תחמושת רשומה ותפקיד מוגדר. מתנדב הג"א יהיה, מטבע הדברים, אדם מיומן יותר ומהימן יותר ממחזיק נשק רגיל, לא כל שכן ממחזיק נשק לא חוקי, וכפוף למשימות. באימון מתאים, מתנדבי הג"א תחת עינה של המשטרה יהיו מיומנים ואמינים - ומצופה מהם יהיה למנוע התפרעויות בשכונותיהם ועריהם, בין אם המתפרעים ערבים או יהודים.
- [66] הקמתה של יחידת "דבורה" בצפון ויחידות כגון לוט"ר אילת או סירת חטיבת ירושלים בשנות ה־70 וה־80 של המאה ה־20 הן דוגמה ליחידות התערבות מקומיות על בסיס מילואים; ניתן להרחיב את היחידות המקומיות גם בלא שכולן יהיו יחידות לוט"ר. יש, למשל, הרבה פחות לוחמים שצריכים לפרוץ לתוך זירת אירוע מלוחמים שצריכים לבודד את הזירה, ובוודאי שהיכולות שנדרשות כדי למנוע ממתפרעים לפלוש לשכונה ולשרוף כלי רכב אינן היכולות הנדרשות לצורך חילוץ בני ערובה.
- [67] **הנקין**, 2019, עמ' 128–129.
- [68] עד ספטמבר 2021 כבר שוחררו 80 מתוך 125 עצורים בנגב, כולל מעורבים בליניצ'ים וניבסיונות רצח, בערבות או למעצר בית. נימוקי השופטים כללו לעיתים קרובות את ההנמקה שכיוון שהמצואות השתנתה, מסוכנותם של החשודים איננה קיימת יותר. **Ynet**, 22 בספטמבר 2021.
- [69] דוגמה לכך ניתן לראות מהעובדה שהוראות בסיס הרבנות הצבאית ברמלה – וסביר שאיננו היחיד – קובעות, נכון לרגע כתיבת מאמר זה, כי "אין לנוע בצורה רגלית ברחבי רמלה, אך ורק בתוך רחבי התחנה המרכזית או בתחבורה ציבורית". צילום ההוראות, שבוצע בתאריך 22 בדצמבר 2021, הובא בערוץ הטלגרם של עמית סגל, 23 בדצמבר 2021. דובר צה"ל אמר כי מדובר בהוראה ישנה מימי "שומר החומות", אך השינוי שבוצע לאחר הפרסום היה למעשה שינוי המילים תוך הותרת המשמעות על כנה.

סקירה: מערך הפיתוח והייצור של כלי שיט בלתי מאוישים לשימוש צבאי בסין

רס"ן (מיל') מנקי איתן, זרוע הים 16.01.2022

כלי שיט בלתי מאוישים סין כלים אוטונומיים מיקוש לוחמת נצ"ל חיל הים הסיני

בדומה לציים רבים אחרים בעולם, גם סין מפתחת כשב"מים (כלי שיט לא מאוישים). סקירה שבוחנת כיצד ישתלבו הכלים בעימות צבאי אפשרי בעתיד, ומהם החסמים שעומדים בפני תעשיית הכלים האוטונומיים הימיים הסינית לפיתוח פלטפורמות תת־ימיות לשימוש צבאי

כצב"ם Qianlong של SIA (צילום: SIA)

בשנים האחרונות נתקלים דייגים במדינות סמוכות לסין ביותר ויותר כלי שיט לא מאוישים, קטנים ופשוטים דמויי דאון, אשר נתפסים ברשתות שלהם. ברור שסין מפתחת כלי שיט לא מאוישים, בדומה לציים רבים אחרים בעולם, ונשאלת השאלה: כיצד הם ישתלבו בעימות צבאי אפשרי בעתיד? סקירה זו מבוססת על מגוון רחב של מקורות ראשיים, כולל פרסומים של התעשיות הביטחוניות בסין, פרסומים של צבא סין (PLA), מאמרים מחקריים ומידע שפורסם על־ידי מכוני מחקר ממשלתיים בסין. הסקירה תכלול פירוט של גופי הפיתוח העיקריים בסין, תדון ביישומים אפשריים של צי הכלים האוטונומיים הלא מאוישים בסין, הגדל והולך, ותסיים בתיאור חסמים קיימים להתפתחות מגמה זו.

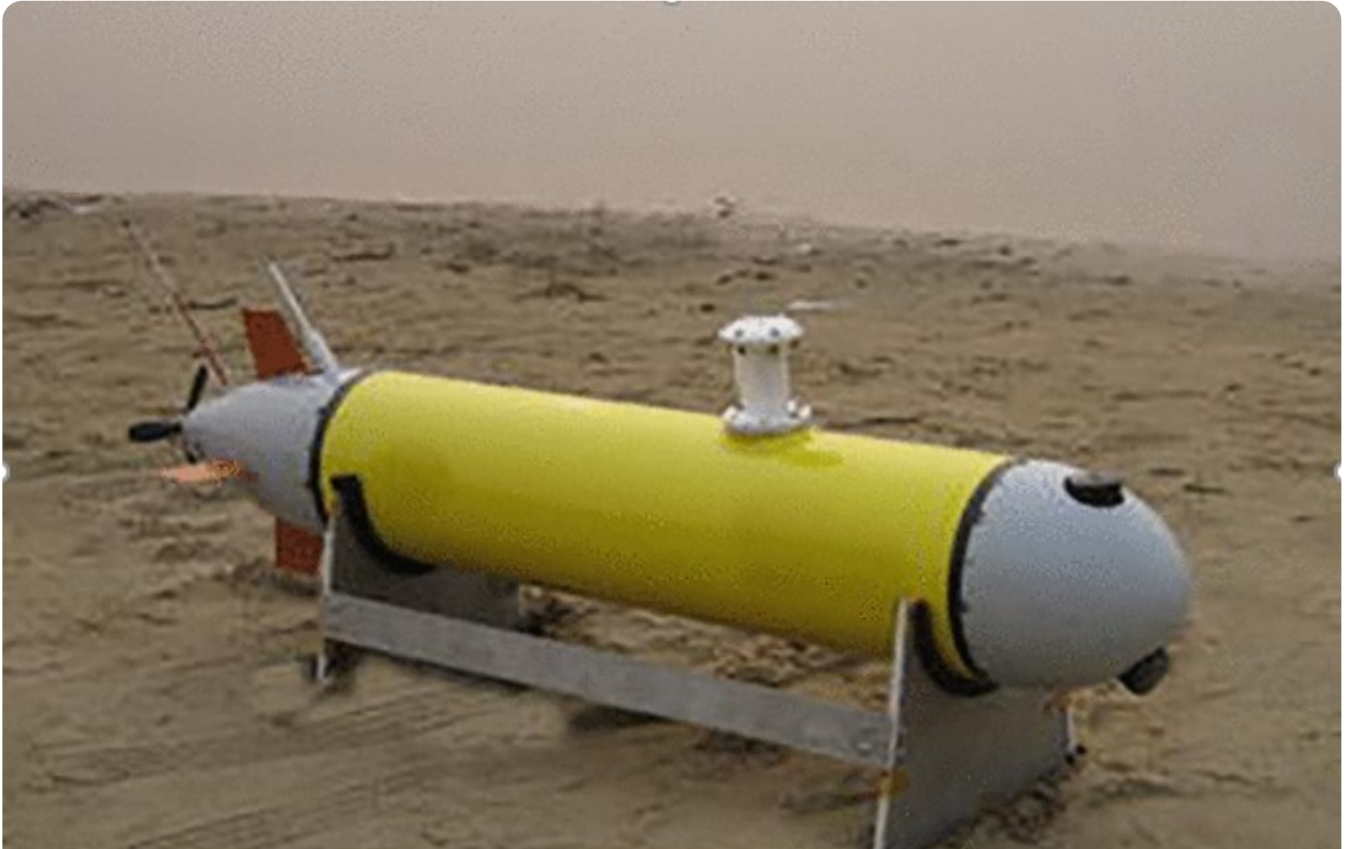
שלושת גופי הפיתוח העיקריים בסין בתחום התת־ימי

כמו בתעשיות טכנולוגיה סיניות רבות אחרות, המדינה ממלאת תפקיד מוביל בפיתוח כלי שיט תת־ימיים לא מאוישים. בשנת 1986 יזם ראש ממשלת סין דאז, ג'או זיאנג, את תוכנית הפיתוח הטכנולוגי של המדינה (תוכנית 863) למימון פיתוח טכנולוגיה יישומית במיליארדי דולרים. בשנת 1996 נוספו לתוכנית טכנולוגיות ימיות, מה שנתן דחיפה לתעשיית כלי השיט התת־ימיים. בפועל יש שלושה מוסדות מחקר ממשלתיים שהם עמוד השדרה של פיתוח הכשב"מים (כלי שיט בלתי מאוישים) בסין. כל אחד מהמכונים הללו החל במחקר ופיתוח של כלי שיט תת־ימיים עוד בשנות השמונים והמשיך לפיתוח כלים לא מאוישים הנמצאים בשימוש עד היום.

מכון שניאנג לאוטומציה, SIA (Shenyang Institute of Automation). המכון הוא חלק מהאקדמיה הסינית למדעים. קבוצת Computer Vision של המכון נמצאת בחוד החנית של מחקר טכנולוגיות לא מאוישות וכלים אוטונומיים בסין. ב־1981 פיתחה SIA את HR-01, הכלי התת־ימי המופעל מרחוק הראשון בסין. בשנות ה־90 וה־2000 פיתח המכון את סדרת הכלים התת־ימיים האוטונומיים "אקספלורר" עם גרסאות מאוחרות יותר שיכולות לצלול עד לעומק של 6,000 מטרים. כיום SIA מתמחה בפיתוח אבות טיפוס של כלי ים תת־ימיים בינוניים וגדולים, כולל הכלים האוטונומיים¹ בסדרת Sea-Whale 2000 וסדרת Qianlong (הדרקון הנסתר).²

חברת מספנות סין, CSIC (China Shipbuilding Industry Corporation). קונגלומרט בניית הספינות הגדול בעולם, שמכוני המחקר שלו (בעיקר מכונים 701, 702, 710 ו-714) תרמו תרומה משמעותית למחקר ופיתוח של כלים אוטונומיים בסיין. מאז שנת 2000 אחראית המספנה על פיתוח סדרת Haishen, נוסף על קו חדש של דאונים תת-ימיים אוטונומיים, כגון Haiyi 1 (כנף הים)³.

אוניברסיטת חרבין להנדסה, HEU (Harbin Engineering University). האוניברסיטה נקראה במקור "מכון חרבין לבניית ספינות". עוד בשנת 1991 פיתחו ב־HEU את סדרת הכשב"מים האוטונומיים "מים חכמים", ובהמשך נעשו ניסויים רבים בכלים אוטונומיים בים סין הדרומי. סדרת "מים חכמים" כוללת כיום חמש גרסאות⁴ בגדלים שונים, ובמקביל HEU פיתחה דגמים אוטונומיים נוספים לסקר ומיפוי תת-ימי כגון WeiLong-II (דרקון קטן)⁵. ב־HEU פועלת גם המעבדה הלאומית המרכזית של סין לכלים תת-ימיים (中航飞行器信息技术重点实验室) המתמחה בפיתוח כלים צוללים מכל הסוגים – מאוישים, מופעלים מרחוק ואוטונומיים.

כזב"ם WeiLong-II

שחקנים חדשים בפיתוח כלים אוטונומיים

פרט לשלושת מרכזי פיתוח הכלים האוטונומיים העיקריים של סין, יש מספר גדל והולך של מכוני מחקר ומופעלים פרטיים שנכנסים לשוק הכלים האוטונומיים הסיני. מסמך שפרסמה האגודה הסינית לאדריכלות ימית ב־2019 מפרט 159 פרויקטי מחקר בנושא פיתוח כלים תת-ימיים, הנמצאים ביותר מ־40 אוניברסיטאות סיניות שונות, עליה משמעותית לעומת 15 האוניברסיטאות הגדולות בהן פעלו צוותי מחקר בתחום התת-ימי רק ארבע שנים קודם לכן.⁶ מסמך נוסף, שהכין פרופסור באוניברסיטת Hebei למדע וטכנולוגיה, מראה שפרויקטים גדולים של כזב"מים (כלי צלילה בלתי מאוישים) קיימים ביותר מ־48 אוניברסיטאות ו־45 חברות בסיין.⁷

אסטרטגיית פיתוח באמצעות שילוב צבאי-אזרחי (军民融合) של המפלגה הקומוניסטית של סין מביאה לפריחה בתעשיית הכלים האוטונומיים גם במגזר הפרטי. סין זוכה להצלחה, אם כי מוגבלת, בהאצת מחקר הכלים האוטונומיים, הודות לשיתוף משאבים ומידע בין חברות הטכנולוגיה הממשלתיות והפרטיות ופיתוח סדרות חדשות של כלים אוטונומיים בכמה ארגונים במקביל, ללא תלות בשלושת מכוני המחקר הגדולים. אומנם מוקדם לומר אם הם יהיו תחרותיים מול חברות כמו Bluefin Robotics האמריקנית או קונגסברג הנורווגית, אך בסיין עצמה מובילות את התחום חברות מקומיות כמו Xi'an Tianhe Haiphong Intelligent⁷.

Startest Marine⁸ ו־Technology Qingdao נציגים מיותר מ־500 ארגונים שעובדים על כלים אוטונומיים ורכיבים לכלים כאלה. בשנת 2017 הגיעו לתערוכה הבין־לאומית Ocean Technology בעיר

כיצד יכול חיל הים הסיני להשתמש ברכיבים תת־ימיים אוטונומיים

בעוד שסד"כ הכלים האוטונומיים של סין מורכב עדיין בעיקר מכלים ניסיוניים בשלבי מחקר מוקדמים ואבות טיפוס, מסמכי מחקר של הצי הסיני מצביעים על כך שהוא מעוניין בעיקר להשתמש בכלים אוטונומיים לצורך סקרים ימיים וסיוור ימי, לוחמת מוקשים ונגד מוקשים, בדיקת כבלים תת־ימיים ולוחמה נגד צוללות (נצ"ל). כל אחת מהמשימות הללו מסתמכת על דגמים אוטונומיים שונים ויש לה השלכות וסיכונים מובהקים עבור הצי האמריקני ושותפיו באוקיינוס ההודי ובאוקיינוס השקט.

סקרים ימיים וסיוור ימי

היישום הבשל ביותר של הצי הסיני מבחינת כלים אוטונומיים הוא בסקרים תת־ימיים וסיוור ימי. אנליסטים סינים ואמריקנים העריכו זה מכבר שארצות־הברית תשמור על יתרון צבאי מתחת למים בגזרת מצרי טייוואן, ונראה שהצי הסיני מרחיב במהירות את סד"כ הצוללת המאושת שלו כדי לפצות על נחיתות זו. כבר בשנת 2013 יזם הצי הסיני את הקמת "החומה התת־ימית הגדולה" (9), 水下长城), רשת של חיישנים אקוסטיים הפרוסים בעומק של 2,000 מטר אשר נועדו לאתר כלי שיט תת־ימיים הפועלים בים סין הדרומי. מאמרים עדכניים יותר מצביעים על כך שהצי הסיני עשוי להשתמש בכלים אוטונומיים קטנים ובינוניים למטרה דומה. עד כה השתמש הצי הסיני בעיקר בכלים אוטונומיים מדגמים ניידים וקלים, בין השאר בשל מגבלות של גודל הסוללות של הכלים. כלים מוקדמים, כמו Haishen 100 של CSIC והכלי Explorer של SIA, יכלו לצלול לעומק של פחות מ־1,000 מטרים. עם זאת, גרסאות מודרניות של כלים אלה התפתחו הן בגודל והן ביכולת. הדאונים התת־ימיים הם חידוש מבטיח במיוחד, ואין זה מפתיע שנמצאו כל כך הרבה ברחבי הודו והאוקיינוס השקט: בגלל העמידות בתנאי ים והטווח המשופר שלהם, הדאונים הללו יכולים לגלות בצורה אמינה יותר מטרות תת־ימיות ולעלות מעת לעת אל פני המים כדי לשדר מידע זה לתחנות הקרקע וכלי שטח. אנליסטים מזהירים שבמקרה של משבר סין עלולה להשתמש בדאונים אוטונומיים כאלה כדי להתגבר על החיסרון שלה בתחום הלוחמה התת־ימית ותנצל אותם לאיתור של צוללות אמריקניות ומעקב אחר מיקומן אפילו מעבר ל"שרשרת האיים הראשונה" (שרשרת איים במזרח אסיה הנמשכת מהאיים הקיריליים של רוסיה, דרך יפן, טייוואן והפיליפינים עד לאינדונזיה. מבחינה היסטורית האיים נחשבו לקו ההגנה הראשון מול סין).¹⁰ דוגמאות לכלי רכב כאלה כוללות את Haiyi של SIA, Haiyan של SIA, Hai Xiang שפותח על־ידי CSIC. עם זאת, דאונים אלה יהיו חייבים לעלות לפני המים כדי לשדר את המידע שלהם, ובסין סבורים כי לארצות־הברית יש עדיין יתרון בתחום הסיוור והמיפוי התת־ימי.

לוחמת מוקשים ונגד מוקשים

מוקשים ימיים הם מרכיב יסוד בדוקטרינה הימית הסינית ובתכנון המבצעי שלה.¹¹ כבר בשנת 2013 הכירו חוקרים בפורום המדע והטכנולוגיה של סין להנדסה הכרה פומבית בחשיבותם של כצב"מים, בהנחה של מוקשים ימיים ובאיתורם.¹² מומחים צבאיים התייחסו ליכולות פיזור המוקשים של הכצב"ם הסיני HSU001, שנחשף בסין לראשונה בשנת 2019. כיום עומדים לרשות חיל הים הסיני יותר מ־26 סוגים של מוקשים ימיים, צפים ושקועים, המיועדים לפגוע במגוון מטרות אויב, כולל ספינות שטח וצוללות. רבים מהמוקשים הימיים של חיל הים הסיני מיוצרים במכון המחקר 710 של CSIC, המייצר גם כצב"מים. מחקר שפרסם המכון המליץ לפתח כלים לא מאוישים, אוטונומיים ותת־ימיים למשימות של מיקוש וסיוור, ועם זאת המידע שיש כיום על הכלים האוטונומיים של הצי הסיני הוא מועט.¹³ מחקר אחר שפורסם באוגוסט 2020 קבע כי "עם שינוי האסטרטגיה של חיל הים הסיני, היקף הפעילות נגד מוקשים יגיע לאזורים הנמצאים גם מעבר לשרשרת האיים הראשונה".¹⁴ יש חוקרים הסבורים שהצי הסיני מתכוון לצייד את הצוללות המאוישות שלו ביותר מ־50 מוקשים בכל אחת,¹⁵ כמות שאולי בעתיד יישאו גם כלים לא מאוישים, בהתאם לתוכניות הסיניות לפתח כצב"מים גדולים יותר ויותר. בין הפלטפורמות הבינוניות והגדולות הקיימות כיום נמנות Qianlong 1 ו־2 של SIA וסדרת Haishen שפותחה במכון המחקר 710 של CSIC.

בדיקת כבלים תת־ימיים

ההתקדמות במחקר ופיתוח של כצב"מים עשויה לאפשר לצי הסיני להתחבר לכבלי תקשורת תת־ימיים או לחבל בהם בעת עימות, וכבלים כאלה מרוכזים בקרבת צפון טייוואן.¹⁶ קווי תקשורת אלה לא רק משמשים לתקשורת פנים בטייוואן, אלא הם גם חלק מתשתית האינטרנט העולמית. אוניברסיטת חרבין להנדסה מציגה כצב"מים שלה כבעלי יכולת "בחינה ותחזוקה הנדסית תת־ימית", כולל בדיקה ותיקון של צנרת תת־ימית. מסמכי מחקר ורישומי רכש שפרסם צבא סין מצביעים על כך שהוא עשוי להצטייד בכלים תת־ימיים בעלי זרועות רובוטיות וחיישנים המסוגלים לטפל בכבלים תת־ימיים. גורמים צבאיים בסין כבר

הביעו עניין ברכישה של כצב"ם SPICE מתוצרת קוואסאקי היפנית, המצויד בזרוע רובוטית לתיקון כבלים וצינורות תת־ימיים.

פעולות בקרקעית הים ולוחמת נצ"ל

ההערכות הן שבעתיד עשוי הצבא הסיני להשתמש בכצב"מים אוטונומיים גדולים ללוחמת נצ"ל ולפעולות בקרבת קרקעית הים. ניתוח מגמות בפרסומי מחקר של צבא סין מצביע על בניית ספריות של חתימות אקוסטיות לאיתור ולזיהוי מטרות תת־ימיות, וכמה גופים צבאיים חתמו על חוזה מחקר הקשורים לזיהוי חזותי מבוסס למידה עמוקה ומערכות לזיהוי מטרות עבור כלים תת־ימיים. סטודנטים וחוקרים ב־HEU נחשבים לחלוצים בתחום תהליך מבוסס בינה מלאכותית לעיבוד של תמונות סוּנר.¹⁷ אפשר שמערכות זיהוי מטרות תת־ימיות מסוג זה ישמשו לפעולות זיהוי וטיפול אוטונומיים של תשתיות תת־ימיות ועצמים תת־ימיים אחרים. עד כה ייצרה התעשייה הביטחונית הסינית מעט דגמים של כצב"מים אוטונומיים גדולים המתאימים למשימות נצ"ל, אם כי מספר הכלים הולך וגדל. אחת הדוגמאות הבולטות היא HSU001, כלי גדול המסוגל לשאת סוּנר סורק צד וגלאי אנומליה מגנטית. כלים אחרים, גדולים ובינוניים, כבר קבעו שיאי צלילה לעומק והפלגה למרחק בשנת 2020, כולל Haidou 1 ו־Sea-Whale 2000 של SIA.

הכלי הכבד ביותר מבין הכצב"מים האוטונומיים של סין עד כה הוא Haishen 6000, הקרוי על שם אל הים הסיני. זהו כלי בעל דחק של 3.5 טונות שפותח במכון 701. הוא ככל הנראה מסוגל לצלול לעומק של 6,000 מטרים ולשאת מגוון אמצעים לגילוי ולזיהוי, כולל מערכת USBL לניווט אקוסטי, מערך סוּנר נגרר, סוּנר סורק צד, מצלמה תת־ימית וסוּנר קדמי. נראה שכלים אלה עדיין לא מצוידים במסילות לפיזור מוקשים או במערכות נשק אחרות, אך התקדמות נוספת בפיתוח הדגמים האוטונומיים הגדולים ושיפור חיי סוללה אמורים לאפשר להם לשאת מטע"דים (מטענים ייעודיים) כאלה.

הכצב"ם Haishen 6000, הנחשב לגדול מסוגו בסין (צילום: מכון 710 של CSIC)

חסמים לפיתוח כלים אוטונומיים ימיים בסין

למרות התקדמותה הניכרת באיתור וניווט תת־ימי, תעשיית הכלים האוטונומיים הימיים הסינית עדיין ניצבת בפני חסמים טכניים ובירוקרטיים לפיתוח פלטפורמות תת־ימיות לשימוש צבאי. החסמים הגדולים ביותר הם טכניים – במיוחד חיי הסוללה. רוב הדגמים האוטונומיים הקטנים, הבינוניים והגדולים המוזכרים במאמר זה אינם מסוגלים לפעול יותר מ־24 שעות ללא תדלוק או טעינה מחדש. הסינים סבורים שהכלים האוטונומיים האמריקניים סובלים אף הם ממגבלות דומות. נוסף על כך, בינה מלאכותית היא עדיין טכנולוגיה מתפתחת, ומערכות זיהוי המטרות המשמשות בכצב"מים אוטונומיים מודרניים אינן חסינות מספיק כדי לזהות מטרות תת־ימיות בצורה אמינה, קל וחומר אינן מתאימות לשימוש מבצעי. למרות ההתקדמות של צבא סין בפיתוח כלים אוטונומיים, המרכז לביטחון וטכנולוגיות מתפתחות באוניברסיטת ג'ורג'טאון (CSET) סבור כי "המצב העדכני של הטכנולוגיה, ביחד עם מורכבות הלחימה נגד צוללות, ההיקפים והאתגרים הפיזיקליים של חישה ותקשורת תת־ימיות – כולם מביאים למסקנה שלמערכות אלה יש עוד דרך ארוכה".

הבירוקרטיה הסינית ותרבות התכנון המרכזי גם הן מגבילות את התקדמות סין בפיתוח כלים תת־ימיים. מצד אחד, נראה כי ההתמקדות המתמשכת של המפלגה הקומוניסטית הסינית בשילוב מאמץ צבאי־אזרחי אכן מקילה על כמה חסמים להתפתחות של בינה מלאכותית במגזר הציבורי. לדוגמה, פרסום של פרויקטים בהנדסה תת־ימית מטעם השלטון העירוני של העיר טיאנג'ין כלל פירוט של עשרות כצב"מים וכשב"מים אוטונומיים לשימוש אזרחי וצבאי כאחד. מצד שני, שלושת מכוני המחקר הגדולים הנתמכים על־ידי המדינה – CSIC, SIA ו־HEU – עדיין שולטים בפיתוח כשב"מים אוטונומיים, והמגזר הפרטי בסין עדיין לא הצליח לממש את מלוא פוטנציאל החדשנות שלו.

מתוך "מו"פ ביטחוני בעולם" (לקט עיתונות) בעריכת אל"ם (מיל) יעקב צור, המנהל לפיתוח אמל"ח ותשתית טכנולוגית, משרד הביטחון, דצמבר 2021

לקבלת חומרים נוספים מבית "מערכות" לחצו כאן: <https://bit.ly/3ledAzz>

הערות

- [1] <https://www.scmp.com/news/china/science/article/3036964/chinese-scientists-test-underwater-drone-designed-south-china>
- [2] <https://perma.cc/JFE5-T34Z>
- [3] <http://www.hisutton.com/Chinese-Sea-Wing-Submarine-Drone.html>
- [4] http://www.szass.com/szskzk/kycg/djt/news/content/post_696446.html (סינית)
- [5] <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1729881420909633>
- [6] <https://perma.cc/4JS9-KPXT> (סינית) (עותק. הדף המקורי הורד)
- [7] <https://perma.cc/Q7LD-PC2H> (סינית)
- [8] <http://www.thtw.com.cn>
- [9] <http://www.startest.cn>
- [10] http://www.hisutton.com/Cn_Underwater_Great_Wall.html
- [11] <https://www.defenseone.com/ideas/2021/06/how-china-steals-us-tech-catch-underwater-warfare/174558>
- [12] <https://nationalinterest.org/feature/old-school-killers-fear-chinas-sea-mines-14069>
- [13] <https://www.cae.cn/cae/html/files/2013-07/29/20130729160816948530318.pdf> (סינית)
- [14] <https://www.cae.cn/cae/html/files/2013-07/29/20130729160816948530318.pdf> (סינית)
- [15] <https://perma.cc/Y3ZM-AF87> (עותק. הדף המקורי הורד)
- [16] <https://nationalinterest.org/blog/buzz/chinese-sea-mines-are-threatening-us-navy-80251>
- [17] <https://www.csis.org/analysis/securing-subsea-network-primer-policymakers>

לא מלחמה היברידית מצומצמת, אלא מצב מלחמה קונספטואלי

יאיר אנסבכר, יועץ ודוקטורנט, חוקר את המלחמות החדשות 17.01.2022

תגובה למאמרו של ד"ר יגיל הנקין על אודות הקשר שבין המושג "מלחמה היברידית" ובין האירועים האלימים הרחבים שביצעו ערביי ישראל בשטח מדינת ישראל בזמן מבצע "שומר החומות"

"אם יקרה פעם נוספת": מאורעות מבצע "שומר החומות" כמקרה של לחימה היברידית

ד"ר יגיל הנקין, מנכ"ל אקדמי בבית הספר למלחמה במכללה הבין-זרועית לפיקוד ומטה, חבר הקתדרה ללימודי צבא במכללות הצבאיות ועמית במכון ירושלים לאסטרטגיה ולביטחון 12.01.2022

מג"ב

לחימה היברידית

שומר החומות

הדפסה

כל הסתכלות על התרחשויות "שומר החומות" כסדרה של אירועים מבודדים היא מוטעית. אם תידחה תחילת ההיערכות, ולא יובן שמערכות בנות זמננו הן בעלות קו חזית מטושטש גם בתוך המדינה ושהבעיה היא בעיית ביטחון לאומי - הסיבוב הבא עלול לגבות מישראל מחיר גבוה הרבה יותר

אחת הפרשנויות המקובלות במערב למושג "מלחמה היברידית" היא זו שהיטיב לתאר ד"ר הנקין במאמרו,¹ והיא עוסקת באמצעים השונים שבהם נעשה שימוש במלחמה היברידית כאשר הכוונה היא לדרך חשאית, בלתי רגילה להפעלת כוחות לוחמים (כמו תצורת ההפעלה המפורסמת והמזוהה ביותר עם רעיון המלחמה ההיברידית של לוחמי הכומ"מ הרוסים באוקראינה, שהזכיר הנקין - "האנשים הירוקים הקטנים" או "האנשים המנומסים" - אשר תפסו עמדות שולטות ברחבי חצי האי קרים בלי להזדהות כלוחמים רוסים ובכך שינו דה־פקטו את מאזן הכוחות הצבאי ללא קרב). ואולם על־פי ביקורת של כמה מומחים לרוסיה² כמו למשל של יאניס ברזיניץ³ מנהל מרכז מחקר הביטחון והאסטרטגיה (CSSR) בלטביה המתמחה בצבא רוסיה, הרוסים יותר אויבי המערב עושים שימוש נרחב באמצעים שונים הקיימים בשטח האפור⁴ (כמו למשל בלוחמים שאינם מזוהים או לבושים אזרחית) גם במלחמה קונוונציונלית לחלוטין (ואגב כך גם בנויה תורת המלחמה

הייעודית למלחמה של יחידות הספצנאז) ההגדרה המערבית הנפוצה אם כן לוקה בחסר, ובעיקר בחוסר הבנה מלא של מה שהרוסים מתכוונים אליו כאשר הם משתמשים בביטוי המושאל הזה כדי לתאר מצב מלחמה קונספטואלי.

בהגות הצבאית הרוסית המתפתחת מאז 2010 (ובמיוחד מאז התפרסמה דוקטרינת גרסימוב בנאומו בפברואר 2013) מצוי בשנים האחרונות מקום של כבוד למושג "מלחמה היברידי", הנשען על הגדרתו המקורית של פרנק הופמן האמריקני מ־2007 (אשר אגב הושפעה רבות ממלחמת לבנון השניה וביצועי חזבאללה במהלכה). לפי הופמן, זאת: "צורת מלחמה המשלבת לוחמה פוליטית, לוחמה קונוונציונלית, לוחמה לא סדירה ולוחמת סייבר עם שיטות השפעה אחרות כמו פייק ניוז, דיפלומטיה, חוקים והתערבות אלקטורלית זרה בשילוב עם פעולות קינטיות. בשימוש בכלל האמצעים אלו התוקפן מתכוון להימנע מייחוס או גמול. כמו כן ניתן להשתמש בהגדרה כדי לתאר את הדינמיקה הגמישה והמורכבת של מרחב הקרב הדורשת יכולת הסתגלות גבוהה".⁵

ואולם הרוסים אימצו רק חלק מהגדרה זו, וכן את שמה, כדי לתאר תופעה אחרת ייחודית ורוסית למדי. בעיני הרוסים⁶ מלחמה היברידי היא קודם כול הוליסטית וממושכת,⁷ ונועדה לרתום את כל האמצעים הקיימים ברשותה של אומה (מדינתיים ושאינם כאלה) כדי להשיג מטרה אסטרטגית, שהיא (במקרה הרוסי) מלחמת חורמה בין תרבותית כנגד אויב⁸ נפש.⁹

לוחמי הכומ"מ הרוסים, "האנשים הירוקים הקטנים" באוקראינה, 9 במרס 2014

על פי חוקרים שונים,¹⁰ הסיבה לפספוס המהותי בהגדרה זו במערב היא חוסר הבנה תרבותית מספקת¹¹ של הנפש הרוסית, שכן מהתמוטטות ברית המועצות חש הממסד הרוסי מנוצח (ואף נרדף תמידית) במלחמת רעיונות ודעות שמנהל נגדו המערב. העובדה כי ברית המועצות התמוטטה לתוך עצמה ללא כל מלחמה קונוונציונלית, יחד עם האופי התרבותי-אסטרטגי של הרוסים¹² הוסיפה נופך של אמינות והצדקה עצמית עמוקה לתפיסת עולם זו.

הרוסים המובסים היו משוכנעים כי הוליווד, הבנק העולמי, תרבות השפע המערבית, תקשורת ההמונים והעוצמה הרכה של ארצות-הברית קשרו נגדם קשר כל יכול. תפיסה זו, שנשמעת לאוזניים מערביות קונספרטיבית, היא שהולידה במוחם של הרוסים את צורת המלחמה החדשה, האנטי-מערבית ביסודה שלהם. היא כוללת את הנחת היסוד כי יש אויב העוין אותנו באופן קבוע, וכי אי אפשר או לא כדאי להתנגש בו כעת ישירות מסיבות שונות. ואולם אין זה אומר שמותר להניח אף לרגע את ההבנה והכוונה הסופית להביס

אותו, ובעבור זאת כל האמצעים כשרים: ריגול, חבלה ומלחמה חשאית; מלחמות מידע כולל הסברה; תעמולה הונאה ולוחמה פסיכולוגית על כל ענפיהן המסועפים; מאמצי סייבר ברמות שונות ועוד.¹³

ההיגיון הכולל של צורת מלחמה זו הוא התשה, אלא שההבדל הגדול בין מלחמה היברידיה למלחמת התשה רגילה (העשויה להיות אחד ממרכיבי המלחמה ההיברידיה) הוא העובדה שמלחמה היברידיה נעה סביב רעיון אסטרטגי מסדר אחד ברור שכל יתר הכלים והאמצעים העולים על הדעת (המדינתיים, החצי מדינתיים או האזרחיים) משרתים אותו. מתוך בהירות הרעיון המסדר קל ואפקטיבי יותר לאחד ולתכלל מאמצים שונים לאותה המטרה. כאן אני מסכים עם ד"ר הנקין, שטען בראשית מאמרו כי: "יש להיזהר מיצירת רושם שמדובר באיזו דוקטרינה מסובכת ומתוחכמת המופעלת בידי רבי אמנים. הפשטות היחסית היא זו שמגדילה את האיום, שהוא קל להבנה אך לא תמיד להתמודדות".

أخطر أشكال الاستعمار؛ لأنه
يهاجم روح الأمة ومعتقداتها.

ספר לימוד היסטוריה פלסטיני ובו נכתב: "קולוניאליזם תרבותי: הסוג המסוכן ביותר של קולוניאליזם"

דווקא כישראלים אולי יקל עלינו להבין את המושג הזה טוב יותר מיתר אנשי המערב כיוון שאנו משמשים מאז תחילת שנות ה־20 של המאה ה־20 כמטרה המרכזית של מלחמה היברידיה ענפה יצירתית ומרשימה שמבצעים נגדנו הפלסטינים.¹⁴ אמנם, כפי שנראה, דווקא מקרה הבוחן של המאורעות האלימים בשטח ישראל בזמן מבצע "שומר החומות" מצד ערביי ישראל הבדלנים בעלי זהות אנטי ישראלית, הוא דוגמה מצוינת להמחשת המושג "המלחמה ההיברידיה" בכוונתו הרוסית המלאה. ואולם כל לימוד של מקרה הבוחן של מבצע "שומר החומות" ללא הבנה מלאה זו יהיה לוקה בחסר, ובנקודה זו מצויה המחלוקת שלי עם ד"ר הנקין, שטען כי ארגוני הטרור (כמו חמאס וחזבאללה) פועלים כדי לארגן אלמנטים אזרחיים מקרב ערביי ישראל שיסייעו להם בעת מלחמה נגד המדינה. כלומר, הכותב עשה שימוש בהגדרת המלחמה ההיברידיה המצומצמת, הבוחרת להדגיש את האמצעים, בשעה שההקשר הרחב של "מלחמה היברידיה" מתאים יותר לזהות התרבותית והדתית העמוקה של אלה מהערבים החיים בישראל הבוחרים בבדלנות ושואפים לחיסולה, או לעצם הרעיון הלאומי הפלסטיני המבקש ביסודו למחוק את מדינת ישראל היהודית מעל פני האדמה – מצב מלחמה קונספטואלי.

רא"ל (מיל') משה (בוגי) יעלון, הזכיר את הביטוי "תורת ההוגעה" שפיתח אל"ם (מיל') שמואל ניר, והסביר כי: "העימות [...] הוא התנגשות הרצונות הלאומיים. רצון לאומי לא ניתן לבטל באבחת חרב. מכאן שעלינו לנקוט אסטרטגיה, שההכרעה בה היא שבירת רצון המלחמה של החברה ואיבוד יכולתה לפעול ביעילות. זאת באמצעות מהפך תודעתי בחברה, המסתייע במהלכים צבאיים כי אין הכוח הצבאי לבדו יכול להכריע את העימות."¹⁵

המקרה הפלסטיני הוא מקרה בוחן מובהק לתצורת מלחמה שכזאת, שבה יש אויב קבוע, רעיון אסטרטגי ראשי מסדר ומגוון עצום של אמצעים וכלים מסוגים שונים שבהם נעשה שימוש כדי לקיים מטרה זו. החל בספרי חינוך¹⁶ וחינוך בכלל,¹⁷ מוסדות רווחה ודעה, עבור לחקיקה וחרמות בין־לאומיים, לוחמה פסיכולוגית ושימוש בדת, וכלה בטרור וגרילה. ערביי ישראל הבדלנים בערים המעורבות וביתר חלקי הארץ לא הפכו במהלך "שומר החומות" לכלי שרת אופרטיבי בידי חזבאללה או חמאס. אירע דבר פשוט ומסוכן מכך בהרבה - על חלקים בחברה הערבית בישראל חל תהליך של פלסטיניזציה, כלומר שותפות ברעיון האסטרטגי של מלחמה היברידיה, נגד עצם קיומה של מדינת ישראל.

שוטרים במהלך מהומות ביפו. צילום: דוברות המשטרה

הערות

- [1] ד"ר יגיל הנקין, "אם יקרה פעם נוספת: מאורעות מבצע 'שומר החומות' כמקרה של לחימה היברידית", בין המערכות, 12 בינואר 2022.
- [2] Hugo Klijin with Engin Yüksel, "Russia's Hybrid Doctrine: Is the West Barking Up the Wrong Tree?," **Clingendael Magazine**, 28 November 2019; Dr. Damien Van Puyvelde, "Hybrid War - Does it Even Exist?," **NATO Review**, 7 May 2015.
- [3] Janis Berzins, "Not 'Hybrid' but New Generation Warfare", in Howard, G. and Czekaj, M. (Eds.) **Russia's Military Strategy and Doctrine**, The Jamestown Foundation, Washington, DC, 2019
- [4] Makissa Dalton, Kathleen H. Hicks, Lindsey R. Sheppard, Michael Matlaga and Joseph Federici, "Gray Zone Project", **Center for Strategic and International Studies**, 13 August 2019
- [5] Frank Hoffman, **Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars**, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, Virginia, 2007
- [6] Mason Clark, **Russian Hybrid Warfare**, Institute for the Study of War, 2020
- [7] "(Russian New Generation Warfare Handbook", **Asymmetric Warfare Group** (December 2016"
- [8] Ben Connable, Stephanie Young, Stephanie Pezard, Andrew Radin, Raphael S. Cohen, Katya Migacheva, and James Sladden, "Russia's Hostile Measures: Combating Russian Gray Zone Aggression Against NATO in the Contact, Blunt, and Surge Layers of Competition", **RAND Corporation**, 2020
- [9] אני מודע לחוסר האמפיריות המובהק שבמילה זו, אך הכוונה כאן היא לאויב קבוע שאין לעשות עימו שלום, ושעצם קיומו מהווה איום על קיומנו שלנו. המערב הפרגמטי הכלכלי והשלומני מיסודו אינו מצליח להבין נקודה עקרונית זו.
- [10] Andrew E. Kramer, "Russian General Pitches 'Information' Operations as a Form of War", **New York Times**, 2 March 2019
- [11] Robert S. Mueller III, "Report On The Investigation Into Russian Interference In The 2016 Presidential Election", **US Department of Justice**, March 2019; Heather A. Conley, "The Kremlin Playbook", **Center for Strategic and International Studies**, 13 October 2016; "Little Green Men, a Primer on Modern Russian Unconventional Warfare, Ukraine 2013-2014", **US Army Special Operations Command**, 6 August 2016; Mark Galeotti, Russian Political War: Moving Beyond the Hybrid, Routledge, New York, 12 February 2019; Ofer Fridman, **Russian Hybrid Warfare: Resurgence and Politicisation**, C Hurst & Co LTD, London, 24 May 2018; Eugene Rumer, "The Primakov (Not Gerasimov) Doctrine In Action", **Carnegie Endowment For International Peace**, 5 June 2019

- [12] דימה אדמסקי, **תרבות אסטרטגית וחדשנות צבאית**, מערכות ומודן, בן שמן, 2013.
- [13] "Russian New Generation Warfare Handbook", **Asymmetric Warfare Group**, (December 2016)
- [14] אני נוטה לזהות את תחילת הסכסוך הישראלי ערבי בפרעות תר"פ (1920) אשר פרצו בירושלים.
- [15] אל"ם (מיל') שמואל ניר (סמו), "ההוגעה ומבחן ההסתגלות", בתוך: **אסטרטגיית ההתשה בעימות מוגבל**, המרכז לחקר הביטחון הלאומי באוניברסיטת חיפה והמכללה לביטחון לאומי, עמ' 163 - <https://bit.ly/329SeOk>
- [16] איתמר אייכנר, "האו"ם דורש מהפלסטינים: הסירו תכנים מסיתים מספרי הלימוד", **Ynet**, 31 באוגוסט 2019
- [17] אטילה שומפלבי ואליאור לוי, "מהיטלר ועד למפה בלי ישראל: מבט להסתה במערכת החינוך הפלסטינית", **Ynet**, 2 ביוני 2016

מתקפת החות'ים על איחוד האמירויות והמשמעויות לישראל

עומר דוסטרי, דוקטורנט בתחום צבא וביטחון במחלקה למדעי המדינה באוניברסיטת בר־אילן, וחוקר ביטחון לאומי 31.01.2022

חות'ים איראן איחוד האמירויות

לאחר הדיווח אתמול, בעת ביקור של נשיא המדינה יצחק הרצוג באיחוד האמירויות, על יירוט של טיל בליסטי ששוגר על־ידי החות'ים, ניתן להניח כי תקיפה חות'ית נגד יעדים ישראליים או נגד ישראל עצמה, היא לא שאלה של האם אלא של מתי וכיצד. טוב נעשה אם נפעל כבר בשלב הזה לצמצום והחלשת האיום מתימן

פיצוץ מכליות נפט באבו דאבי, 17 בינואר 2022

ב־17 בינואר 2022 תקפו לוחמים מארגון אנצאר אללה (החות'ים), במהלך מבצע שכינו "סופת תימן", את נמלי התעופה הבין־לאומיים בדובאי ואבו דאבי ואת בית זיקוק נפט של חברת הדלק הלאומית ADNOC באבו דאבי, באמצעות חמישה טילים בליסטיים (אחד מהם מתוצרת איראן - ד'ו אלפקאר) ולהקת רחפני נפץ.¹ שבוע לאחר מכן, ב־24 בחודש, שיגר אנצאר אללה שני טילים בליסטיים לעבור שדה התעופה א־זפּרה ו"יעדים חיוניים" באבו דאבי, לפי החות'ים.² בדיוק שבוע לאחר התקיפה, ב־30 בחודש, הודיעה איחוד האמירויות על יירוט נוסף של טיל בליסטי ששוגר על־ידי החות'ים מתימן, בעת שנשיא מדינת ישראל, יצחק הרצוג, שהה בביקור בה.³

עליית המדרגה בתוקפנות האיראנית באה לידי ביטוי בדרך שאיראן, באמצעות החות'ים בתימן, תקפה לראשונה יעדים באיחוד האמירויות, ולא הסתפקה בתקיפות נגד יעדים בסעודיה. לתקיפה האחרונה יש לצרף את ההשתלטות של אנצאר אללה על ספינה אמירתית⁴ ב־3 בינואר 2022. ייתכן שאיראן תבחר מעתה להתמקד בתקיפות נגד איחוד האמירויות על חשבון תקיפות נגד סעודיה בשל המשא ומתן שהיא מנהלת עם

ריאד לנרמול יחסיהן, אולם אין בטוחות לכך. בין אם התירוץ לתוקפנות יהיה קלף מיקוח במשא ומתן הדיפלומטי עם סעודיה, ובין אם מתוך רצון איראני להשתלט על תימן בכל מחיר. התקיפה הנרחבת באיחוד האמירויות מצטרפת לצבר מתקפות רחפני הנפץ ושיגורי הרקטות בחודש האחרון של המיליציות השיעיות בעיראק נגד אזור השגרירות האמריקנית בבגדאד, ונגד בסיס עין אל-אסד ובסיס נוסף סמוך לשדה התעופה הבין-לאומי בבגדאד המארחים כוחות אמריקניים.⁵ זאת, במסגרת יום השנה לחיסול מפקד כוח קדם של משמרות המהפכה, קאסם סלימאני, בינואר 2020.

ניכר כי יעדי התקיפה החדשים של שלוחי איראן, והעלייה בכמות התקיפות שלהם, נעשים כחלק מהמשא ומתן על הסכם הגרעין בינה ובין ארצות-הברית ויתר המעצמות בווינה. ראשית, איראן מקווה להשתמש בתקיפות אלה שהמערב ידרוש ממנה להפסיק אותן, ואז תוכל להציג "ויתור" כביכול בתמורה לווייתורים ממשיים במשא ומתן מצד המערב, בפרט בנושא הפחתת העיצומים הכלכליים. שנית, על רקע הלך הרוח שמציאות ארצות-הברית, צרפת, בריטניה וגרמניה בכל הנוגע לחידוש הסכם הגרעין, לא מן הנמנע כי איראן מעריכה שמדינות אלה לא יפעלו נגד התוקפנות שלה ושל שלוחיה, שכן הן זקוקות לאיראן יותר מאשר איראן זקוקה להן.

הנשיא יצחק הרצוג בביקור באיחוד האמירויות, 30 בינואר 2022

התקיפה החותית בהקשר הישראלי

עליית המדרגה בתוקפנות האיראנית וההתמקדות באיחוד האמירויות, היא מסר הרתעתי עבור ירושלים. בניגוד לסעודיה, שם איראן תוקפת לעתים קרובות באמצעות אנצאר אללה, באיחוד האמירויות מבקרים תיירים, אישי ציבור ודיפלומטים ישראלים לאחר החתימה בין שתי המדינות על "הסכמי אברהם" בספטמבר 2020. דובר אנצאר אללה הזהיר לאחר המתקפה נגד אבו דאבי ודובאי את "החברות והאזרחים הזרים השוהים באיחוד האמירויות" כי הארגון לא יהסס להרחיב את יעדי התקיפה במדינה בתקופה הקרובה.⁶ במקביל, איראן מעבירה באמצעות התקיפה מסר לאיחוד האמירויות כי עדיף לה לנטוש את "הסכמי אברהם" ואת הקשר עם מדינת ישראל כדי להימנע מתקיפות נוספות בהמשך. כאמור, המתקפה האחרונה על איחוד האמירויות ב־30 בחודש, בשעה שהנשיא הישראלי יצחק הרצוג שוהה במדינה, היא דוגמה טובה לאפשרויות התקיפה של החותים בין היתר נגד גורמים ישראליים רשמיים, ולמסר המאיים שהם מעבירים לאיחוד האמירויות נגד "הסכמי אברהם".

עד כה הסתפקו אנצאר אללה בהצהרות ובהתבטאויות ציבוריות עיונות ואף אנטישמיות⁷ נגד ישראל, כולל איומים לתקוף יעדים ישראליים נוספים,⁸ אך לא פעלו נגדה. כעת החותים מאותתים שהם מתכוונים לעלות מדרגה ברמת האיום. למשל לפי התבטאות של גורם בכיר באנצאר אללה: "למבצע [תפיסת הספינה האמירתית] היה מסר ברור לאויב הישראלי לפיו כל פעולה צבאית נגד תימן, משמעותה כי כלי שיט ובסיסים ישראליים – שבה מתאמנים שכירי חרב – יושמדו [...] כל התנועות של האויב הציוני באיי תימן לא ימשכו ולא יסתיימו ללא מענה".⁹

יירוט מתקפת טילים מעל אבו דאבי, 30 בינואר 2022. צילום: סעיף 27 לחוק זכויות יוצרים

היערכות ישראלית וכיווני-פעולה נגד התוקפנות האיראנית מתימן

על ישראל להיערך צבאית – הגנתית והתקפית – לתרחיש מתקפה דומה לזו של איראן נגד מתקני הנפט בשדה אבקייק ושדה ח'ורייס של חברת עראמקו הסעודית¹⁰ ב-14 בספטמבר 2019, או המתקפה האחרונה של אנצאר אללה נגד תשתיות הפקת הנפט באיחוד האמירויות. בשתי המתקפות נעשה שימוש בלהקת רחפני נפץ ובטילים בליסטיים, כאשר במתקפה בסעודיה נעשה שימוש גם בטילי שיוט. בשנים האחרונות נהנים החות'ים מהתעצמות צבאית וטכנולוגית מהותית בעקבות הסיוע מאיראן בכסף, בהברחת אמל"ח, בהדרכה ובהעברת מידע מקצועי על-ידי גורמים איראניים לצורך פיתוח אמל"ח מקומיים, לרבות טילים בליסטיים, טילי שיוט ורחפני נפץ. על כך יעידו יכולות התקיפה המתקדמות באופן יחסי של אנצאר אללה, כאשר מרחק המתקפה האחרונה של החות'ים נגד יעדים באיחוד האמירויות – כ-1,800 קילומטרים – כמוהו בערך כמרחק מתקפה אפשרית מתימן המכוונת נגד אילת (כ-2,000 קילומטרים). יתרה מכך, עם התגברות האיום מתימן, אין ישראל צריכה לחכות לתקיפה אפשרית כדי להגיב באופן צבאי, ועליה ליזום מערכה צבאית חשאית לצמצום כוחו הצבאי של הארגון במסגרת המב"ם. סביר להניח כי הנשק האיראני המופנה כעת מתימן נגד סעודיה, איחוד האמירויות וכלי שיט שונים במרחב הים האדום, יופנה בשלב מסוים נגד ישראל, ועל כן עדיף לפעול באופן צבאי כאשר כוחם של החות'ים מוחלש, ולמנוע בהמשך את התעצמותם.

בשל המרחק הרב בין תימן לישראל, השימוש במטוסי קרב לא יהיה תכליתי ויעיל מספיק, שכן אלה יידרשו לתדלוק אווירי. לכן ישראל צריכה לתקוף יעדים של החות'ים והברחות נשק איראניות באמצעות ספינות ישראליות של חיל הים שיעגנו בלב הים האדום, במרחק קרוב יחסית לתימן. הספינות הללו יוכלו לשגר כטמ"מים וטילים מדויקים לעבר המטרות. אפשר גם לתקוף באמצעות הסב"ר תשתיות חיוניות של החות'ים, כמו נמל חודידה.

ברמה הדיפלומטית, המדינית והביטחונית, התוקפנות האיראנית יכולה לשמש זרז להידוק היחסים בין ישראל ואיחוד האמירויות. ראשית, על השתיים להפעיל לחץ ציבורי משותף, רב ומתמשך להחזרת החות'ים לרשימת ארגוני הטרור של ארצות-הברית (הנשיא ג'ון ביידן הסיר את החות'ים מהרשימה במטרה להחזיר את איראן לשולחן המשא ומתן על הסכם הגרעין). במקביל, יש להפעיל לחצים על ארצות-הברית, גרמניה, צרפת ובריטניה להכליל בהסכם הגרעין החדש סעיפים הקשורים לאיסור על העברת אמל"ח מאיראן לארגוני טרור ובכלל זה הפצת, סיוע ותמיכה בטרור או בארגוני טרור, וכן סעיפים הקשורים לתוכנית הטילים של איראן. בהקשר הביטחוני והמבצעי, על ישראל ואיחוד האמירויות להגביר את כמות האימונים הצבאיים המשותפים - ולפרסם זאת בציבור, להעמיק את שיתוף הפעולה המודיעיני (ראש הממשלה נפתלי בנט כבר הציע זאת בפומבי),¹¹ ולרתום את ארצות-הברית כמי שמובילה את המהלכים הללו.

יש לפעול במשותף, בגיבוי האמריקנים ובחסותם, גם במסגרת מועצת הביטחון של האו"ם להקמת כח-משימה ימי בין-לאומי נגד פיראטיות ופעולות טרור והברחות נשק לתימן ובאזור הים האדום. מוטב

לישראל אף לעודד את ארצות־הברית למכור לאיחוד האמירויות אמל"ח מתקדם, שכרגע האמריקנים לא מוכנים למכור, כדי לצמצם את מאזן הכוחות בין האמירויות לאיראן בזירה האזורית, ובכך להטות את המשקל לטובת המחנה האנטי־איראני.

מורדים ח'ותים בתימן תוקפים שיירה של צבא סעודיה

מענה לביקורת אפשרית

כנגד הצעת המאמר ליזום התקפה נגד החות'ים, ניתן לטעון שלוש טענות מרכזיות: ראשית, תימן אינה תוקפת את ישראל, כך שאין צורך למהר ו"לחפש" בעיות בשעה שישראל מתמודדת מול איומים אחרים. שנית, תימן אינה איום מהותי מכיוון שאין לה גבול עם ישראל. שלישית, הטענה כי צריך לתקוף בתימן, במרחק 2,000 קילומטרים מישראל, נראית "תיאורטית" ולא מעשית, בייחוד בכל הנוגע למשימת איסוף המודיעין על הנעשה בתימן. התשובה לביקורת הראשונה היא, כי ברי לכול שלו הייתה ישראל פועלת בתקיפות ובאופן נרחב נגד איומים אלה כשרק נרקמו - הסביבה הביטחונית כיום הייתה בטוחה יותר. איומים מתפתחים עם אופק משמעותי יש לעצור בתחילתם, כשהכוח שמולך לא מספיק להסב נזק חמור. זאת הסיבה בגינה ישראל פועלת בשנים האחרונות נגד כוחות איראניים שהתבססו על אדמת סוריה, ונגד מיליציות שיעיות בעיראק (על־פי פרסומים בתקשורת הבינ־לאומית).¹²

הביקורת האפשרית השנייה אינה רלוונטית לימינו. לחות'ים יש, בין היתר, רחפני נפץ מתקדמים, טילי שיוט וטילים בליסטיים שחלקם יכול להגיע עד אילת. הכוח הצבאי החות'י צפוי להמשיך ולהתפתח, בעיקר בשל הסיוע מאיראן, ובעיקר אם ארצות־הברית תסיר מעל איראנים את העיצומים הכלכליים נגדה - מהלך שיאפשר לטהראן להשקיע בחות'ים עוד יותר.

הביקורת האפשרית השלישית לא לוקחת בחשבון אפשרויות תקיפה נוספות, מעבר לשימוש במטוסי קרב המצריכים תדלוק אווירי במרחק של 2,000 קילומטרים. לישראל, על־פי הדיווחים יש אפשרות לפעול צבאית נגד החות'ים ממרחק קרוב באופן יחסי - במעמקי הים האדום - ואף באמצעות טילי קרקע-קרקע. נושא איסוף המודיעין בתימן אמנם מורכב, אולם אפשר למצוא פתרונות מודיעיניים כדי להתמודד עם ארגון הטרור, שלא לדבר על אפשרות לשיתוף פעולה עם מדינות אזוריות וקרובות יותר לתימן.

בסופו של דבר, האיום הצבאי מתימן הולך ומתפתח, ועל ישראל לא לזלזל בכך ולא להיגרר לאדישות. ניתן להניח כי תקיפה חות'ית נגד יעדים ישראלים או נגד ישראל עצמה, היא לא שאלה של "האם", אלא של "מתי" ו"כיצד". לכן, טוב נעשה אם נפעל כבר בשלב הזה לצמצום והחלשת האיום מתימן.

הערות

[1] Shuaib, A., Kwai, I. & Yee, V. (2022, January 17). Yemen's Houthi Militia Claims Rare Military Strike on U.A.E. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2022/01/17/world/middleeast/uae-attack-yemen-houthi.html>

[2] Cornwell, A., Stewart, P. & Swilam, A. (2022, January 24). Yemen's Houthis fail in second missile attack on UAE. Reuters. <https://www.reuters.com/world/middle-east/uaes-defense-ministry-destroyed-2-houthi->

[/ballistic-missiles-wam-2022-01-24](#)

- Joffe, T, and Reich, A. (2022, January 30). "Houthi missile intercepted over Abu Dhabi as Herzog visits UAE." The Jerusalem Post. <https://www.jpost.com/breaking-news/article-695031> [3]
- Houthi rebels seize vessel off Yemen which Saudis say carried medical supplies. (2022, March 1). France 24. <https://www.france24.com/en/middle-east/20220103-houthi-rebels-seize-vessel-off-yemen-which-saudis-say-carried-medical-supplies> [4]
- Abdul-Zahra, Q. (2022, January 13). Multiple rockets target US Embassy in Baghdad. Military Times. <https://www.militarytimes.com/flashpoints/2022/01/13/multiple-rockets-target-us-embassy-in-baghdad> [5]
- Joffe, T. (2022, January 7). Saudi coalition strikes Houthis after drone attack on UAE. The Jerusalem Post. <https://www.jpost.com/middle-east/article-692806> [6]
- Houthi Friday Sermon In Dhamar, Yemen: Prophet Muhammad Banished The Jews From The Arabian Peninsula, But The Saud Clan Are Bringing Them Back. (2022, November 26). The Middle East Media Research Institute. <https://www.memri.org/tv/houthi-friday-sermon-dhamar-yemen-prophet-muhammad-banished-jews-arabian-peninsula-saud-clan-are> [7]
- Yemen's Houthi rebels threaten to attack Israel. (2019, December 8). The Times of Israel. <https://www.timesofisrael.com/yemens-houthi-rebels-threaten-to-attack-israel> [8]
- Frantzman, S. (2022, January 5). Yemen's Houthis claim they targeted UAE ship as "warning" to Israel - analysis. The Jerusalem Post. <https://www.jpost.com/middle-east/article-691669> [9]
- Special Report: "Time to take out our swords" - Inside Iran's plot to attack Saudi Arabia. (2019, November 25). Reuters. <https://www.reuters.com/article/us-saudi-aramco-attacks-iran-special-reportUSKBN1XZ16H> [10]
- Bennett offers UAE intel, security aid in drone attack condemnation. (2022, January 18). The Jerusalem Post. <https://www.jpost.com/breaking-news/article-693861> [11]
- דוסטרי, ע. (2019, 8 באוגוסט) התמודדות ישראל עם האיום האיראני בעיראק. מכון ירושלים לאסטרטגיה ולביטחון. <https://jiss.org.il/he/dostri-israel-dealing-with-the-iranian-threat-in-iraq> [12]